

גמרא סדורה

מסכת שבת

פרק ב' - "בַּמָּה מְדַלְּקִין"

מהדורה זו מוקדשת לילדי ונוער עתניאל הנפלאים
שנוסף ללימודיהם ועיסוקיהם באים כל לילה ללמוד את הדף היומי
"מפי עוללים ויונקים יסדת עוז למען צורריך להשבית אויב ומתנקם" (תהלים ח, א)

לימוד פרק זה מוקדש לעילוי נשמת
אסתר פְּרִידָל בת יהודה אליעזר ורחל אלטע ינאי (לבית לרנר)
י' אדר תרפ"ז - יד אדר תש"פ
דוגמא אישית של נתינה, מסירות, עמל כפים, אחריות
ומעל הכל בניית ושימור המשפחה הגדולה.

המהדורה המעניקה חווית הצלחה
ומאהיבה את הגמרא על לומדיה

יצא לאור על ידי עמותת "וכל בניך לימודי ה"

אדר תש"פ

בהצלחה - יגעת ומצאת - תאמיין!!!

להארות והערות

דניאל ברק ווינט

טל' - 0526071122

דוא"ל vinetdb81@gmail.com

עתניאל ד.ד. הר חברון 9040700

©

כל הזכויות שמורות

על הניקוד, הפיסוק החלוקה לסוגיות, פסקאות, עיצוב ועימוד, שמורות לעמותת "וכל בנייך לימודיך" ולדניאל ברק ווינט.

מסכת שבת פרק ב' - "בְּמָה מְדַלְּקִין"

1. כ, ב

רש"י

במה מדליקין. לעשות פתילה כל הני דמתניי מפרש בגמרא: **לא בזפת ולא בשעוה.** לאו לענין פתילה אלא לתת במקום שמן וכל הני מזפת ואילך פסולי שמנים הן:

גמ'

עץ בעלמא הוא. ופשיטא דלא חזי לפתילה אלא למדורה: **עמרניתא.** כמין צמר יש בין קליפתו לעצו: **והיה החסון לנעורת.** אלמא חסון לאו נעורת הוא: **כיתנא דדייק ולא נפיץ.** דכיון דלא נפיץ אין שמן נמשך אחריו נפיץ קרפריי {קרפרי: **לנער (סיב מהשבבים), לפורר (סיב או אריג לחוטיו)**} ונעורת מן הדק שבו והכי קאמר קרא פשתן החזק יהפך לנעורת כלומר הגבור יהיה חלש:

משנה

במה מדליקין ובמה אין מדליקין?

אין מדליקין: לא בלבש, ולא בחוסן, ולא בכלה, ולא בפתילת האידן, ולא בפתילת המדבר, ולא בירוקה שעל פני המים.
לא בזפת, ולא בשעוה, ולא בשמן קיק, ולא בשמן שריפה, ולא באליה, ולא בחלב.

נחום המדי אומר:

מדליקין בחלב מבושל.

וחכמים אומרים:

אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו.

גמרא

"לבש" - שוכא דארזא.

"שוכא דארזא" - עץ בעלמא הוא!

בעמרניתא דאית ביה.

"ולא בחוסן".

אמר רב יוסף:

נעורת של פשתן.

אמר ליה אביי:

והכתיב: **"והיה החסון לנעורת"**³¹ (ישעיה א, לא), מכלל ד"חוסן" לאו "נעורת" הוא!

אלא אמר אביי:

כיתנא דדייק, ולא נפיץ.

"ולא בכלה".

אמר שמואל:

שאלתניהו לכל נחותי ימא ואמרי לי: 'כולכא' שמייה.

רב יצחק בר זעירא אמר:

³¹ והיה החסון לנעורת ופעלו לניצוץ ובערו שניהם יחדו ואין מכבה

גּוֹשְׁקָרָא.

רְבִין וְאַבְי הוּוּ יְתְבִי קַמְיָה דְרַבְנָא נְחֵמְיָה אַחוּהַ דְרִישׁ גְּלוּתָא.
חֲזִינְיָה דְהוּהוּ לְבִישׁ מַטְכְּסָא.

אָמַר לִיהַ רְבִין לְאַבְי:

הֵינֵנוּ "בְּלָד" דְתַנּוּ.

אָמַר לִיהַ:

אַנּוּ "שִׁירָא פְּרַנְדָּא" קְרִינוּ לִיהַ.

מִיתִיבִי:

"הַשִּׁירָאִים וְהַבְּלָד וְהַסִּירִיקִין - חֲזִיבִין בְּצִיצִית!"

³²תְּיֻבְּתָא.

אֵיבְעִית אִימָא:

שִׁירָא לְחֹדֵר,

וְשִׁירָא פְּרַנְדָּא לְחֹדֵר.

"וְלֹא בְּפִתִילַת הָאִידוּ".

אַחוּיָנָא.

רְבִין וְאַבְי הוּוּ קְאָזְלִי בְּפַקְתָּא דְטַמְרוּרִיתָא.

חֲזִינְיָהוּ לְהֵנְהוּ אַרְבָּתָא.

אָמַר לִיהַ רְבִין לְאַבְי:

הֵינֵנוּ "אִידוּ" דְתַנּוּ.

אָמַר לִיהַ:

הֵאֵי עֵץ בְּעֵלְמָא הוּא!

קִלְף וְאַחוּיָ לִיהַ עֲמַרְנִיתָא דְבִינֵי בִינֵי.

"וְלֹא בְּפִתִילַת הַמְדָּבָר".

שְׁבָרָא.

"וְלֹא בִירוּקָה שְׁעַל [פְּנֵי הַמַּיִם]".

שְׁעַל.

מַאי הִיא?

אִילִימָא: אוּכְמַתָּא דְחַרְיָצִי - אִיפְרוּכִי מְפָרְכֵן!

אַלָּא,

אָמַר רַב פֶּפְא:

אוּכְמַתָּא דְאַרְבָּא.

רַס"י

גּוֹשְׁקָרָא. פְּסוּלַת שֶׁל מִשֵׁי הַעֲשׂוּי כְּכֹּבְעִים וְהוּא בֵּית הַתּוֹלַעַת וְקוֹרִין לוֹ פְּלוּיִי"ל {פּוֹלְצִי"ל: פְּסוּלַת שֶׁל מִשֵׁי גוֹלְמִי (הַעֲשׂוּי מֵהַחֶלֶק הַחִיצוֹנִי שֶׁל הַגּוֹלֵם)} וְנוֹפְצִים אוֹתוֹ וְטוּוְהוּ וְעוֹשֶׂה מִמֶּנּוּ בְּגַד וְאֶסוּר לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ פְּתִילָה כְּדָאמַר בְּכָל פְּסוּלֵי פְּתִילוֹת דְּמִתְנִיתִין שֶׁהָאוּר מְסַכְסַכַת בְּחֵן קוֹפְצַת וְנִפְסַקַת וְאִין הַשְּׁלֵהֶבֶת עוֹמֶדֶת בְּמִקוּמָה: גּוֹשְׁקָרָא. עַל שֶׁם פְּסוּלַת וְגַם פֶּת סוּבִין כְּמוֹ כֵּן נִקְרָאת בְּמִסַּכַת גִּיטִין (דף נו:):

מַטְכְּסָא. לְבוֹשׁ הַעֲשׂוּי מֵאוֹתוֹ כֵּלְךְ:

שִׁירָאִים. מַעִיל הַעֲשׂוּי מַעִיקַר הַמִּשֵׁי:

סִירִיקִין. עֲשׂוּי מִן הַמִּשֵׁי הַרְךְ הַמִּתְפַּצֵּל וּמִצּוּי בְּמִשֵׁי וְקוֹרִין לוֹ בְּמִקוּמוֹ יִדִּישׁ {יִדִּישׁ: שְׁאֵרִיּוֹת (שֶׁל) מִשֵׁי. מַה שְׁזוֹרְקִים):

חֵיבִין בְּצִיצִית. וְדִלָּא כְּמֵאן דָּאמַר כֹּל בְּגָדֵי צִמּוּר וּפְשִׁתִּים דּוּקָא חֵיבִין בְּצִיצִית מִדְּאוּרִיתָא אִי נִמִּי מִדְּרַבְּנֵן קִתְנֵי מִיחָא הַשִּׁירָאִים וְהַכֵּלְךְ אֵלְמָא שִׁירָאִין לָאוּ הֵינּוּ כֵּלְךְ: אַחוּיָנָא עֶרְבָה וִישׁ כְּמִין צִמּוּר בִּין קְלִיפָה לַעֵץ:

בְּפַקְתָּא. בְּקַעָה:

עֵץ בְּעֵלְמָא הוּא. וְהִיכִי לִיחֲזִי לַפְתִּילָה:

שְׁבָרָא. מִין עֵשֶׂב אַרְוֶךְ וְקוֹרִין אוֹתוֹ אוּרְטִי"א {סְרַפְדַּ}:

אוּכְמַתָּא דְחַרְיָצִי. מִקוּם כְּנוּס מִיָּם גְּדֹל עֲלֵיהֶם כְּמִין יִרְקוּקַת: אִיפְרוּכִי מִיפְרַכְּנֵן. וְלֹא מִצִּי לֵיעֵבֵד פְּתִילָה מִינָה:

אוּכְמַתָּא דְאַרְבָּא. סְפִינָה הַמִּתְעַכְּבֶת בְּמִקוּם אֶחָד בְּמִים גְּדֹל יִרְקוּקַת סְבִיב שׁוּלְיָה מִבְּחוּץ:

מְכוּוץ כּוּוץ. מִפְּנֵי הָאוּר וְאִין דּוּלַק כֹּלל וְאִין שְׁלֵהֶבֶת אוּחֹזַת בּוֹ וְלֹא צָרִיךְ לְמַתְנִיָּה:

³² ע"פ מסורת הש"ס. גירסת הדפוס: תיובתא דרבין!

2. כ, ב

תנא:

"הוסיפו עליהן: של צמר,
ושל שער".

ותנא דידן?

צמר - מכוון פויץ,
שער - איחרוכי מיתרד.

רש"י

3. כ, ב

"לא בזפת".
זיפתא.

"שעורה".
קירותא.

רפ"י

עד כאן. עד ירוקה שעל פני המים פסול פתילות:
מכאן ואילך פסול שמנים. שלא יתן חתיכה זפת או שעה בנר במקום שמן:
שעה איצטריכא ליה. לפי שרגילין לעשות כמין פתילה ארוכה והפתילה לתוכה כמו שאנו עושין:
מהו דתימא לפתילה נמי. קאסר לה:
פסולתא דזיפתא. לאחר שיוצא הזפת מן העץ זב ממנו על ידי האור פסולת צלול כשמן והוא עיטרן:
למקח וממכר. למאן דמתני למזבן שעה ליתבי ליה פסולתא דדובשא:

4. כ, ב - כא, א

תנא:

"עד כאן פסול פתילות,
 מכאן ואילך - פסול שמנים".

פשיטא!

שעה איצטריכא ליה,
 מהו דתימא: לפתילות נמי לא חזיא,
 קא משמע לן.

אמר רמי בר אבין:
 עטרנא - פסולתא דזיפתא.
 שעה - פסולתא דדובשא.

כא, א למאי נפקא מינה?

למקח וממכר.

5. כא, א

רש"י

אבל עושין מהן מדורה. היסק גדול שאחד מבעיר חבירו: לנר. קרויז"ל {קרוישו"ל: מנורה}: בשמן קיק. שמן של עוף אחד נותנין בנר ודולק: משחא דקאזא. שמן שעושין מגרעיני צמר גפן שקורין קוטין {כותנה}: קיקיון. כעין אותה של יונה: לדידי חזי לי. מין קיקיון דיונה: ומדפשקי רבי. בבצעי המים הוא גדל: ועל פום חנוותא מדלן יתיה. על פום החנויות מדלן אותו לצל ולריח טוב: מפרצידוהי. מגרעיניו: נייחין. שוכבין: בריחי. חולין:

תנו רבנן:

"כל אלו שאמרו: אין מדליקין בהן שבת, אבל עושין מהן מדורה - בין להתחמם בנגדה, בין להשתמש לאורה, בין על גבי קרקע, בין על גבי כירה. ולא אסרו אלא לעשות מהן פתילה לנר בלבד".

"לא בשמן קיק".

מאי "שמן קיק"?

אמר שמואל:

שאילתניהו קל נחותי ימא, ואמרו לי: עוף אחד יש בכרכי הים ו"קיק" שמו.

רב יצחק בריה דרב יהודה אמר:

משחא דקאזא.

ריש לקיש אמר:

קיקיון דיונה.

אמר רבה בר בר חנה:

לדידי חזי לי קיקיון דיונה ולצלוליבא דמי, ומדפשקי רבי, ועל פום חנוותא מדלן יתיה, ומפרצידוהי עבדי משחא, ובצענפוהי נייחון כל בריחי דמערכא.

6. כא, א

רש"י

מסכסכת. כמין סכין פגומה מסכסכת בבשר אנמילייד {אינמישלייך: לסבך, לבלבל} בלע"ז שאין אורו זקוף ונוח במקום אחד אלא נדעך וקופץ לישנא אחרינא מסכסכת בהן אינה נכנסת תוך הפתילה אלא סביב מבחוץ כמו סיכסכה אבניו ברואטי"ש {ברואיש"ט: (הוא) צולה} בלע"ז: **שאינ נמשכין.** ואתי להטות: **שמן כל שהוא.** שמן הניתן בתוכו ממשיכו לאחר הפתילה: **לפי שאין מדליקין.** בעינייהו וגזרינן הא אטו הא: **כרד דבר לעשות פתילה על גבי דבר שאין מדליקין בו.** כגון פסול פתילות דמתניי: **קתני מיהא.** בדר"ש מדליקין ואע"ג דאגוז לא חזי לפתילה על ידי תערובות שפיר דמי: **מעשה רב.** הואיל ומעיד שכך היו של בית אביו עושין הלכה היא: **מאי לאו להדליק.** היו כורכים שתדליק הפתילה עם האגוז: **לא להקפות.** לא היו מדליקין האגוז אלא סומך עליה הפתילה להציפה שלא תטבע בשמן ויצף הברזל מתרגמין וקפא פרזלא (מלכים ב ו):

אמר רבה:

פתילות שאמרו חכמים: "אין מדליקין בהן בשבת", מפני שהאור מסכסכת בהן. **שמןם שאמרו חכמים: "אין מדליקין בהן", מפני שאין נמשכין אחר הפתילה.**

בצא מיניה אבני מרבה:

שמןם שאמרו חכמים: "אין מדליקין בהן בשבת", מהו שיתן לתוכן שמן כל שהוא וידליק?

מי גזרינן דילמא אתי לאדלוקי בעינייהו, או לא?

אמר ליה:

אין מדליקין.

מאי טעמא?

לפי שאין מדליקין.

איתיביה:

"כרד דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו - אין מדליקין בו.

אמר רבן שמעון בן גמליאל:

של בית אבא היו בורכין פתילה על גבי אגוז, ומדליקין.

קתני מיהת: "מדליקין"!

אמר ליה:

אדמותבת לי מדרבן שמעון בן גמליאל, סיעיניהו מדתנא קמא!

הא לא קשיא:

"מעשה רב".

מכל מקום קשיא,

מאי לאו להדליק!

לא,

להקפות.

אי להקפות,

מאי טעמא דתנא קמא?

כולה רבן שמעון בן גמליאל היא,

וחסורי מיחסרה, והכי קתני:

"כרד דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו - אין מדליקין בו.

במה דברים אמורים: להדליק,

אבל להקפות מותר,

שרבן שמעון בן גמליאל אומר:

של בית אבא היו בורכין פתילה על גבי אגוז."

איני?!

רש"י

חלב מהותך. פונד"ר {פונדו"ר : מומס, מותך} בלע"ז :
הני מימשכי בעינייהו. אחר הפתילה ובלא תערובות שמן נמי חזו אלא דגזור רבנן מהותך אטו אינו מהותך הלכך בעינייהו גופה גזירה ואנן ניקום וניגזור ע"י תערובת אטו בעינייהו :

והאמר רב פרוניא אמר רב:
חלב מהותך,
וקרבי דגים שנמוחו,
אדם נותן לתוכן שמן כל שהוא ומדליק!

הני מימשכי בעינייהו,
והני לא מימשכי בעינייהו.
וגזרו רבנן על חלב מהותך משום חלב שאינו מהותך,
ועל קרבי דגים שנמוחו משום קרבי דגים שלא נמוחו,

ולגזור נמי חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שנתן לתוכן שמן,
משום חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שלא נתן לתוכן שמן!

היא גופא גזירה,
ואנן ניקום וניגזור גזירה לגזירה!?

רפ"י

והוא אמר לה. מפרש מאי תלמודא והיכי משמע מהאי קרא:
ולא שתהא עולה כו'. ולא שתהא צריכה תיקון והטייה:
מבלאי מכנסי הכהנים. ממכנסי הכהנים הבלואים:
היו מפקיעין. קורעין ועושין פתילות בשמחת בית השואבה שהיא בעזרת נשים:
ומהמיניהם. של כלאים הם דכתיב ואת האבנט שש משזר ותכלת וארגמן וקיי"ל תכלת עמרא הוא ותניי לעיל לענין שבת הוסיפו עליהן של צמר לפסול וקתני מדליקין בהן במקדש:
שמחת בית השואבה שאני. דלא כתיב להעלות בה ולא דאורייתא היא:
מאי לאו דכלאים. כגון אבנט:

7. כא, א

תני רמי בר חמא:
"פתילות ושמינים שאמרו חכמים: אין מדליקין בהן בשבת" - אין מדליקין במקדש, משום שניאמר: "להעלות נר תמיד"³³ (שמות כז, כ).

הוא תני לה, והוא אמר לה:
 כדי שתהא שלהבת עולה מאליה,
 ולא שתהא עולה על ידי דבר אחר.

תנן:

"מבלאי מכנסי כהנים וממהמיניהם - היו מפקיעין, ומהו מדליקין" (סוכה נא.)!

שמחת בית השואבה שאני.

תא שמע:

דתני רבה בר מתנה:

"בגדי כהונה שבלו - מפקיעין אותם, ומהו היו עושין פתילות למקדש".

מאי לאו דכלאים!

לא, דבוין.

³³ ואתה תצנח את בני ישראל ויקחו אליהם שמן ויתן להם פתית למאור להעלות נר תמיד

8. כא, א-ב

רַס"י

כבתה. נר חנוכה :
זקוק לה. לתקנה הלכך צריך
 לכתחלה לעשות יפה דילמא
 פשע ולא מתקן לה :
ומותר להשתמש לאורה. הלכך
 בשבת אסור שמא יטה לצורך
 תשמיש :
אין זקוק לה. הלכך בחול שרי :
ואסור להשתמש לאורה. שיהא
 ניכר שהוא נר מצוה וליכא
 למיחש להטייה :
ולא קבלה. שלא חשבו לסמוך
 על דבריו :
אי זכאי. אילו הייתי זוכה
 ללומדה הייתי גורסה
 כששמעתי ראשון :
גירסא דינקותא. מתקיים יותר
 משל זקנה :
לשיעורה. שיהא בה שמן
 כשיעור הזה ומיהו אם כבתה
 אין זקוק לה :
רגלא דתרמודאי. שם אומה
 מלקטי עצים דקים ומתעכבין
 בשוק עד שהולכים בני השוק
 לבתיהם משחשכה ומבעירים
 בבתיהם אור וכשצריכין לעצים
 יוצאים וקונין מהן :

אמר רב הונא:

פתילות ושמןים שאמרו חכמים: "אין מדליקין בהן בשבת" -
 אין מדליקין בהן בחנוכה - בין בשבת,
 בין בחול.

אמר רבא:

מאי טעמא דרב הונא?
 קסבר: כבתה - זקוק לה.
 ומותר להשתמש לאורה.

ורב הסדא אמר:

מדליקין בהן - בחול,
 אבל לא בשבת.

כא, ב

קסבר: כבתה - אין זקוק לה.
 ומותר להשתמש לאורה.

אמר רבי זירא אמר רב מתנה,

ואמרי לה אמר רבי זירא אמר רב:
 פתילות ושמןים שאמרו חכמים: "אין מדליקין בהן בשבת" -
 מדליקין בהן בחנוכה - בין בחול,
 בין בשבת.

אמר רבי ירמיה:

מאי טעמא דרב?
 קסבר: כבתה - אין זקוק לה,
 ואסור להשתמש לאורה.

אמרוה רבנן קמיה דאבוי משמיה דרבי ירמיה ולא קיבלה.
 כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאבוי משמיה דרבי יוחנן וקיבלה.
 אמר: אי זכאי, גמירתי לה למעתי מעיקרא.

והא גמרה!

נפקא מינה לגירסא דינקותא.

ו"כבתה אין זקוק לה"?

ורמיהו:

"מצותה: משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק."
 מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה!

לא! דאי לא אדליק - מדליק.

ואי נמי,

לשיעורה - "עד שתכלה רגל מן השוק".

ועד כמה?

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
 עד דכליא ריגלא דתרמודאי.

9. כא, ב

רש"י

נר איש וביתו. נר אחד בכל לילה ואיש וכל בני ביתו סגי להו בנר אחד:
 והמהדרין. אחר המצות עושין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית:
 כנגד ימים הנכנסים. העתידים לבא:
 ימים היוצאין. שיצאו כבר וזה שהוא עומד בו נמנה עם היוצאין:
 פרי החג. מתמעטים והולכים בקרבנות דפרשת פנחס:
 מעלין בקדש ואין מורדין. מקרא ילפינן לה במנחות בפרק שתי הלחם (דף צט.).

תנו רבנן:

"מצות חנוכה - נר איש וביתו.

והמהדרין - נר לכל אחד ואחד.

והמהדרין מן המהדרין: בית שמאי אומרים:

יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך.

ובית הלל אומרים:

יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך."

אמר עולא:

פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא.

חד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד ימים הנכנסין,

וטעמא דבית הלל - כנגד ימים היוצאין.

וחד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד פרי החג³⁴.

וטעמא דבית הלל - דמעלין בקדש ואין מורדין.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:

שני זקנים היו בצידן,

אחד - עשה כבית שמאי,

ואחד - עשה כדברי בית הלל,

זה נותן טעם לדבריו - כנגד פרי החג,

וזה נותן טעם לדבריו - דמעלין בקדש ואין מורדין.

³⁴ במדבר כט, יב-לא

10. כא, ב

רפ"י

מבחוץ. משום פרסומי ניסא ולא ברה"ר אלא בחצרו שבתיהן היו פתוחין לחצר: **ואם היה דר בעלייה**. שאין לו מקום בחצרו להניחה שם: **מניחה**. מבפנים כנגד חלון הסמוך לרה"ר: **הסכנה**. שהיה להם לפרסיים חוק ביום אידם שלא יבעירו נר אלא בבית ע"ז שלהם כדאמרינן בגיטין (פ"ב דף יז:): **נר אחרת**. לעשות היכר לדבר: **ואי איכא מדורה**. אש לא צריך נר אחרת לפי שמשתמש לאור המדורה ויש היכרא שהנר של מצוה היא: **ואי אדם חשוב הוא**. שאינו רגיל להשתמש לאור המדורה: **צריך נר אחרת**. דאי לא לא הוי היכר:

תנו רבנן:

"נר חנוכה:

מצוה להניחה - על פתח ביתו מבחוץ.

אם היה דר בעלייה - מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים.

ובשעת הסכנה - מניחה על שלחנו ודיו."

אמר רבא:

צריך נר אחרת להשתמש לאורה.

ואי איכא מדורה - לא צריך.

ואי אדם חשוב - אף על גב דאיכא מדורה צריך נר אחרת.

כ"י

מאי חנוכה. על איזה נס קבעוה: **בחותמו**. בהצנע וחתום בטבעתו והכיר שלא נגעו בו: **ה"ג ועשאום ימים טובים בהלל והודאה**. לא שאסורין במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה:

11. כא, ב

מאי חנוכה?

דתנו רבנן:

"בעשרים וחמשה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון,

ודלא להתענות בהון.

שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל,

וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום,

בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן,

שהיה מונח בחותמו של כהן גדול.

ולא היה בו אלא להדליק יום אחד.

נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים.

לשנה אחרת - קבעום ועשאום: ימים טובים - ב'הלל',

ו'הודאה'."

12. כַּא, ב - כב, א

כַּא"י

גַּץ. נִיצוֹץ אִישְׁטִינְצִילִישׁ
 {אִישְׁטִינְצִילִי"א: נִיצוֹץ} :
 פְּטִישׁ. קוֹרְנֵס גְּדוֹל שֶׁל נִפְחִים :
 בַּעַל גַּמֵּל חַיִּיב. שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ
 לְהַגְדִּיל בַּחבִּילָתוֹ שֶׁתִּכְנַס
 לַחֲנוּת :
 בְּנֵר חֲנוּכָה פְּטוּר. חֲנוּנֵי שְׁבִרְשׁוֹת
 פִּירְסוּם מִצוּה הַנִּיחָה שֵׁם :
 זֹאת אֹמֵרֵת. הָא דַּקְתָּנִי בְנֵר
 חֲנוּכָה פְּטוּר :
 פְּסוּלָה. דְּלֹא שֶׁלְטֵא בַּה עֵינָא
 לְמַעַלָּה מִכִּי אִמָּה וְלִיכָא פְּרִסוּמֵי
 נִיִּסָּא :
 כְּסוּכָה וְכַמְבוּי. דַּתְנָן בַּהּ בְּהַדִּיא
 בְּעִירוּבִין וּמִסַּכְתָּ סוּכָה דְּפִסְלֵי :

תַּנְן הֵתָם:

"גַּץ הַיּוֹצֵא מִתַּחַת הַפְּטִישׁ וְיֵצֵא, וְהִזִּיק - חַיִּיב.

גַּמְלָא שְׁטַעוֹן פְּשָׁתוֹן,

וְהוּא עוֹבֵר בְּרִשּׁוֹת הַרְבִּים,

וְנִכְנַסָּה פְּשָׁתָנָא לְתוֹךְ הַחֲנוּת וְדִלְקָה בְּנֵרוֹ שֶׁל חֲנוּנֵי, וְהִדְלִיק אֶת הַבִּיָּרָה - בַּעַל הַגַּמֵּל חַיִּיב.

הַנִּיחַ חֲנוּנֵי אֶת נֵרוֹ מִבְּחוּץ - חֲנוּנֵי חַיִּיב.

רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר:

בְּנֵר חֲנוּכָּה - פְּטוּר" (בבא קמא סב:).

אָמַר רַבִּינָא מִשּׁוּם דְּרַבָּה:

זֹאת אוֹמְרֵת: מִצְוָה לְהַנִּיחָה בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה.

דְּאִי סְלָקָא דְעַתְדָּא לְמַעַלָּה מִעֲשָׂרָה טְפָחִים, לִימָא לִיה: הֵיא לָךְ לְהַנִּיחַ לְמַעַלָּה מִגַּמְלָא וְרוֹכְבוֹ,

וְדִילְמָא, אִי מִיִּטְרַחָא לִיה טוֹבָא - אֶתִּי לְאִיִּמְנוּעֵי מִמְּצוּה.

אָמַר רַב כְּהֵנָּא:

דְּרִשׁ רַב נֵתָן בְּרַ מְנִיּוּמֵי מִשְׁמִיָּה דְּרַבִּי תַנְחוּם:

כַּב, א נֵר שֶׁל חֲנוּכָּה שֶׁהַנִּיחָה לְמַעַלָּה מִעֲשָׂרִים אִמָּה פְּסוּלָה, כְּסוּפָה, וְכַמְבוּי.

וְאָמַר רַב כְּהֵנָּא, דְּרִשׁ רַב נֵתָן בְּרַ מְנִיּוּמֵי מִשְׁמִיָּה דְּרַב תַנְחוּם:

מֵאִי דְּכִתִּיב: "וְהַבּוֹר רַק אֵין בּוֹ מַיִם"³⁵ (בראשית לז, כד)?

מִמְשָׁמַע שְׁנֵאֵמַר: "וְהַבּוֹר רַק" אֵינִי יוֹדַע שְׂאֵין בּוֹ מַיִם!?

אֵלָּא, מַה תִּלְמוּד לּוֹמֵר: "אֵין בּוֹ מַיִם"? - מַיִם אֵין בּוֹ, אֲבָל נְחָשִׁים וְעַקְרָבִים יֵשׁ בּוֹ.

³⁵ ויקחוהו וישליכו אותו הבורה והבור רַק אֵין בּוֹ מַיִם

רפ"י

13. כב, א

מצוה להניחה. בחצר או ברה"ר
 בטפח הסמוך לפתח שאם
 ירחיקנו להלן מן הפתח אינו
 ניכר שבעה"ב הניחו שם:
מימין. בכניסתו לביתו לימין:
מזוזה. קי"ל דבימין דכתיב
 ביתך דרך ביאתך וכי עקר אינש
 כרעיה דימנא עקר ברישא:

אמר רבה:
 גר חנוכה - מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח.

והיא מנח ליה?

רב אחא בר ריה דרבא אמר:
 מימין.

רב שמואל מדפתי אמר:
 משמאל.

והילכתא:
 משמאל.

כדי שתהא גר חנוכה משמאל ומזוזה מימין.

14. כב, א

כ"י

להרצות. למנות:
 במה ששפך. בידו ששפך בה
 ולא ברגלו:
 נויי סוכה. פירות שתולין בה
 לנוי:
 מריה דאברהם. לשון תמיה
 הוא:
 תלי. סוכה דתניא בברייתא
 בהדיא כדמפרש ואזיל:
 בדלא תניא. בנר חנוכה דמימרא
 דרב אסי הוא ואינו ברייתא:
 ועטרה בקרמים. פארה ביריעות
 של צבעים שקורין אובריי"ץ
 {אובריי"ץ: מעשה אורג בעבודת
 מחט):
 התנה עליהן. במסי ביצה (דף
 ל:). אוקימנא באומר איני בודל
 מהן כל בין השמשות של קידוש
 יו"ט ראשון דלא חל עלייהו
 קדושה כלל אבל תנאי אחר
 אינו מועיל:
 אבוהון דכולהו. שילמדו כולן
 ממנו:
 דם. כיסוי הדם דנפקא לן
 מקרא ושפך וכסה ומפרש בה
 טעמא שלא יהיו מצות בזווית
 עליו:

אמר רב יהודה אמר רב אסי אמר רב³⁶:
 אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה.

כי אמריתה קמיה דשמואל,
 אמר לי: וכי נר חנוכה קדושה יש בה?!

מתקיף לה רב יוסף:
 וכי דם קדושה יש בו?
 דתניא:

"ושפך... וכסהו"³⁷ (ויקרא יז, ג) - במה ששפך יבסה.

שלא יבסנו ברגל,

שלא יהו מצות בזווית עליו.

הכא נמי, שלא יהו מצות בזווית עליו.

בעו מיניה מרבי יהושע בן לוי:
 מהו להסתפק מנויי סוכה כל שבועה?

אמר להו:
 הרי אמרו אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה.

אמר רב יוסף:
 מריה דאברהם! תלי תניא בדלא תניא!
 סוכה תניא, חנוכה לא תניא!

דתניא:

"סככה בהלכתה,

ועיטרה: בקרמים,

ובסדינין המצויידין.

ותלה בה: אגוזים,

אפרסקין,

שקדים,

ורמונים,

ופרכילי ענבים,

ועטרות של שבלים,

יינות,

שמןים,

וסלתות -

אסור להסתפק מהו עד מוצאי יום טוב האחרון של חג.

ואם התנה עליהן - הכל לפי תנאו!"

אלא אמר רב יוסף:

אבוהון דכולהו דם.

³⁶ מסורת הש"ס לא גורס "אמר רב", נ"מ אם מימרא זאת חולקת על דברי רב כא, א "אסור להשתמש לאורה".
³⁷ ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יציד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר

15. כב, א - כג, א

רז"י

מנר לנר. דחנוכה כדמפרש טעמא לקמיה :
מתירין. להטיל ציצית מטלית ישן לטלית חדש ובמנחות מפרש טעמא דמאן דאסר :
הלכ' כר"ש. דאמר דבר שאין מתכוין מותר ואע"ג דקעביד חריץ והוי תולדה דחורש או בונה ומשום דהילכתא כרב באיסורי בכוליה השי"ס בר מהני תלת נקטינה גבי הדדי :
כל מיילי דמור. רבה בר נחמני : לעשות חריץ גרסינן :
טעמא דרב. מנר לנר משום ביזוי מצוה שמדליק קיסם שאינה מן המצוה מנר של מצוה וממנו מדליק השאר :
אכחושי. דמיחזי כמאן דשקיל נהורא ושואב קצת מלחלוחית שמנו :
משרגא לשרגא. מביא נר אצל נר ושתייהן של מצוה ולא בקיסם :
מעשר שני. דינרין שחילל עליהם מעשר שני אין שוקלין כנגדן דינרין של חולין לראות שיהיו שלימים :
אי אמרת בשלמא כי פליגי רב ושמואל מנר לנר. ממש ולא בקיסם ובהא הוא דשרי שמואל דלא חייש לאכחושי אבל בקינסא דביזוי הוא מודה הא לא הויא תיובתיה דהנך דינרים דחולין לא גופייהו מצוה ואע"ג דלמצוה קבעי להו לקינסא דמיא אלא אי אמרת בקינסא נמי שרי שמואל הואיל וצורך מצוה הוא הא הויא תיובתיה דאסר לשקול ואע"ג דצורך מצוה :
לא יכוין משקלותיו. שמא לא ימצאם טובים או ימצאם יתירים ויחוס עליהן ולא יחלל המעשר עליהן ונמצא שביזה המעשר שלא לצורך :
ומפיק להו לחולין. כלומר יניחם בחוליהן כמו שהן :

איתמר:

רב אמר:

אין מדליקין מנר לנר.

ושמואל אמר:

מדליקין.

רב אמר:

אין מתירין ציצית מבגד לבגד.

ושמואל אמר:

מתירין מבגד לבגד.

רב אמר:

אין הלכה כרבי שמעון בגרידה.

ושמואל אמר:

הלכה כרבי שמעון בגרידה.

אמר אביי:

כל מיילי דמור - עביד כרב,

לבר מהני תלת דעביד כשמואל: מדליקין מנר לנר,

ומתירין מבגד לבגד,

והלכה כרבי שמעון בגרידה.

דתניא:

"דבי שמעון אומר:

גורך אדם: מטה,

כסא,

ספסל,

ובלבד שלא יתפנין לעשות חריץ".

יתבי ההוא מרבנן קמיה דרב אדא בר אבהו,

ותיב וקאמר:

טעמא דרב - משום ביזוי מצוה.

אמר להו:

לא תציתו ליה,

טעמיה דרב: משום דקא מכחיש מצוה.

מאי בינייהו?

איכא בינייהו:

דקא מדליק משרגא לשרגא,

מאן דאמר: "משום ביזוי מצוה" - משרגא לשרגא מדליק.

מאן דאמר: 'משום אכחושי מצוה' - משרגא לשרגא נמי אסור.

מתיב רב אוי"א:

"סלע של מעשר שני,

אין שוקלין כנגדו דנרי זהב,

ואפילו לחלל עליו מעשר שני אחר".

אי אמרת בשלמא: כי פליגי רב ושמואל מנר לנר, אבל בקינסא אסר שמואל - הא לא תהוי תיובתא.

אלא אי אמרת: בקינסא נמי שרי - הא תהוי תיובתא!

כב,ב

רָש"י

נר מערבי. למייד במנחות מזרח ומערב מונחין סדר הקנים קרי מערבי נר שני שבצד החיצון שהוא במזרח ולמייד צפון ודרום מונחים אמצעי קרי מערבי על שם שהיה פיו כנגד מערב וכל שאר הנרות כלפי האמצעיית דכתיב אל מול פני המנורה דהיינו אמצעי יאירו וגוי של צפון היו פונות לדרום ושבדרום פונות לצפון:

נרות. לוצי"ש. של זהב שנותנין לתוכן שמן ופתילה:

כמדת חברותיה. חצי לוג שיערו בה ללילי תקופת טבת הגדולים ואם ידלק ביום (ובלילה) בלילות הקצרים ידלק אבל פחות לא שלא יכבה בטבת בלילה והתורה אמרה מערב עד בקר:

וממנה היה מדליק. הנרות בין הערבים:

ובה היה מסיים. הטבת הנרות שדלק כל היום ואינו מטיבו עד הערב ומשנה זו בת"י שנויה וסבירא ליה דמזרח ומערב מונחין והכי תניא לעיל מיניה להעלות נר תמיד שתהא נר מערבי תמיד שממנו יהא מתחיל ובו יהא מסיים ומדלא כתיב להעלות נרות ש"מ הוקבע נר אחד להתחיל בו בכל יום וזהו נר מערבי השני של מזרח והכי תנן (תמיד לג.) נכנס ומצא נרות מזרחים דולקות מדשן המזרחי ומניח את המערבי דולק שממנו מדליק את המנורה בין הערבים מצאו שכבה כגון משמת שמעון הצדיק מדליקו ממזבח העולה ונראה בעיני דאמור רבנן קביעותא בנר שני משום דאין מעבירין על המצות וכי עייל בהיכל בקמא פגע ברישא וביה לא מצי לאתחולי דכתיב יערוך אותו לפני ה' צריך שיהא אחד חוצה לו דאי לא לא קרינן ביה לפני ה' והכי אמרינן במנחות (דף צח:): דכתיב בנר מערבי לפני ה' מכלל דכולהו לאו לפני ה' כו' ובה היה מסיים ההטבה לפי שהשאר היה מטיב שחרית וזו מטיב בין הערבים ואוחז הישנה בידו או מניחה בכלי עד שנותן שמן ופתילה ומדליקה ומדליק ממנה את השאר והא דאמרינן בסדר יומא (דף לג:): הטבת ה' נרות קודם להטבת ב' נרות משמע כולהו הוה מטיב שחרית וילף לה מקראי היינו בשלא ה' הנס מתקיים והי' מוצאו שכבה דלא סמך קרא אניסא וכל זמן שהיו ישראל חביבין היה דולק כל היום והיינו עדותה:

והא הכא כיון דקביעי נרות. במנורה ולא היה יכול לנתק נר מערבי מן המנורה להדליק בו האחרים על כרחיך הא דקתני ממנה הי' מדליק לא סגי דלאו משקל קינסא:

ואדלקי. לקינסא מנר מערבי ובההיא קינסא מדליק את השאר:

בפתילות ארוכות. כל הפתילות יוצאות חוץ לנרותיהם עד שמיגיעות זו לזו ומדליק ממנה הסמוכה לה והשאר זו מזו:

סוף סוף למייד כו'. דהא לדידיה משרגא לשרגא אסור:

אי הדלקה עושה מצוה. אי המצוה של חנוכה תלויה בהדלקה מדליקין כדאשכחן במנורה:

ואי הנחה עושה מצוה. ועיקר מצותה תליא בהנחה:

אין מדליקין מנר לנר. דהדלקה לאו מצוה היא כולי האי:

דאיבעיא להו גרסי. כלומר דהא מילתא כבר איבעיא לן ומפשטא דההיא בעיא מיפשטא לן חד:

היה תפוש נר חנוכה. בידו משהדליקה עד שכבתה:

ועומד. לאו דוקא אלא כן לשון הש"ס:

לצרכו. להשתמש וליכא היכר ניסא:

בפנים. בבית:

והוציאה לחוץ. כדאמר לעיל דצריך להניחה על פתח ביתו מבחוץ:

אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה משום הכי לא עשה ולא כלום. דכיון דזו היא מצותה צריך שתיעשה במקום חיובא:

אמר רבה:

גזירה שמיא לא יכוין משקלותיו, וקא מפיק להו לחולין.

מתיב רב ששת:

"מחוץ לפרכת העדת ... יערוך" ³⁸ (ויקרא כד, ג).

וכי לאורה הוא צריך?!

והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר, לא הלכו אלא לאורו! אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל!

מאי "עדות" זו?

אמר רב:

זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים. והא הכא, כיון דקביעי נרות, לא סגי דלא משקיל ואדלוקי, קשיא: בין למאן דאמר: "משום בזוי מצוה", ובין למאן דאמר: "משום אכחוישי מצוה"!

תרגמה רב פפא:

בפתילות ארוכות.

סוף סוף, למאן דאמר: "משום אכחוישי מצוה" - קשיא!

קשיא.

מאי הוי עליה?

אמר רב הונא בריה דרבי יהושע:

חזינא,

אי הדלקה עושה מצוה - מדליקין מנר לנר, ואי הנחה עושה מצוה - אין מדליקין מנר לנר.

דאיבעיא להו:

הדלקה עושה מצוה, או הנחה עושה מצוה?

תא שמע:

דאמר רבא:

היה תפוש נר חנוכה ועומד - לא עשה ולא כלום.

שמע מינה: הנחה עושה מצוה!

התם: הרואה אומר לצורכו הוא דנקיט לה.

תא שמע:

דאמר רבא:

הדליקה בפנים והוציאה - לא עשה כלום.

אי אמרת בשלמא "הדלקה עושה מצוה" - הדלקה במקומו בעינו, משום הכי - "לא עשה ולא כלום".

אלא אי אמרת: "הנחה עושה מצוה", אמאי "לא עשה ולא כלום"?

התם נמי, הרואה, הוא אומר לצורכו הוא דאדלקה.

³⁸ מחוץ לפרכת העדת באהל מועד יערוך אתו אהרן מערב עד בקר לפני ה' תמיד קחת עולם לדורותיכם

כ"י

עשית. כלי גדול של זכוכית
בלעז לנטרני"א:
דולקת. שהדליקה למצות
חנוכה בע"ש:
ומדליקה. למצות הלילה:
היו באותו הנס. שגורו יוניים
על כל בתולות הנשואות להיבעל
לטפסר תחלה ועל יד אשה
ויזשה הים.

תא שמע:

דאמר רבי יהושע בן לוי:

עשית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו,
למוצאי שבת מכבה ומדליקה. כגא

אי אמרת בשלמא: "הדלקה עושה מצוה" - שפיר,
אלא אי אמרת: "הנחה עושה מצוה" - האי "מכבה ומדליקה"?
מכבה ומגביה ומניחה ומדליקה מיבעי ליה!

ועוד,

מדקא מברכינן: "אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה",
שמע מינה: הדלקה עושה מצוה.

שמע מינה.

והשתא דאמרינן: "הדלקה עושה מצוה",

הדליקה: חרש,

שוטה,

קטן - לא עשה ולא כלום.

אשה - ודאי מדליקה.

דאמר רבי יהושע בן לוי:

נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס.

רס"י

16. כג, א

אכסנאי. אורח:
 בתר דנסיבי. ופעמים שהייתי
 אכסנאי ללמוד תורה:
 עלי. בשבילי:
 בגו ביתאי. בביתי:

אמר רב ששת:
 אכסנאי - חייב בנר חנוכה.

אמר רבי זירא:
 מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא.
 בתר דנסיבי איתתא, אמינא: השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בגו ביתאי.

17. כג, א

רפ"י

משוך נהוריה. אינו ממהר לכלות כשמן זית: **צליל נהוריה.** צלול ומאיר: **לגבל.** מצאתי בתשובי הגאוני שמעשנין כלי זכוכית בעשן שמן זית עד שמשחיר וגורר השחרורי ונותן בו שמן קימעא ומגבל בו ומייבשו בחמה וממחה אותו לתוך הדיו: **לעשן.** נמי כדפרישית: **שרף.** גומי"א {שרף (אילן)}: **קטף.** פרוני"ל {פרונילי"ר: עץ שזיף-בר} של יער כמו שאנו עושים משל שרף:

אמר רבי יהושע בן לוי: כל השמנים: כולן - יפין לנר, ושמן זית מן המובחר.

אמר אביי: מריש הנה מהדר מר אמשחא דשומשמי, אמר: האי מושך נהורי טפי. כיון דשמע לה להא דרבי יהושע בן לוי, מהדר אמשחא דזיתא. אמר: האי צליל נהוריה טפי.

ואמר רבי יהושע בן לוי: כל השמנים יפין לדיו, ושמן זית מן המובחר.

איבעיא להו: לגבל או לעשן?

תא שמע: דתני רב שמואל בר זוטרא: "כל השמנים - יפין לדיו, ושמן זית - מן המובחר, בין לגבל, בין לעשן".

רב שמואל בר זוטרא מתני הכי: כל העשנים - יפין לדיו, ושמן זית - מן המובחר.

אמר רב הונא: כל השרפין - יפין לדיו, ושרף קטף - יפה מכולם.

18. כג, א

רש"י

הרואה. העובר בשוק ורואה באחד החצרות דולק ומצאתי בשם רבינו יצחק בן יהודה שאמר משם רבינו יעקב דלא הווקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין או ליושב בספיני:
הרואה מברך שתיים. שעשה נסים ושהחיינו שאין עליו לברך להדליק דהא לא אדליק איהו:
מאי ממעט. המדליק בשאר ימים איזו מן השלש ממעט:
כל יומי איתיה. שהרי כל שמנה הדליקו מן הפך אבל זמן משהגיענו להתחלת זמן הגיענו: **היכן צונו**. הא לאו דאורייתא היא אלא מדבריהם:
מלא תסור. מן הדבר אשר יגידו לך וגוי:
מערבין בו. עירובי חצרות ותחומין:
משתתפין בו. במבוי דאי בעי מפקר לנכסיה והוה עני וחזי ליה כדתנן מאכילין את העניים דמאי הלכך חשוב דידיה:
ומברכין עליו. המוציא:
ומזמנין עליו. ברכת הזימון:
ומפריש אותו. אדם שהוא ערום כלומר דלא צריך לברוכי עליה בהפרשתו:
והיה מחניך קדוש. ולא יראה בך ערות דבר אפילו דבור דהזכרת השם לא יראה בך ערות דבר:
ודאי דדבריהם. כגון נר חנוכה:
ספק דדבריהם. כגון דמאי שהפרשתו אינה אלא מספק:
ובעי ברכה. קדוש היום:
רבא אמר. ספק דדבריהם בעי ברכה ודמאי אפילו ספק לא הוי אלא חומרא בעלמא דרוב עמי הארץ מעשרין:

אמר רב חייא בר אשי אמר רב: המדליק נר של חנוכה - צריך לברך.

ורבי ירמיה אמר: הרואה נר של חנוכה - צריך לברך.

אמר רב יהודה: יום ראשון: הרואה - מברך שתיים, ומדליק - מברך שלש. מקפאן ואילך: מדליק - מברך שתיים, ורואה - מברך אחת.

מאי ממעט?

ממעט זמן.

ונימעות גם!

גם כל יומי איתיה.

מאי מברך?

מברך: "אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה".

והיכן צונו?

רב אויא אמר:

מ"לא תסוד" ³⁹ (דברים יז, יא).

רב נחמיה אמר:

"שאל אביה ויגדה וקניף ויאמרו לך" ⁴⁰ (דברים לב, ז).

מתלב רב עמרם:

"הדמאי, מערבין בו, ומשתתפין בו, ומברכין עליו, ומזמנין עליו.

ומפרישין אותו ערום, ובין השמשות".

ואי אמרת: כל מדרבנן בעי ברכה,

הכא כי קאי "ערום" היכי מברך?

והא בעינן "והיה מחניך קדוש" ⁴¹ (דברים כג, טו), וליכא!

אמר אביי:

ודאי דדבריהם - בעי ברכה,

ספק דדבריהם - לא בעי ברכה.

והא יום טוב שני, ספק דבריהם הוא, ובעי ברכה!

התם, כי היכי דלא לזילזולי בה.

רבא אמר:

רוב עמי הארץ - מעשרין הן.

³⁹ על פי התורה אשר יודיע ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסוד מן הדבר אשר יגידו לך ומין ושמואל

⁴⁰ וכי ימות עולם בינו שנות דר ודר שאל אביה ויגדה וקניף ויאמרו לך

⁴¹ כי ה' אלהיך מותהלק בקרב מחנה להצילך ולתת אביך לפניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך

19. כג, א-ב

רש"י

חצר שיש לה ב' פתחים. שיש לבית ב' פתחים פתוחים לחצר צריכי שתי נרות נר לכל פתח כדמפי טעמא משום חשדא שהרואה יהא סבור שהבית חלוק והרי הוא של שני בני אדם ויאמרו האחד אינו מקיים מצות נר: מב' רוחות. אחד בצפון ואחד במזרח: חשדא דעלמא. בני עיר אחרת העוברין משם בשוק: אפי' מרוח אחת נמי. סבורין הן שהבית חלוק מתוכו: ואי חשדא דבני מתא. שיודעים שאין חלוק: לסוף שדהו. בגמר קצירו כדכתי' לא תכלה משמע בשעת כילוי ולא שיקצה אותה קודם לכן: מפני בטול עניים. וכולהו מפרש להו: שעה פנויה. שאין עניים אצלו ויאמר לקרובו עני מהר וטול כאן עד שלא יבאו אחרים אבל עכשיו שמניחה בגמר קציר השד' העניים רואין ובאין: ומפני בטול עניים. שלא היו יודעים מתי יקצור אותם: מפני החשד. שהעוברין רואין בגמר קצירו שהוא מכלה את הכל לא ידעו שנתנה כבר: ומשום לא תכלה. דמשמע שעת כילוי: אטו כולהו. הני דאמרן לא טעמא דלא תכלה קא מפרשי מאי שנא שעת כילוי: אמר רבא מפני הרמאין. העוברין על לא תכלה ואומרים כבר הנחונה:

אמר רב הונא:

חצר שיש לה שני פתחים - צריכה שתי נרות.

אמר רבא:

לא אמרן אלא: משתי רוחות,

אבל מרוח אחת - לא צריד.

מאי טעמא?

אילימא משום חשדא, חשדא דמאן?

אילימא חשדא דעלמא - אפילו ברוח אחת נמי ליבעי!

ואי חשדא דבני מתא - אפילו משני רוחות נמי לא ליבעי!

לעולם: משום חשדא דבני מתא,

וזימנין דמחלפי בהאי, ולא חלפי בהאי,

ואמרי: כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק בהך פיתחא נמי לא אדליק.

ומנא תימרא דחיישינן לחשד?

דתנא:

"אמר רבי שמעון:

בשביל ארבעה דברים אמרה תורה להניח פיאה בסוף שדהו: מפני גדל עניים,

ומפני ביטול עניים,

ומפני החשד,

ומשום "בל תכלה"⁴² (ויקרא כג, כב).

"מפני גדל עניים" - שלא יראה בעל הבית שעה פנויה, ויאמר לקרובו עני: 'הרי זו פאה'.

"ומפני ביטול עניים" - שלא יהו עניים, יושבין ומשמרין: 'עכשיו מניח בעל הבית פאה'.

"ומפני החשד" - שלא יהיו עובדין ושביין אומרים: תבא מארה לאדם שלא הניח פאה בשדהו".

"משום "בל תכלה".

אטו כולהו לאו משום "בל תכלה" נינהו?

אמר רבא:

מפני הרמאין.

כג, ב

⁴² ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדה בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני ה' אלהיכם

רש"י

שתי פיות. שהנרות שלהם של חרס הן ומכוסין ועושים לו נקב בצדי כסויו להכניס לו הפתילה והוא הפה ולמעלה בכיסויו יש נקב קטן וגם חלל יש למעלה מן הכסוי וממלאו שמן והוא נכנס דרך הנקב מעט מעט אם יש בו שני נקבים משני צדדין עולה לשני בני אדם. למהדרין העושים נר לכל אחד ואחד:
עשאה כמדורה. שהאש מתחברת לאמצעיתה ואינו דומה לנר:

20. כג, ב

אמר רב יצחק בר רדיפה אמר רב הונא:
 נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם.

אמר רבא:

מילא קערה בשמן, והקיפה פתילות,
 כפה עליה פלי - עולה לכמה בני אדם,
 לא כפה עליה פלי, עשאה כמין מדורה - ואפילו לאחד נמי אינה עולה.

רס"י

נר ביתו ונר חנוכה. נר ביתו בשבת והוא עני ואין לו כדי לקנות שמן לשתני נרות: **שלום ביתו**. והכי אמרינן לקמן (דף כה:.) ותזנח משלום נפשי זו חדלקת נר בשבת שבני ביתו מצטערין לישוב בחשך:

21. כג, ב

אמר רבא:

פשיטא לי: נר ביתו ונר חנוכה - נר ביתו עדיף, משום 'שלום ביתו'.
נר ביתו וקידוש היום - נר ביתו עדיף, משום 'שלום ביתו'.

בעי רבא:

נר חנוכה וקידוש היום - מהו?
קידוש היום עדיף - דתדיר,
או דילמא:
נר חנוכה עדיף - משום 'פרסומי ניסא'?

בתר דאבעיא, הדר פשטה,

נר חנוכה עדיף,
משום 'פרסומי ניסא'.

22. כג, ב

רפ"י

בנים תלמידי חכמים. דכתיב (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה:
דרבי אבין נגרא. חרש עצים:
בשרגא. דשבת:
חליף ותני. עובר ושונה כלומר עובר תמיד:
דבי נשא. אביו ואיכא דאמרי חמיו:
נפק מינייהו. דחתנו כבנו:
מאחרה ומדלקת. נר של שבת סמוך לחשכה:
לא ימיש. קרא יתירא הוא להך דרשה דהא כתיב והי הולך לפניכם יומם:
עמוד הענן. של יום משלים אורו לעמוד האש שהיה עמוד האש בא קודם שישקע עמוד הענן אלמא אורח ארעא בהכי:
לאקדומי. בעוד היום גדול:
תנינא. שונה אני:
שלא יקדים. דלא מינכרא שהיא של שבת:
דרחים. אהב:
הווי ליה בנין רבנן. ואהבתו עליהם כאב על בן:
ואי לאו בר הכי. שאינו רגיל לעסוק בתורה:

אמר רב הונא:

הרגיל בנר - הוויין ליה בנים תלמידי חכמים.
 הנהיר במזוזה - זוכה לדירה נאה.
 הנהיר בציצית - זוכה לטלית נאה.
 הנהיר בקידוש היום - זוכה וממלא גרבי יין.

רב הונא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפתחא דרבי אבין נגרא.

חזא דהוה רגיל בשרגי טובא,
 אמר: תני גברי רברבי נפקי מהכא נפקי מינייהו, רב אידי בר אבין ורב חייה בר אבין.

רב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפיתחא דבי נשא דרב שיזבי.

חזא דהוה רגיל בשרגי טובא,
 אמר: גברא רבה נפק מהכא,
 נפק מינייהו רב שיזבי.

דביתהו דרב יוסף הות מאחרא ומדלקת לה.

אמר לה רב יוסף:

תניא:

"לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה"⁴³ (שמות יג, כב) -

מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש,

ועמוד האש משלים לעמוד הענן.

סברה לאקדומה.

אמר לה ההוא סבא,

תניא:

"ובלבד שלא יקדים ולא יאחר".

אמר רבא:

דרחים רבנן - הווי ליה בנין רבנן.

דמוקיר רבנן - הווי ליה חתנוותא רבנן.

דרחיל מרבנן - הוא גופיה הוי צורכא מרבנן.

ואי לאו בר הכי הוא - משתמען מיליה כצורכא מרבנן.

⁴³ לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם

23. כג, ב - כד, א

רש"י
 ולשריפה עומד. שאסור באכילה:
 שמצוה עליו לבערו. דילמא אתי ביה לידי תקלה דאכילה:
 שמא יטה. כדי שיתבער מהר:
 ביום טוב. דליכא למיחש להטייה לישתרי:
 בערב שבת. והוא צריך להדליקה מבעוד יום נמצא שורף קדשים ביו"ט ולקמן בפרקין (דף כד:): ילפינן מקראי דאין שורפין:
 דאין שורפין:

"לא בשמן שריפה"

מאי שמן שריפה?

אמר רבה:
 שמן של תרומה שננטמא.

ואמאי קרו לה "שמן שריפה"?

הואיל ולשריפה עומד.

ובשבת מאי טעמא לא?

מתוך שמצוה עליו לבערו,
 גזרה שמא יטה.

אמר ליה אביי:
 אלא מעתה ביום טוב לישתרי!
 אלא תנן: "אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב" (שבת כד:)?!

גזרה יום טוב אטו שבת.

רב חסדא אמר:
 ל'שמא יטה' - לא חישינו,
 אלא הכא ביום טוב שחל להיות ערב שבת עסקינן,
 לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב.

והא מדקתני סיפא:
 "אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב" (שבת כד:),
 מכלל דרישא לאו ביום טוב עסקינן!

אמר רבי חנינא מסורא:
 'מה טעם קאמר,
 מה טעם אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב?
 לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב.

תנא כוותיה דרב חסדא:
**"כל אלו שאמרו אין מדליקין בהו בשבת - מדליקין בהו ביום טוב,
 חוץ משמן שריפה,
 לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב"**.

כד, א

24. כד, א

רש"י

בברכת המזון. בתפלה פשיטא לן שהרי להלל ולהודאה נקבעו כדאמרינן לעיל:
לא מזכרינן. לא חייבו להזכיר:
אינו מזכיר. אינו צריך להזכיר:
מה תפלה בברכת הודאה. דהא כולה מילתא דחנוכה עיקרה להודאה נתקנה:
בהודאה. בברכת הארץ:

איבעיא להו:
 מהו להזכיר נשל חנוכה בברכת המזון?

כיון דמדרבנן הוא - לא מדכרינן,
 או דילמא:
 משום פרוסומי ניסא - מדכרינן?

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא:
 אינו מזכיר,
 ואם בא להזכיר - מזכיר בהודאה.

רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא.
 סבר לאדפורי ב"בונה ירושלים".

אמר להו רב ששת:
 כתפלה.
 מה תפלה - בהודאה,
 אף ברכת המזון - בהודאה.

25. כד, א

רפ"י

ואומר מעין המאורע בעבודה. לבקש רחמים על ישראל ועל ירושלים להשיב עבודה למקומה לעשות קרבנות היום: שני וחמישי. משמע של כל שבתות השנה ומאי עבדתייהו לזוכרם ולחלקם משאר ימות השנה: של תעניות. שהיו גוזרים תעניות על הגשמים שני וחמישי [ושני] במס' תענית (דף י.). ושל מעמדות. כלומר לימים של מעמדות שהיו מתענין ארבעה תעניות בשבת שני ושלישי ורביעי וחמישי ומעין המאורע דידהו תפלת תענית: ערבית. לילי כניסתן ואע"פ שאוכל ושותה כל הלילה מתפלל תפלת תענית מאחר שנכנס היום והכי נמי אמר רב הונא במסכת תענית (דף יא.): יחיד שקבל עליו תענית אף על פי שאוכל ושותה כל הלילה מתפלל תפלת תענית. ובתשוי הגאונים מצאתי ברייתא שנו רבותינו פעמים שאדם שרוי בתענית ואינו מתפלל ופעמים שאינו שרוי בתענית ומתפלל הא כיצד כאן בכניסתה כאן ביציאתה כלומר ערב תענית אע"פ שעתיד לאכול לאחר תפלה מתפלל תפלת תענית וליל מחרתו אף על פי שעודנו בתענית כשמתפלל תפלת ערבית אינו מתפלל תפלת תענית וסוף דברי הגאונים כתבו אבל אין אנו רגילים לומר ערבית ואפילו שחרית שמא יארע לו אונס חולי או בולמוס ויטעום כלום ונמצא שקרן בתפלתו: אין מחזירין אותו. דלא דאורייתא נינהו: בברכת המזון. של ערבית בכניסתו וכ"ש ביציאתו שכבר עבר היום:

איבעיא להו: מהו להזכיר ראש חודש בברכת המזון? אם תימצי לומר בחנוכה דרבנן - לא צריד, ראש חודש דאורייתא - צריד. או דילמא: קיין דלא אסור בעשיית מלאכה - לא מזכירין?

רב אמר: מזכיר.

רבי הנינא אמר: אינו מזכיר.

אמר רב זריקא: נקוט דרב בידך, דקאי רבי אושעיא פותיה.

דתני רבי אושעיא:

"ימים שיש בהן קרבן מוסף, כגון: ראש חודש,

וחולו של מועד:

ערבית, ושחרית ומנחה - מתפלל שמונה עשרה, ואומר מעין המאורע בעבודה.

ואם לא אמר - מחזירין אותו.

ואין בהן קדושה על הבוס,

יש בהן הזכרה בברכת המזון.

ימים שאין בהן קרבן מוסף, כגון: שני וחמישי ושני,

תעניות,

מעמדות.

"שני וחמישי" - מאי עבדתיהו?

אלא: שני וחמישי ושני של תעניות ומעמדות.

ערבית, ושחרית ומנחה - מתפלל שמונה עשרה, ואומר מעין המאורע ב"שומע תפלה",

ואם לא אמר - אין מחזירין אותו.

ואין בהן קדושה על הבוס,

ואין בהן הזכרה בברכת המזון.

26. כד, א-ב

ר"י

של חנוכה במוספין. בתפלת מוספין שדבת ור"ח שבתוך ימי חנוכה מהו להזכיר על הניסים בהודאה:

בד' תפילות. ערבית ושחרית ומוסף ומנחה וכיון שחובת תפלה זה היום אינה פחותה משאר תפלות של יום: **אין נביא בר"ח.** הכא נמי הואיל אלמלא ר"ח אין מוספין בחנוכה לא בעי לאזכורי:

הכא איתיה (בשחרית וערבית) ומנחה וכיון שהיום מחויב בארבע תפלות כזו כן זו: המפטיר בנביא במנחה בשבת. מצאתי בתשובת הגאונים שהיו רגילים לקרות בנביא בשבתות במנחה עשרה פסוקים ובימי פרסיים גזרו גזרה שלא לעשות וכיון שנסתלקו נסתלקו:

אין נביא במנחה ביום טוב. ואף על גב דאיתיה שחרית הואיל ומנחה לאו משום יום טוב אתי לא מזכרין:

ככל הני שמעתתא. רב הונא ורב יהודה ורב גידל ורב אחדבוי אלא כתפלה אחת כד חברתה לכל דבר היום ומזכיר:

צריך להזכיר של שבת. לומר ותתן לנו את יום המנוח ואת יום הכפורים הזה וחותרם מקדש השבת ויוה"כ ואע"פ שאין תפלת נעילה בשבת:

יום הוא שנתחייב בד' תפלות. לאו תפלת הלילה בכלל אלא תפלות היום שחרית מוסף מנחה ונעילה:

שליח ציבור היורד ערבית. המתפלל ברכת מעין שבע קונה שמים וארץ מגן אבות בדברו: **משום סכנת.** מזיקין שלא היו בתי כנסיות שלהן בישוב וכל שאר לילי החול היו עסוקין במלאכתן ובגמרון מלאכתן מתפללין ערבית בביתן ולא היו באין בבית הכנסת אבל לילי שבת באין בבית הכנסת וחשו שיש שאין ממהרין לבא ושוהין לאחר תפלה לכך האריכו תפלת הציבור:

איבעיא להו:

מהו להזכיר של חנוכה במוספין?

כיון דלית ביה מוסף בדידה - לא מדכרינן, או דילמא:

יום הוא שחייב בארבע תפלות?

רב הונא ורב יהודה דאמרי תרוניהו: אינו מזכיר.

רב נחמן ורבי יוחנן דאמרי תרוניהו: מזכיר.

אמר אביי לרב יוסף:

הא דרב הונא ורב יהודה דרב הוא.

דאמר רב גידל אמר רב:

ראש חדש שחל להיות בשבת:

המפטיר בנביא בשבת - אינו צריך להזכיר של ראש חדש, שאילמלא שבת אין נביא בראש חדש.

מי דמי?!

התם נביא בראש חדש ליכא קלל,

הכא איתיה בערבית ושחרית ומנחה.

אלא, להא דמיא:

דאמר רב אחדבוי אמר רב מתנה אמר רב:

יום טוב שחל להיות בשבת:

המפטיר בנביא במנחה בשבת - אינו צריך להזכיר של יום טוב, שאילמלא שבת, אין נביא במנחה ביום טוב.

כד ב. ולית הילכתא ככל הני שמעתתא.

אלא,

כי הא דאמר רבי יהושע בן לוי:

יום הכפורים שחל להיות בשבת:

המתפלל נעילה, צריך להזכיר של שבת.

יום הוא שנתחייב בארבע תפלות.

קשיא הילכתא אהילכתא.

אמרת הילכתא פרבי יהושע בן לוי,

וקיימא לן הילכתא כרבא,

דאמר רבא:

יום טוב שחל להיות בשבת:

שליח ציבור היורד לפני התיבה ערבית - אינו צריך להזכיר של יום טוב, שאילמלא שבת אין שליח צבור יורד ערבית ביום טוב!

הכי השתא?!

התם - בדין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך,

ורבנן הוא דתקוני משום סכנה,

אבל הכא - יום הוא שנתחייב בארבע תפלות.

רס"י

הכי גרסינן נחום אומר
 מדליקין בחלב מבושל. והוא
 מהותך :
 היינו ת"ק. דאמר ולא בחלב כל
 חלב במשמע :
 דרב ברונא. דשרי ע"י תערובת
 שמן כל שהוא :
 ולא מסיימי. אין ניכר מי אוסר
 ומי מתיר :

27. כד, ב

"ולא באליה,

ולא בחלב.

נחום הנדי אומר:

מדליקין בחלב מבושל.

וחכמים אומרים:

אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו".

חכמים היינו תנא קמא!

איכא בינייהו: דרב ברונא אומר רב,

ולא מסיימי.

28. כד, ב - כה, א

רש"י

מתני'
שמן שריפה. שמן של תרומה
 טמאה ובגמי מפרש טעמא:
רבי ישמעאל אומר כו'. בשבת:
עטרן. פסולתא דזיפתא:
מפני כבוד השבת. שריחו רע:
שמן שומשמן כו'. מסקנא
 דמילתא דחכמים היא:
צנונות. צנון:
שמן דגים. מקרבי דגים
 שנימוחו:
פקיעות. דלעת מדברי:
נפט. מין שמן שריחו רע
 כדאמרין בסדר יומא (דף לט).
 בא למדוד נפט אומרים לו מדוד
 לעצמך שאין אדם רוצה לסייעו:

גמ'
מנהגי מילי. דאין שורפין דאי
 לא ממעט לה קרא אית לן
 למימר ליתי עשה דבאש תשרופו
 וידחה את לא תעשה כל מלאכה:
שאינ תיל' עד בקר. זימנא
 אחרייתי אלא והנותר ממנו באש
 תשרופו דהא כתיב עד בקר
 ברישא:
בקר שני. שהוא חולו של מועד
 והכי משמע והנותר ממנו לבקר
 ראשון עד בקר שני המתינו
 ותשרפהו:

עולת חול. כגון אברי תמיד של
 ערב יו"ט שלא הוקטרו מבעוד
 יום אין מעלין אותן משחשכה
 וכ"ש קדשים פסולים לא
 שרפינן:

הוא לבדו. קראי יתירי ניהו
 דמצוי למכתב אך אשר יאכל לכל
 נפש עשה לכם:

מכשירין. מכשירי האוכל כגון
 לעשות שפוד וסכין ותנור
 וכירים:

לבדו. למעוטי מילה שלא בזמנה
 דלא דחיא שבת ויו"ט דאי לא
 מעטיה קרא אתינא בק"ו דתידחי
 בפי ר' אליעזר (לקמן קלב):
 דהכי תניא התם ומה צרעת
 שדוחה את עבודה ועבודה דוחה
 את השבת מילה שלא בזמנה
 דוחה אותה דהכי תניא התם
 מילה דוחה את הצרעת בין
 בזמנה בין שלא בזמנה ויליף לה
 מקראי שבת שנדחית מפני
 עבודה אינו דין שתהא מילה
 שלא בזמנה דוחה אותה אתא
 לבדו לאפוקי מהאי ק"ו דלא
 תדרוש ליה וממילא שמעינן
 מינה דמצוה שאין זמנה קבוע
 ויכול לעשותה למחר אינה דוחה
 יום טוב וה"ה לשריפת קדשים
 טמאים:

עשה הוא. דמשמע שבות בו:
ואין עשה. דבאש תשרופו דוחה
 יו"ט דהוא לא תעשה ועשה
 ואעי"ג דהדלקת נר ביו"ט מלאכה
 המותרת היא הואיל והבערת
 שאר קדשים שאין נהנין מהן
 נאסרין גם זו לא יצא מן הכלל:

משנה

אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב.

רבי ישמעאל אומר:

אין מדליקין בעטרן,

מפני כבוד השבת,

וחכמים:

מתירין בכל השמנים: בשמן שומשמן,

בשמן אגוזים,

בשמן צנונות,

בשמן דגים,

בשמן פקיעות,

בעטרן,

ובנפט.

רבי טרפון אומר:

אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד.

גמרא

מאי טעמא?

לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב.

מנהגי מילי?

אמר חזקיה, וכן תנא רבי חזקיה:

אמר קרא: "ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר"⁴⁴ (שמות יב, י).

שאין תלמוד לומר: "עד בקר"!

מה תלמוד לומר: "עד בקר"?

בא הכתוב ליתן לו בקר שני לשריפתו.

אפי' אמר:

אמר קרא: "עולת שבת בשבתו"⁴⁵ (במדבר כה, י'),

ולא עולת חול בשבת,

ולא עולת חול ביום טוב.

רבא אמר:

אמר קרא: "הוא לבדו ועשה לכם"⁴⁶ (שמות יב, טז),

"הוא" - ולא מכשירין.

"לבדו" - ולא מילה שלא בזמנה.

דאתיא בקל וחומר.

רב אשי אמר:

"שבתון"⁴⁷ (ויקרא כג, כד, לט) - ^עשה.

והנה ליה יום טוב - עשה, ולא תעשה⁴⁸.

ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה.

⁴⁴ ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו

עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסקה

⁴⁶ וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא תעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו ועשה לכם

⁴⁷ דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש. (כג, כד)

אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג ה' שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון. (כג, לט)

אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את-תבואת הארץ תחגו את-חג-ה' שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון. (כג, לט)

⁴⁸ ביום הראשון מקרא-קדש יהיה לכם כל-מלאכת עבודה לא תעשו (ויקרא כג, ז ועוד)

29. כה, א

רש"י

הא בחול שפיר דמי. לאיתהנווי מינה:
מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת. דדמיא לקדש ועוד משום תקלה:
לא בערתי ממנו. במעשר שני כתיב:
בטמא. בין שאני טמא בין שהוא טמא:
קדש לא ממעיטנא. מהך חומר:
שכן. יש בו חומרי פנקעכ"ס וראוי גם לזו חייבין עליו משום פיגול שחט על מנת לאכול חוץ לזמנו ואכל אפילו בזמנו ומשום נותר חוץ לזמנו ממש ולא חשב מתחלה וקריו קרבן ויש בו מעילה ואף על גב שקדש (הנותר) לאכילת כהנים אין בהן מעילה מימ תורת מעילה שייכא ביה אם קדשי קדשים הן יש בהן מעילה לפני זריקה לכל הנהנה מהן ואם קדשים קלים הן יש מעילה באימוריהן לאחר זריקת דמים לאפוקי תרומה דלית בה כלל:
וכרת. לאוכלה בטומאת הגוף ותרומה במיתה בידי שמים ימיו נקצרים אבל אינו הולך ערירי:
אסור לאונן. ק"ו ממעשר אבל תרומה מותרת לאונן ביבמות בפרק הערל (דף ע:): זר זר ב' פעמים זרות אמרתי לך ולא אנינות. אונן כל זמן שלא נקבר מתו:
מחפ"ז. מיתה בידי שמים לזר האוכלה או כהן טמא וחומש לזר האוכלה בשוגג דכתיב (ויקרא כב) כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו אבל קדש משעה שיש היתר לכהנים כתרומה ויצא מידי מעילה שוב אין חומש בשגגת אכילתו ויש דמוקמי לה בחומשין דחומשא ולא נהירא דהא רבינן ביה חומש דחומש בהקדש בפרק הזהב (בבא מציעא דף נד:):

["אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב"].

"ביום טוב" הוא דאסיר - הא בחול שפיר דמי.

מאי טעמא?

אמר רב:

לשם שמצוה לשרוף הקדשים שנטמאו, קד מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת, ואמרה התורה: בשעת ביעורה תיהני ממנה.

היכן אמרה תורה?

מדרב נחמן,

דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח:

אמר קרא: "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי"⁴⁹ (במדבר יח, ח) -

בשתי תרומות הקתוב מדבר:

אחת - תרומה טהורה,

ואחת - תרומה טמאה.

ואמר רחמנא "לך" - שלך תהא,

להסיקה תחת תבשילך.

ואיבעית אימא:

מדברי אבהו,

דאמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן:

"ולא בערתי ממנו בטמא"⁵⁰ (דברים כו, יד).

"ממנו" - אי אתה מבער,

אבל אתה מבער שמן של תרומה שנטמאת.

ואימא: ממנו אי אתה מבער, אבל אתה מבער שמן קדש שנטמא!

ולאו קל וחומר הוא?!

מה מעשר הקל אמרה תורה "לא בערתי ממנו בטמא" (דברים כו, יד),

קדש חמור לא כל שכן?!

אי הכי, תרומה נמי לימא קל וחומר הוא!

הא כתיב: "ממנו".

וקמה ראית?

מסתברא קדש לא ממעיטנא, שכן: סימן: פנ"ק עכ"ס: פיגול, נותר, קרבן, מעילה, ופרת, אסור לאונן.

אדרבה! תרומה לא ממעיטנא, שכן: מחפ"ז, סימן: מיתה,

⁴⁹ וידבר ה' אל אהרן ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי לכל קדשי בני ישראל לך נתתים למשחה ולבניך לחק עולם
⁵⁰ לא אכלתי באני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למות שמעתי בקול ה' אלהי עשיתי ככל אשר צויתני

כָּס"י

וּאִין לֵה פְדִיּוֹן. לְהוּצִיָּא לְחוּלִין
 אַבְל קִדְשׁ יֵשׁ קִדְשׁ שְׁנַפְדָּה כְּגוֹן
 שְׁהוּמָם לְפָנֵי שְׁחִיטָה:
וְאִסוּרָה לְזָרִים. לְעוֹלָם אַבְל
 קִדְשׁ יֵשׁ קִדְשׁ שְׁמוּתָר לְזָרִים
 לְאַחַר זְרִיקָה כְּגוֹן מַעֲשֵׂר בַּהֲמָה
 וְתוּדָה וְשִׁלְמִים:
הֵנֵךְ נְפִישִׁין. בְּשֵׁם:
כֶּרֶת. עֵדִיפָא דְאִית בַּה תְּרִי
 חוּמְרֵי יָמֵינוּ נִכְרַתִּין וְהוּלְךְ
 עֵרִירִי:

חֹמֶשׁ,
 וְאִין לֵה פְדִיּוֹן,
 וְאִסוּרָה לְזָרִים,

כַּה,ב

הֵנֵךְ נְפִישִׁין.

וְאִיכְעִית אִימָא:
 קִדְשׁ חֲמוּר,
 שְׁכֵן עֲנוּשׁ כְּרֶת.

רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר:
 אָמַר קְרָא: **"תִּתֵּן לוֹ"**⁵¹ (דְּבָרִים יח, ד),
"לוֹ" - וְלֹא לְאוּרוֹ.

⁵¹ רֵאשִׁית דְּגַגְגָּה תִירְשָׁךְ וְיִצְהַרְךָ וְרֵאשִׁית גֹּז צִאנְךָ תִתֵּן לוֹ

30. כה, ב

ר"י

ראשית דגן תתן לו ולא לאורו. מכאן שאין תורמין מן הטמא על הטהור דכתיב תתן לו דבר הראוי לו לאכול ולא לתת לאורו להסיק ומדאיצטריך למעוטי מכלל דבת אורו היא להסקה:

ויצא. מאי איכפת לן:

חובה. כבוד שבת הוא שאין סעודה חשובה אלא במקום אור כעין יממא בפרק בתרא דיומא (דף עה):

רחיצת ידים ורגלים. ערבית ליל שבת:

בסדינין המצויצין. סדינים של פשתן ובהן ציצית של תכלת כלאים אלא שמותר מן התורה דדרשינן סמוכין לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך (מנחות פ"ד לט):

מתבין ממנו כנפי כסותן. שהיו להם סדינים שאינן מצויצין:

בית שמאי פוטרין. ואף על גב דציצית חובה הוא בכל טליתות שיש לו לאדם ואפילו מונחים בקופסא הני דפשתן פטורין משום דכלאים לא שרא רחמנא דלא דרשי סמוכין:

וב"ה מחייבין. דדרשי סמוכין:

ואינהו סברי. [תלמידיו] שהיו אוסרין סבור נהי דהלכה כב"ה וחייבין מדאורייתא מיהו [רבנן] גזור בהו משום כסות לילה שמה יהא לו כסות שמיחד ללילות ויטיל בו ציצית ונמצא לובש כלאים שלא במקום מצוה דכסות לילה לא מחייב בציצית דכתיב וראיתם אותו וביבמות פרכינן וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה לפטור את החייב ומשני שב ואל תעשה שאני:

"דבי ישמעאל אומר:

אין מדליקין בעטרו, מפני כבוד השבת."

מאי טעמא?

אמר רבא:

מתוך שריחו רע,

גזרה שמה יניחנה ויצא.

אמר ליה אביי:

ויצא!

אמר ליה:

שאני אומר: הדלקת נר בשבת חובה.

דאמר רב נחמן בר רב זבדא, ואמרי לה אמר רב נחמן בר רבא אמר רב:

הדלקת נר בשבת - חובה,

רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית - רשות.

ואני אומר: מצוה.

מאי "מצוה"?

דאמר רב יהודה אמר רב:

כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי,

בערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין ורוחץ פניו ורגליו,

ומתעטף ויושב בסדינין המצויצין,

ודומה למלאך ה' צבאות.

והיו תלמידיו מחבין ממנו כנפי כסותו.

אמר להן: בני, לא כך שניתי לכם:

סדין בציצית:

בית שמאי: פוטרין.

ובית הלל: מחייבין.

והלכה כדברי בית הלל.

ואינהו סברי משום כסות לילה.

31. כה, ב

רש"י

הדלקת נר בשבת. שלא היה לו ממה להדליק ובמקום שאין נר אין שלום שהולך ונכשל והולך באפילה:
איזהו עשיר. נפקא מיניה למטרח להדורי אמילתא:
נחת רוח בעשרו. שמח בחלקו אם מעט אם רב:
שעובדין בהן. בשדות עבודה הצריכה להם:

"ותנוח משלום נפשי נשיתי טובה" (איכה ג, יז).

מאי "ותנוח משלום נפשי"?

אמר רבי אבהו:
 זו הדלקת הנר בשבת.

"נשיתי טובה"?

אמר רבי ירמיה:
 זו בית המרחץ.

רבי יוחנן אמר:
 זו רחיצת ידים ורגלים בחמין.

רבי יצחק נפחא אמר:
 זו מטא נאה וכלים נאים שעליה.

רבי אבא אמר:
 זו מטא מוצעת ואשה מקושטת לתלמידי חכמים.

תנו רבנן:

"איזהו עשיר?"

כל שיש לו נחת רוח בעשרו.

דברי רבי מאיר.

סימן מ"ט ע"ס.

רבי טרפון אומר:

כל שיש לו מאה ברמים,

ומאה שדות,

ומאה עבדים שעובדין בהן.

רבי עקיבא אומר:

כל שיש לו אשה נאה במעשים.

רבי יוסי אומר:

כל שיש לו בית הנסא סמוך לשולחנו".

32. כה, ב - כו, א

כ"י

שמה יסתפק ממנו. ותניא בתוספתא הנותן שמן לנר חייב משום מבעיר והמסתפק חייב משום מכבה במסכת ביצה בגמרא דיום טוב (דף כב.):
שהוא עף. ונדבק בכותלי הבית ומדליק את הבית:
חמתא. חמותה:
איתלי שרגא. הדלק את הנר:
עד רמתא. שם מקום:
לכורמים. לשון מאספים כמו כורמים עליו את הכלים לקמן בפרק רבי עקיבא (דף פח.):
וליוגבים. לשון יקבים שעוצרין ופוצעין את החלזון להוציא דמו כדאמרן בפרק כלל גדול לקמן (דף עה.) והניחם בבוזראדן ללבושי המלך:
סולמא דצור. מעלה הר וקצרה המסילה וגבוהה וקורין אותה פוייא"יה {פוי"י: רמה}:

תניא:

"דבי שמעון בן אלעזר אומר: אין מדליקין בצרי".

מאי טעמא?

אמר רבה:

מתוך שריחו נודף, שמה יסתפק ממנו.

אמר ליה אביי:

לימא מר: מפני שהוא עף! כו, א

חדא ועוד קאמר:

חדא - מפני שהוא עף.

ועוד - גזירה שמה יסתפק ממנו.

היא חמתא דהות סניאָה לה פלָתה, אמרה לה: זיל איקשיט במשחא דאפרסמא. אזלא איקשיט, כי אתת אמרה לה: זיל איתלי שרגא. אזלא אתלא שרגא. אינפח בה נורא ואכלתה.

"ומדלת הארץ השאיר נבוזראדן רב טבחים לכרמים וליגבים" (ירמיה נב, טז).

"כורמים".

תני רב יוסף:

"אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי ועד רמתא.

"ויגבים" - אלו צידי חלזון מסולמות של צור ועד חיפה.

33. כו, א

רש"י

אין מדליקין בטבל טמא. וכ"ש
בטהור ולקמיה מפרש טעמא:
מה תרומה טהורה. שהיא
לאכילה אין לה בה אלא משעת
הרמה ואילך ומקמי הכי
אסירא שהרי טבל במיתה
לאוכלה אף תרומה טמאה
אע"פ שאין אתה אוכלה אלא
מסיקה אסור להסיקו בטבלו:

תנו רבנן:

"אין מדליקין בטבל טמא - בחול.

ואין צריך לומר בשבת.

ביוצא בו, אין מדליקין בנפט לבן - בחול,

ואין צריך לומר בשבת".

בשלא "נפט לבן" - מפני שהוא עף,

אבל "טבל טמא" - מאי טעמא?

אמר קרא: "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי"⁵² (במדבר יח, ח),

בשתי תרומות הכתוב מדבר:

אחת - תרומה טהורה,

ואחת - תרומה טמאה.

מה תרומה טהורה - אין לה בה אלא משעת הרמה ואילך,

אף תרומה טמאה - אין לה בה אלא משעת הרמה ואילך.

⁵² ויחבר ה' אל אהרן ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי לכל קדשי בני ישראל לך נתתים למשחה ולבניך לחק עולם

34. כו, א

רס"י

אין מדליקין בצרי. כדמפרש לעיל ועוד כדקתני ואזיל דאינו בא מן הפרי אלא מן העץ שרף בעלמא והוה ליה כזפת ואינו נמשך לישנא אחרינא וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר כיו לאו טעמא למילתיה יהיב אלא הכי קאמר ועוד היה אומר דבר אחר בצרי:
עצי הקטף. כך שמם:
מן הפרי. לאפוקי שמן דגים ועטרן וצרי:
אין לך אלא מה שאמרו חכמים אין מדליקין בהן. כגון פסולי שמנים דמתניתין:
ומדליקין בשמן דגים. ואע"ג דדמי לחלב ואינו יוצא מפרי:
ובעטרן. ואע"ג דמזפת קאתי:
סומכוס היינו ת"ק. ר' יוחנן בן נורי דפסיל כל הנך דמתניתין וחלב אימני בהדיהו דהוא יוצא מן הבשר ואכשר בשמן דגים:
איכא בינייהו דרב ברונא. דאמר צריך לתת לתוכו שמן כל שהוא אי נמי דאכשר חלב מהותך בתערובת שמן כל שהוא חד מהנך תנאי סבר לדרב ברונא דחלב ניתר בתערובת אבל שמן דגים אפילו בעיניה וחד סבר שמן דגים על ידי תערובת אבל חלב כלל וכלל לא:

גופא:

"רבי שמעון בן אלעזר אומר:

אין מדליקין בצרי בשבת.

וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר:

צרי, אינו אלא שרף מעצי הקטף.

רבי ישמעאל אומר:

כל היוצא מן העץ - אין מדליקין בו.

רבי ישמעאל בן ברוקא אומר:

אין מדליקין אלא ביוצא מן הפרי.

רבי טרפון אומר:

אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד.

עמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו ואמר:

ומה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמיין?

ומה יעשו אנשי מדי שאין להם אלא שמן אגוזים?

ומה יעשו אנשי אלכסנדריא שאין להם אלא שמן צנונות?

ומה יעשו אנשי קפוטקיא שאין להם לא כף ולא כף אלא נפט?

אלא אין לך אלא מה שאמרו חכמים: אין מדליקין.

ומדליקין - בשמן דגים,

ובעטרן.

רבי שמעון שזורי אומר:

מדליקין - בשמן פקועות

ובנפט.

סומכוס אומר:

כל היוצא מן הבשר - אין מדליקין בו,

אלא בשמן דגים."

סומכוס היינו תנא קמא!

איכא בינייהו:

דרב ברונא אומר רב,

ולא מסיימי.

35. כו, א - כז, ב

רפ"י

אין בו משום שלש על שלש.
לקבל טומאה בגי' אצבעות:
יוצא מן העץ. כמו קנבוס וצמר
גפן:

ומסככים בו. סוכה הואיל ואינו
מקבל טומאה דאין מסככין
בדבר המקבל טומאה כדילפינן
במסככי סוכה (דף יב:). מגרנד
ומיקבד:

חוץ מפשתן. דילפינן לקמן
דאיכרי עץ ומקבל טומאת
נגעים אפילו אונין שבו כדלקמן
הלכך אין מסככין באונין:

ר' שמעון בן אלעזר ותנא דבי ר'
ישמעאל אמרו דבר אחד.
דמהיכא תיתי לר' שמעון
למעוטי שאר בגדים מטומאה
אי לא דאית ליה הא דתנא דבי
ר' ישמעאל והלכך יוצא מן העץ
לאו דווקא נקט דהיינו לנוצה של
עזים וכל מידי דלאו צמר
ופשתים הוא ואיידי דנקט יוצא
מן העץ לענין סוכה נקט לה נמי
לענין טומאה:

הואיל ונאמרו בגדים בתורה
סתם. כגון בטומאת שרצים
וטומאת מת דכתיב בטומאת
שרצים או בגד או עור ובמת וכל
בגד וכל כלי עור וכן בשכבת זרע
וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו
שכבת זרע וגוי' ובציצית על כנפי
בגדיהם:

ופרט לך הכתוב באחד מהן.
בטומאת נגעים כלל תחלה
ואח"כ פרט והבגד כי יהיה בו
נגע צרעת כלל בבגד צמר כו'
פרט אף כל בגדים הסתומים
ילפי במה מצינו דהוא בנין אב
דאינו אלא צמר ופשתים:

שלשה. טפחים:

לר' שמעון אית ליה. דבהדיא
תנא אין בו משום שלש על שלש
אבל שלשה על שלשה דחזי אף
לעשירים מיטמא ולקמן יליף
מנליה בהו טומאה כלל הואיל
ומנגעים יליף דאי לא יליף
מנגעים מהיכא תיתי ליה לחלק
בין פשתן לשאר מינין:

דכולי עלמא. בין לאביי בין
לרבא אליבא דהני תנאי:

בגד אין לי כו'. כלומר אי הוה
כתיב בנגעים בגד אין לי
דמיטמא בנגעים אלא בגד
שלם:

לעשירים לא חזיין. אין
מקפידין להצניע ובטולי מבטלי
להו לא אתיין בקי"ו:

וטעמא דכתביה קרא כו'.
מסקנא דפירושה דמילתא היא
ובניחותא כלומר הלכך טעמא
דכתב קרא והבגד לרבוייהו
הלכך מיטמו הא לא רבינהו לא
מיטמו:

ואימא לרבות שלשה על שלשה
בשאר בגדים. ושלש על שלש
בצמר ופשתים מיטמו מקי"ו
והאי רבויא לשלשה על שלשה
אתא ולשאר בגדים:

אמר קרא בבגד צמר. פרט אחר
כלל למימר דאפי' גדול דשאר
מינין לא מיטמו בנגעים:

תנא:

"דבי שמעון בן אלעזר אומר:

כל היוצא מן העץ: אין בו משום 'שלש על שלש',
ומסככין בו,

חוץ מפשתן".

אמר אביי:

רבי שמעון בן אלעזר ותנא דבי רבי ישמעאל אמרו דבר אחד.

כו,ב

"רבי שמעון בן אלעזר" - הא דאמרו,
"תנא דבי רבי ישמעאל" - מאי היא?

דתני דבי רבי ישמעאל:

"הואיל ונאמרו 'בגדים' בתורה סתם,

ופרט לך הכתוב באחד מהן, צמר ופשתים⁵³ (ויקרא יג, מז) -
מה להלן צמר ופשתים, אף כל צמר ופשתים".

רבא אמר:

'שלשה על שלשה' בשאר בגדים איכא בינייהו.

רבי שמעון בן אלעזר - אית ליה.

לתנא דבי רבי ישמעאל - לית ליה.

דכולי עלמא מיהת 'שלש על שלש' בצמר ופשתים מיטמא בנגעים -
מןלן?

דתנא:

"בגד" - אין לי אלא בגד - 'שלש על שלש' מנין?

תלמוד לומר: "והבגד" (ויקרא יג, מז)."

ואימא: לרבות 'שלשה על שלשה'!

לאו קל וחומר הוא?!

השתא שתי ערב מיטמא - שלשה על שלשה מיבעיא?!

אי הכי, 'שלש על שלש' נמי ליתי בקל וחומר!

אלא, 'שלשה על שלשה' דחזו בין לעשירים בין לעניים - אתי בקל וחומר,
'שלש על שלש' לעניים הוא דחזיין לעשירים לא חזיין - לא אתי בקל וחומר.

טעמא דכתביה קרא,

הא לא כתביה קרא - לא גמרינו בקל וחומר.

ואימא: לרבות 'שלשה על שלשה' בשאר בגדים?

אמר קרא: "בגד צמר ופשתים" (ויקרא יג, מז).

"בגד צמר ופשתים" - אין.

מידי אחרני - לא.

⁵³ והבגד מי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים

רש"י

ואימא כי אמעיט. שאר בגדים משלש על שלש דבצמר ופשתים אתי בק"ו משתי וערב אבל שלשה על שלשה מיטמו מריבויא דוהבגד:
תרי מיעוטי כתיבי. תרי זימני כתיבי בגד צמר ופשתים זאת תורת נגע הצרעת בגד הצמר או הפשתים:
מנא ליה. לרבי שמעון שום טומאה בשאר בגדים הואיל ושאר בגדים הסתומים למדין הן מן המפורש:
מאן בגד. דכתיב בשרצים או ריבויא הוא: דתניא ל"ג דאי מתניתא היא היכי פליג עלה אבוי ואמר מיבעיא ליה לשלש על שלש הא תנא תני בהדיא שלשה על שלשה בשאר בגדים מניין אלא דרשא דרבא היא:
גלי רחמנא בנגעים. דרבייה מן והבגד והי"ה לשרצים דכיון דכתיב בהן בגד כי התם מיניה ילפינן בבגין אב:
שרצים אין שתי וערב מטמא בהן. דבגד כתיב בהו ולא שתי ולא ערב:
ואידך אי ס"ד. ורבא אמר לך על כרחיך לשלשה על שלשה בשאר בגדים אתא דאילו ג' על ג' בצמר ופשתים בשרצים מנגעים יליף דאי נגעים חמירי לכתוב רחמנא האי ריבויא בשרצים ולשתוק מריבויא דהבגד בנגעים אלא לדרשא אחריתי אתא:
בכעדשה. ונגעים בעינן כגריס:
מפיק מאידך. כלומר מוצא הוא מסברת אידך תנא דפליג עליה דאשכחן דמרבי שאר בגדים לטומאת שרצים:
של עזים. קרי נוצה על שם שאין גוזזין אותם אלא מורטין:

ואימא: כי אימעות מ'ש'לש על 'ש'לש', אַבְל 'ש'לשה על 'ש'לשה' מיטמא!

תרי מיעוטי כתיבי: **"בבגד צמר או בבגד פשתים"**⁵⁴ (ויקרא יג, מז; יג, נט), חד - למעוטי מ'ש'לש על 'ש'לש', וחד - למעוטי מ'ש'לשה על 'ש'לשה'.

ולרבא דאמר, 'ש'לשה על 'ש'לשה' בשאר בגדים איפא בינייהו, לרבי שמעון בן אלעזר - אית ליה, לתנא דבי רבי ישמעאל - לית ליה. 'ש'לשה על 'ש'לשה' בשאר בגדים אִמְנָא ליה?

כ"א

נפקא מ'או בגד'⁵⁵ (ויקרא יא, לב).

דתנא:

"בגד" - אין לי אלא בגד, 'ש'לשה על 'ש'לשה' בשאר בגדים מניין? תלמוד לומר: "או בגד" (ויקרא יא, לב).

ואביי "או בגד" מאי עביד ליה?

מיבעי ליה לרבות 'ש'לש על 'ש'לש' בצמר ופשתים, דמטמא בשרצים.

ורבא?

גלי רחמנא גבי נגעים, והוא הדין לשרצים.

ואביי?

איפא למיפרך:

מה לנגעים, שכן שתי וערב מטמא בהם.

ואידך?

אי סלקא דעתך נגעים חמירי, לכתוב רחמנא גבי שרצים וליתו נגעים מיניהו.

ואידך?

נגעים משרצים לא אתו, דאיפא למיפרך: מה לשרצים שכן מטמא בכעדשה.

אמר אביי:

האי תנא דבי רבי ישמעאל, מפיק מאידך תנא דבי רבי ישמעאל.

דתני דבי רבי ישמעאל:

"בגד" - אין לי אלא בגד צמר ופשתים, מניין לרבות: צמר גמלים? וצמר ארנבים? נוצה של עזים? והשירין?

⁵⁴ זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר או הפשתים או השתי או הערב או כל כלי עוד לטהרו או לטמאו

⁵⁵ וכל אשר ופל עליו מהם במתם יטמא מכל-כלי-עץ או בגד או-עור או שק כל-כלי אשר-יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד-הערב וטהר

רש"י

רבא אמר כי לית ליה. לתנא דרישא בשאר בגדים בשרצים גי על גי דילמד סתום מן המפורש אבל שלשה על שלשה בשרצים אית ליה בהו דאיתרבו מאו בגד:

הדר ביה רבא מההיא. ואמר דתנא דבי רבי ישמעאל ורשב"א אמרו דבר אחד ולאן כאביי אלא דלתרוייהו בשאר בגדים טומאת גי על גי ליכא שלשה על שלשה איכא:

ואיבעית אימא הא. שמעתא דסיפא לאו רבא אמרה אלא רב פפא אמרה לאוקמי תרוייהו תרי תנאי דרבי ישמעאל כהדדי ולמימר דמודה תנא דרישא דיש טומאת שרצים בשאר בגדים:

ה"ג דרב פפא אמר אף כל לאתויי כלאים. אף כל דתנא דרישא דקאמר אף כל בגדים סתם צמר ופשתים לאו לפרושי בגדים סתומים דטומאה קא אתי דבשאר טומאה ודאי מטמאו שאר בגדים דאיתרבו מאו בגד אלא לפרושי בגד האמור בכלאים סתם ובגד כלאים שעטנז וגוי הלכך לרב פפא לא מפיק האי תנא מילתיה דהאי תנא והך פירוקא דסיפא איהו אמרה ולא איתמר כדאמרת ליה אליבא דרבא דמפליג בין גי על גי לשלשה על שלשה אלא הכי איתמר רב פפא אמר לא מפיק האי תנא מאידך תנא דאף כל לאתויי כלאים דכי הוה מוקמינן ליה כרבא הוה צריך לפלוגי דכיון דאף כל לטומאת שרצים נמי אתא על כרחיך אף כל למעוטינהו משלש על שלש כדיון נגעים ואו בגד לרביי שלשה על שלשה ואף על גב דלא מטמו שאר בגדים בנגעים דהא נתמעטו בתרי מיעוטי איתרבו בשרצים אבל לרב פפא לא מיבעי לן לפלוגי דכיון דאתרבו שאר בגדים לשרצים איתרבו לכל תורת צמר ופשתים בין שלש בין לשלשה:

בהדיא כתיבי ביה. צמר ופשתים לא תלבש שעטנז וגוי:

לאתויי ציצית. דלא מחייבי בציצית אלא בגדי צמר ופשתים:

גדילים תעשה לך. לאלו:

סד"א כדרבא. כלומר סד"א דלא דרשין הני סמוכין לענין טלית למימר דטלית צמר ופשתים תעשה ציצית ולא לשאר טלית אלא לענין ציצית ודרשיה גדילים תעשה לך מצמר ופשתים ולא משאר מינין כדדריש ליה רבא:

כתיב הכנף מין כנף. דהאי כנף קרא יתירא הוא דהא כתיב על כנפי בגדיהם והוה ליה למכתב ונתנו על הציצית פתיל תכלת:

מין כנף. מין הטלית יהא הציצית דהכי משמע ציצית של כנף תהא ואם של משי הוא ציצית של משי פוטר בה: **וכתיב צמר ופשתים.** גדילים תעשה לך דמשמע נמי מהן תעשה:

סד"א כדרבא. דאמר דהכנף אתא לאשמועינן דלא תדרוש סמוכין למיפטר שאר בגדים דודאי מחייב מיהא בציצית דמיין קמ"ל אף כל דלא תדרוש הכנף הכי אלא אורחיה דקרא הוא ולאשמועינן דמצות ציצית בשני מיני צבע שני חוטין של תכלת ושני חוטין של לבן דהיינו מין כנף דסתמיה לבן:

**והפלו?
והסדריקין?**

תלמוד לומר: "או בגד" (ויקרא יא, לב).

רבא אמר:

כי לית ליה להך תנא דבי רבי ישמעאל בשאר בגדים, 'שלש על שלש', 'שלשה על שלשה' - אית ליה.

והא רבא הוא דאמר: 'שלשה על שלשה' בשאר בגדים, לרבי ישמעאל בן אלעזר - אית ליה, לתנא דבי רבי ישמעאל - לית ליה!

הדר ביה רבא מההיא.

ואיבעית אימא:

הא רב פפא אמרה,

דרב פפא אמר:

"אף כל" - לאתויי כלאים.

"כלאים" - בהדיא כתיבי ביה,

"לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו" (דברים כב, יא)!

סלקא דעתך אמינא הני מילי דרך לבישה, אבל בהעלאה כל תרי מיני אסור.

ולאו קל וחומר הוא?!

ומה לבישה דקא מיתהני כולי גופיה מכלאים, אמרת: צמר ופשתים - אין, מידי אחרניא - לא.

העלאה - לא כל שכן!

אלא דרב פפא בדותא היא.

רב נחמן בר יצחק אמר:

"אף כל" - לאתויי ציצית.

כז,

"ציצית" בהדיא כתיב: "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו" (דברים כב, יא), **וכתיב: "גדילים תעשה לך"**⁵⁶ (דברים כב, יב)!

סלקא דעתך אמינא: כדרבא, דרבא רמי,

כתיב: **"הפנו"**⁵⁷ (במדבר טו, לט) - מין כנף,

וכתיב: **"צמר ופשתים יחדו"** (דברים כב, יא).

הא כיצד?

צמר ופשתים - פוטרין,

בין במינן, בין שלא במינן.

שאר מינין - במינן פוטרין,

שלא במינן אין פוטרין.

סלקא דעתך: כדרבא,

⁵⁶ גדלים תעשה לך על ארבע מנפות כסותך אשר תכסה בה

⁵⁷ והיה לכם לציצית וזאתם אתו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אתם ולא תתווזו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם

קא משמע לן.

רש"י

מאי שנא כו'. אליבא דרב נחמן
 קבעי לה דאמר אף כל לאתווי
 ציצית:
אשר תכסה. ריבויא דקרא
 הוא:
לכסות לילה. כסות המיוחד
 ללילות דלא נחייב:
שישנה בראייה אצל אחרים.
 וקרין ביה וראיתם לאחרים
 ביום ולא אתי אשר תכסה
 ומפיק וראיתם:
שאינה בראייה. ואי מרבינן לה
 מאשר תכסה קא עקרת ליה
 וראיתם:
ואימא לרבות שאר בגדים. ולא
 כסות סומא:
קאי בצמר ופשתים. כדאמר
 דסמך צמר ופשתים לגדילים
 מרבה כסות סומא דצמר
 ופשתים:
מרבה שאר בגדים. בתמיה:

אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי:

לתנא דבי רבי ישמעאל,

מאי שנא לענין טומאה דמרבי שאר בגדים, דכתיב: **"או בגד"** (ויקרא יא, לב),
 הקא נמי לימא לרבות שאר בגדים מ**"אשר תכסה בה"** (דברים כב, יב)!

ההוא לאתווי כסות סומא הוא דאתא.

דתנא:

"וראייתם אותו" (במדבר טו, לט) - פרט לכסות לילה.

אתה אומר פרט לכסות לילה, או אינו אלא פרט לכסות סומא?
 בשהוא אומר: **"אשר תכסה בה"** (דברים כב, יב) - הרי כסות סומא אמור,
 הא מה אני מקיים **"וראייתם אותו"** (במדבר טו, לט) - פרט לכסות לילה.
 מה ראיית לרבות סומא ולהוציא כסות לילה?
 מרבה אני כסות סומא שישנה בראייה אצל אחרים,
 ומוציא אני כסות לילה שאינה בראייה אצל אחרים."

ואימא לרבות שאר בגדים?

מסתברא: קאי בצמר ופשתים - מרבה צמר ופשתים.

קאי בצמר ופשתים - מרבה שאר בגדים!?

36. כז, ב

רש"י

אמרו דבר אחד. דדבר המיטמא בנגעים אין מסככין ואע"ג דאינו מטמא בטומאת מגע:
הא דאמרן. חוץ מפשתן ולא קאמר חוץ מבגד פשתן משמע אע"ג דלאו בגד שלא נטוה כגון אונין או נטוה ולא נארג אין מסככין הואיל ומטמו בנגעים ואע"ג דלא מטמא בשרצים:
סיככה בטווי. הואיל ומטמו בנגעים דכתיב או בשתי או בערב וה"ה נמי לאונין משיתלבנו והאי דנקט טווי לאשמעין דטווי מטמא מיד דטווייתו הוא גמר מלאכתו ולא בעי שישלה:
כמאן. אמרה סומכוס להא כר' מאיר דאמר מטמא מיד שנטוה ל"א כמאן אמרה אביי להאי מילתא דההיא חוץ מפשתן פשתן דווקא קאמר אע"ג דלאו בגד ועל כרחיק אפי' אונין במשמע אלמא אונין מיטמא בנגעים:
כי האי תנא. כר' יהודה:
משישלה. שיהיו שולין אותו מן היורה ששולקין אותו בה ללבנו:
משיתלבנו. בתנור:

אמר אביי:

רבי שמעון בן אלעזר וסומכוס אמרו דבר אחר.

רבי שמעון בן אלעזר - הא דאמרן

סומכוס - דתניא:

"סומכוס אומר:

סיככה בטווי - פסולה,

מפני שמטמאה בנגעים".

כמאן?

כי האי תנא,

דתנן:

"שתי וערב - מטמא בנגעים מיד,

דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר:

השתי - משישלה,

והערב - מיד.

והאונין של פשתן - משיתלבנו" (נגעים יא, ח).

רס"י

מתני'

אין מדליקין בו. לעשות פתילה
מקנבוס ובגד קנבוס מצמר גפן:
אינו מטמא טומאת אהלים.
אם עשה מהן אהל והמת תחתיו
הוי כשאר בית וא"צ להטביל
האהל עצמו דלא קבל טומאה
אלא כלים שתחתיו:
אלא פשתן. שאף אהל טמא
כדכתיב והזה על האהל ובגמי
ילף דבפשתן משתעי קרא:

גמ'

37. כז, ב

משנה

כל היוצא מן העץ - אין מדליקין בו, אלא פשתן.
וכל היוצא מן העץ - אינו מטמא טומאת אהלים, אלא פשתן.

גמרא

מנלן ד"פשתן" איקרי "עץ"?

אמר ר' זוטרא:

דאמר קרא: "והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ"⁵⁸ (יהושע ב, ו).

⁵⁸ והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ הערכות לה על הגג

38. כז, ב - כח, א

"וְהִיּוֹצֵא מִן הָעֵץ - אֵינוֹ מְטַמֵּא טוֹמְאֵת אֱהִלִּים, אֶלָּא פִּשְׁתָּן".

מַגְלוֹן?

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר:

כח, א גַּמַּר "אֱהִל" "אֱהִל" אֲמַמְשִׁבֵּן.

כְּתִיב הֵקָא: "זֹאת הַתּוֹרָה אֲדָם כִּי יִמּוֹת בְּאֱהִל"⁵⁹ (במדבר יט, יד),
וּכְתִיב הַתָּם: "וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֱהִל עַל הַמִּשְׁכָּן"⁶⁰ (שמות מ, יט),
מֵה לְהֵלֵן שֶׁל פִּשְׁתָּן, קָרוֹי "אֱהִל" אֶף כָּאֵן שֶׁל פִּשְׁתָּן קָרוֹי "אֱהִל".

אִי מֵה לְהֵלֵן שְׁזוּרִין וְחוּטָן כְּפּוֹל שֵׁשָׁה,

אֶף כָּאֵן שְׁזוּרִין, וְחוּטָן כְּפּוֹל שֵׁשָׁה!?

תְּלַמוּד לֹוֹמֵר: "אֱהִל" "אֱהִל" רִיבָה.

אִי "אֱהִל" "אֱהִל" רִיבָה, אֶפִּילוּ כֹּל מִיְלֵי נְמִי!

אִם כֵּן גְּזִירָה שְׁוֶה - מֵאִי אֶהְיֵ לִיָּה?

וַאֲיֵמָא: מֵה לְהֵלֵן קָרְשִׁים, אֶף כָּאֵן קָרְשִׁים!

אָמַר קָרָא: "וַעֲשִׂיתָ קָרְשִׁים לַמִּשְׁכָּן"⁶¹ (שמות כו, טו),

"מִשְׁכָּן" - קָרוֹי מִשְׁכָּן,

וַאֲיֵן "קָרְשִׁים" קָרוֹיִין מִשְׁכָּן.

אֶלָּא מַעֲתָה "וַעֲשִׂיתָ מִכְסֵה לַאֱהִל"⁶² (שמות כו, יד),

הֵכִי נְמִי מִכְסֵה לֹא אֵי קָרִי "אֱהִל"?

אֶלָּא הָא דְבַעֲי רַבִּי אֶלְעָזָר:

עוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה מֵהוּ שֵׁיטְמָא בְּאֱהִל הַמֵּת?

הַשְּׁתָּא עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה לֹא מְטַמֵּא, עוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה מִיבְעֵיא!?

שְׁאֲנֵי הַתָּם, דְּהִדְר אֶהְדְרִיה קָרָא,

דְּכַתְּיב: "וַנִּשְׂאוּ אֶת יְרִיעַת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת אֱהִל מוֹעֵד מִכְסֵהוּ וּמִכְסֵה הַתַּחֲשׁ אֲשֶׁר עָלָיו"⁶³ (במדבר ד, כה),

מְקִישׁ עָלְיוֹן לַתַּחְתּוֹן,

מֵה תַּחְתּוֹן קָרוֹי "אֱהִל", אֶף עָלְיוֹן קָרוֹי "אֱהִל".

רַשִׁי

מִמְשַׁכֵּן. דְּלֹא הוּוּ בִּיה שׁוּם
יּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֶלָּא פִּשְׁתָּן
כְּדַכְתִּיב עֶשֶׂר יְרִיעוֹת שֵׁשׁ מִשְׁזָר:
שְׁזוּרִין. דְּטוֹרִישׁ {רִיטוֹרִישׁ:
מִפּוֹתִלִּים} בַּלְעִיז דְּכַתְּיב
מִשְׁזָר:

וְחוּטָן כְּפּוֹל שֵׁשָׁה. כְּדִאֲמַרִּין
בְּפ' בֵּא לֹו דְּסִדֵּר יוֹמָא (דף עא):
דְּבָרִים שְׁנֵאֲמַר בְּהֵן שֵׁשׁ חוּטָן
כְּפּוֹל שֵׁשָׁה וְאִי קְשִׁיא כִּיּוֹן דִּילִיף
מִמְשַׁכֵּן כְּלִים וְאֲדָם שְׁתַּחַת גַּג
הַבַּיִת וְכֹל שְׂאָר אֱהִלִּים דְּלֹא דְמוּ
לְמִשְׁכָּן מִנְלוֹן דְּמִטְמוּ בְּסַפְרֵי
תְּנִיָּא מִנִּין לַעֲשׂוֹת שְׂאָר
הַמֵּאֱהִילִים כִּאֲהֵל אֲמַרְתָּ מֵה
מִצּוֹרַע הַקֵּל עֲשֵׂה בּוֹ כֹּל הַמֵּאֱהִיל
כּו':

אֶף כָּאֵן קָרְשִׁים. וַאֲיֵמָא דַּעֲץ נְמִי
אֵי קָרִי אֱהִל:

מִשְׁכָּן קָרוֹי מִשְׁכָּן. כְּגוֹן עֶשֶׂר
יְרִיעוֹת שֵׁשׁ מִשְׁזָר וּמִשְׁכָּן אֵי קָרִי
אֱהִל דְּכַתְּיב (שְׁמוֹת לט) אֶת
מִשְׁכָּן אֱהִל מוֹעֵד:

הֵכִי נְמִי. דְּמִכְסֵה עוֹרוֹת לֹא
אֱהִל וְלַעֲנִין טוֹמָאָה נְמִי לֹא
מְקַבֵּל:

הַשְּׁתָּא עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה. כְּגוֹן
אֵילִים מֵאֲדָמִים:

מֵה תַּחְתּוֹן. עֲשִׂיתִי עֶשֶׂר יְרִיעוֹת
עֲזִים לַאֲהֵל עַל הַמִּשְׁכָּן דְּמִשְׁכָּן
הֵיִינוּ עֶשֶׂר יְרִיעוֹת הַמַּחֲבֻרוֹת
בְּקָרְסֵי זֶהָב מְלַמְעֵלָה מֵהֵן אֱהִל
יְרִיעוֹת עֲזִים וְלַמְעֵלָה מֵהֵן
מִכְסֵה הַעוֹרוֹת:

⁵⁹ וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲדָם כִּי יִמּוֹת בְּאֱהִל כֹּל הַבָּא אֶל הָאֱהִל וְכֹל אֲשֶׁר בְּאֱהִל יִטְמָא שְׁבַעֵת יָמִים

⁶⁰ וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֱהִל עַל הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם אֶת מִכְסֵה הָאֱהִל עָלָיו מִלְּמַעְלָה כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה

⁶¹ וַעֲשִׂיתָ אֶת הַקָּרְשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֲמֻדִים

⁶² וַעֲשִׂיתָ מִכְסֵה לַאֲהֵל עֲרֵת אֵילִים מֵאֲדָמִים וּמִכְסֵה עֲרֵת תַּחֲשִׁים מִלְּמַעְלָה

⁶³ וַנִּשְׂאוּ אֶת יְרִיעַת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת אֱהִל מוֹעֵד מִכְסֵהוּ וּמִכְסֵה הַתַּחֲשׁ אֲשֶׁר עָלָיו מִלְּמַעְלָה וְאֶת מִסַּף פֶּתַח אֱהִל מוֹעֵד

39. כח, א-ב

רפ"י

מאי קמיבעי ליה. הא ממשכן גמר לה ר' (אליעזר) לעיל בריש שמעתיך והתם טהורה היא דהוי למלאכת משכן:
מכסה אחד היה. חציו של אילים וחציו של תחשים ולמעלה דקרא אתרוייהו כתיב דבין אילים בין תחשים היה מכסה אחד מלמעלה לאהל יריעות העזים:
תלא אילן. חיה טמאה היא ומנומרת בגוונין:
אי הכי. סייעתא היא: **שש.** ששמח ביופיו בגוונין:
עור או בעור. גבי נגעים כתיב או בעור והוה מצי למכתב או עור: **ושלקה ביד כהן.** משהראהו ביד כהן נעשה נגע ומתחלה לא היה נגע:
קצץ מכולן. מכל האמורים בפסוק וחיברן יחד: שרצים מטמאין בכעדשה ומת בכזית ונגעים בכגריס והוא פחות מכזית:

גופא:

"בעי רבי אלעזר:

עור בהמה טמאה - מהו שיטמא טומאת אהליו?"

מאי קמיבעיא ליה?

אמר רב אדא בר אבהו:

תחש שהיה בימי משה קמיבעיא ליה - טמא היה או טהור היה?

אמר רב יוסף:

מאי תיבעי ליה? תנינא!

"לא הונכשו למלאכת שמים, אלא: עור בהמה טהור בלבד."

מתיב רבי אבא?

"דבי יהודה אומר:

שני מבסאות היו,

אחד של עורות אילים מאדמים,

ואחד של עורות תחשים.

דבי נחמיה אומר:

מכסה אחד היה.

דומה כמין תלא אילן."

והא "תלא אילן" טמא הוא!

הכי קאמר:

כמין "תלא אילן" הוא, שיש בו גוונין הרבה,

ולא תלא אילן, דאילו התם - טמא,

והכא טהור.

אמר רב יוסף:

אי הכי, היינו דמתרגמינן - ססגונא, ששש בגוונין הרבה.

רבא אומר:

עור בהמה טמאה דמטמא באהל המת מהכא,

דתניא:

"עור" "או בעור"⁶⁴ (ויקרא יג, מח) - ריבה עור בהמה טמאה.

ושלקה ביד כהן.

קצץ מכולן ועשה אחת מהן, מניין?

תלמוד לומר: "או בכל מלאכת עור" (ויקרא יג, מח).

ואיכא למיפרה, מה לנגעים שכן שתי וערב טמא בהן!

אלא גמר משרצים⁶⁵.

דתניא:

"עור" (ויקרא יא, לב) - אין לי אלא עור בהמה טהורה,

עור בהמה טמאה - מניין?

תלמוד לומר: "או עור".

⁶⁴ והבגד פי- והיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים. או בשתי או בערב לפשתים ולצמר או בעור או בכל-מלאכת עור (ויקרא יג, מז-מו)

⁶⁵ וכל אשר יפל עליו מהם במתם וטמא מפל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר (ויקרא יא, לב)

רש"י

אף אני אביא אהל המת שעור
טמא בו. כדאמר לעיל מקיש
עליון לתחתון דקרוי אהל:

שאינה מטמאה בנגעים. דהא
צמר ופשתים כתיב:

מטמא באהל המת. אם עשאו
אהל דהא ממשכן גמר ליה
ועיקר אהל דכתיב במשכן
ביריעות עזים כתיב הא דכתיב
בספרים כל מעשה עזים ל"ג
ליה דמהכא לא נפקא לן אהל
דבכלים הוא דכתיב וכדאמר
בעלמא להביא דבר הבא מן
העזים מן הקרנים ומן
הטלפים:

אלא הא דתני רב יוסף כו'. כיון
דרבינן עור בהמה טמאה לאהל
המת הא דתני רב יוסף למאי
הלכתא מאי דהוה הוה אי לאו
למילף מיניה לטומאה:

לתפילין. איתמר דהיא נמי
מלאכת שמים:

לעורן. עור דפוס שלהן
שהכתבים של פרשיות מונחים
בו דהאי לא מלמען תהיה נפקא
דהא לאו תורה כתיבא ביה:

שי"ן של תפילין. שיהא העור
נקמט מבחוץ גי קמטין ודומה
לשי"ן והרצועה נקשרת כמין
דלית ויש רצועה כפופה כמין י'
דהיינו שדי וכיון דאות השם
נכתב בקמטין שלו מותר בפיך
בעינן ומקרא נפיק:

אלא לנכרכות בשערן. תניא
לההיא דרב יוסף שצריך לקשור
איגרות הפרשיות בשער עור
בהמה טהורה ולתופרן בגיד
בהמה טהורה:

בשערן. בשער מן הקלף כלומר
בשל טהורה:

לרצועותיהן. שיהיו מעור בהמה
טהורה:

הל"מ. וכיון דהלכתא רצועות
מסיני טהורות נמי הל"מ
ומתניתא דרב יוסף לאו הל"מ
קאמר:

ואיכא למיפרך:
מה לשרצים שכן מטמאין בפעךשה!

נגעים יזכירו.

וחזר הדין,

לא ראי זה כראי זה,

ולא ראי זה כראי זה,

הצד השונה שבהן: שעור טמא בהן, ועשה עור בהמה טמאה כעור בהמה טהורה.
אף אני, אביא אהל המת, שעור טמא בו, ונעשה בו עור בהמה טמאה כעור בהמה טהורה.

אמר ליה רבא מברניש לרב אשי:

איכא למיפרך: מה להצד השונה שבהן שכן טמאין בפחות מכזית.

תאמר במת שאינו מטמא אלא בכזית!

אלא אמר רבא מברניש:

כתב, אתיא בקל וחומר מנוצה של עזים,

שאין מטמא בנגעים, מטמא באהל המת,

עור בהמה טמאה שמטמאה בנגעים, אינו דין שמטמאה באהל המת.

ואלא הא דתני רב יוסף:

"לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד" - למאי הלכתא?

לתפילין.

"תפילין?"! בהדיא כתיב בהו: "תהיה תורת ה' בפיך"⁶⁶ (שמות יג, ט),
מון המותר בפיך!

אלא, לעורן.

והאמר אביי:

שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני!

אלא, לכורכן - בשערן,

ולתופרן - בגידן.

הא נמי הלכה למשה מסיני!

דתניא:

"תפילין מרובעות - הלכה למשה מסיני,

נכרכות - בשערן,

ונתפרות - בגידן!"

אלא, לרצועות.

והאמר רבי יצחק:

רצועות שחורות - הלכה למשה מסיני!

נהי דגמירי שחורות,

טהורות - מי גמירי?!

⁶⁶ והנה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה הוצאך ה' ממצרים

40. כח, ב

כ"י

מאי הוי עלה דתחש. הואיל
ולרב יוסף לאו לענין מלאכה
דמשכן איתמר לא איפשיט
בעיין:
מקרין תרתי משמע. דסתם
מקרין כל קרניו:

מאי הוי עלה דתחש שהיה בימי משה?

אמר רבי אלעא אמר רבי שמעון בן לקיש:
"אומר היה רבי מאיר:

תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה,
ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה הוא, אם מין בהמה הוא,
וקרן אחת היתה לו במצחו,
ולפי שעה נדדמו לו למשה, ועשה ממנו משכן ונגד".
מדקאמר: "קרן אחת היתה לו במצחו" - לשמע מינה: טהור היה,
דאמר רב יהודה:
שור שהקריב אדם הראשון - קרן אחת היתה לו במצחו,
שנאמר: "ותיטב לה' משור פר מקרן מקריס" (תהלים סט, לב).

"מקרין" - תרתי משמע!

"מקרן" כתיב.

ולפשוט מיניה דמין בהמה הוא!

כיון דאיכא "קרש", דמין חיה הוא,
ולית ליה אלא חדא קרן - איכא למימר מין חיה הוא.

41. כח, ב - כט, א

רפ"י

משנה

פתילת הבגד, שקיפלה, ולא הבהבה,
רבי אליעזר אומר:
 טמאה היא, ואין מדליקין בה.
רבי עקיבא אומר:
 טהורה היא ומדליקין בה.

גמרא

בשלמא לענין טומאה, בהא פליגי:
 דרבי אליעזר סבר קיפול אינו מועיל, ובמילתיה קמיינתא קיימא.
 ורבי עקיבא סבר קיפול מועיל, ובטולי בטיל.
 אלא לענין הדלקה במאי פליגי?

אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא, וכן אמר רב אדא בר אהבה:
 הך א בשלש על שלש מצומצמות עסקינן,
 וביום טוב שחל להיות ערב שבת עסקינן.
 דכולי עלמא אית להו דרבי יהודה,
 דאמר: מסיקין בכלים,
 ואין מסיקין בשברי כלים.
 ודכולי עלמא אית להו דעולא,
 דאמר עולא: המדליק צריך שידליק ברוב היוצא.

רבי אליעזר סבר: קיפול אינו מועיל,
 וכיון דאדליק הויא ליה שבר כלי.
 ורבי עקיבא סבר: קיפול מועיל,
 ואין תורת כלי עליו,
 וכי קמדליק בעץ בעלמא קמדליק.

אמר רב יוסף:

היינו דתנינא:

"שלש על שלש מצומצמות", ולא ידענא למאי הלכתא.

ומדקא מתרין רב אדא בר אהבה אליבא דרבי יהודה,
 שמע מינה: כרבי יהודה סבירא ליה.

ומי אמר רב אדא בר אהבה הכי?

והאמר רב אדא בר אהבה:

כט, א גוי שחקק קב בבקעת - ישראל מסיקה ביום טוב.
 ואמאי? נולד הוא!

לדבריהם דרבי אליעזר ורבי עקיבא קאמר ליה,
 וליה לא סבירא ליה.

רבא אמר:

היינו טעמא דרבי אליעזר:

לפי שאין מדליקין בפתילה שאינה מחורקת,
 ולא בסמרטוטין שאינן מחורכין.

אלא הא דתני רב יוסף:

"שלש על שלש מצומצמות" - למאי הלכתא?

לענין טומאה.

מתני'

שקיפלה. כמו שגודלין פתילות:
 הבהבה. על השלחבת כדי
 שתהא מחורכת ותדליק יפה:
טמאה היא. דבגד כלי הוא
 ומקבל טומאה אם היה שלש על
 שלש דקפול אין מבטלה מתורת
 בגד הואיל ולא הבהבה:
ואין מדליקין בה. כדמפרש
 טעמא בגמי:

גמ'

קפול מועיל. לבטולה מתורת
 בגד:

מצומצמות. דאי הוה טפי
 פורתא לכולי עלמא מדליקין:
ובי"ט שחל להיות בע"ש.
 דשייך ביה איסור מוקצה
 עסקינן:

ואין מסיקין בשברי כלים.
 שנשברו בו ביום דהוה להו נולד
 אבל בכלים מסיקין דהא חזו
 לטלטלן:

ודכולי עלמא אית להו. צריך
 המדליק להדליק בידים קודם
 סילוק ידיו רוב היוצא מן
 הפתילה חוץ לנר הלכך על כרחך
 צריך לעסוק בו לאחר שנפחת
 משלש הלכך טעמא דר"א
 דאסר קסבר קיפול אינו מועיל
 והוה ליה כלי שנשבר ביו"ט וכי
 קמדליק ביה פורתא כיון
 דמצומצמות היו הוה שברי כלי
 דפחות משלש לאו כלי הוא
 והוה ליה כלי שנשבר בי"ט וכי
 קמדליק בידים להשלים רוב
 היוצא בשבר כלי קמדליק והא
 דאמרינן מסיקין בכלים דוקא
 שלא יגע בו אחר שנפחת אלא
 אם כן ריבה עליו עצים מוכנים
 כדלקמן (דף כט.):

קיפול מועיל. ועל כרחך מעיי"ט
 קיפלה דאין גודלין פתילה בי"ט
 כדתניא בהמביא (ביצה לב):
 וכבר נתבטל הכלי מבע"י ואין
 כאן שבר כלי:

היינו דתנינא. שהייתי שונה
 מרבתי משנה גי על גי
 מצומצמות ולא הוה ידענא
 למאי הלכתא איתמר דאי לענין
 דטמא כל שכן דאי איכא טפי
 דמטמא:

ומדקא מתרין כו'. מילתא באפי
 נפשיה היא בתמיה למירמי דרב
 אדא אדרב אדא מדקא מתרין
 למתניתינן ואוקי דכולי עלמא
 אית להו אין מסיקין בשברים
 דהיינו אליבא דר"י דאית ליה
 נולד ש"מ כו':

שחקק קב. בי"ט דהוה ליה
 נולד:

לדבריהם דר' אליעזר ור'
עקיבא קאמר. האי דאוקים להו
 רב אדא אליבא דר' יהודה
 דחזא פלוגתייהו דלא מיתוקמא
 אלא אליבא דר' יהודה ומיהו
 איהו לא סבירא ליה אלא כר'
 שמעון:

טעמא דרבי אליעזר. בהדלקה
 משום דאין מדליקין בו שאין
 דולקין יפה ובכל שבתות השנה
 אסור ולא משום נולד:

רס"י

חוץ מן המלל. דרך תופרי בגדים למלול מן הבגדים לכופלן מעט סביב התפירה ואח"כ תופר וגי' על ג' סופו לתפור לטלאי בבגד עני לכן אחשבה להיות כלי הלכך צריך להיות בו יותר משיעור המלל כדי שיהא הטלאי שלש על שלש:

מכוונות. מצומצמות ובהכי אחשבה ואע"ג דכשיתפור לא הוה שלש והיינו הך דרב יוסף ולא משום דאי הוה טפי לא מיטמא (דכל שכן) אלא לאפוקי מדתנא קמא:

ד'תנן:

"שֶׁלֶשׁ עַל שְׁלֹשׁ שְׂאֵמְרוּ,

חוץ מן המלל,

דְּבַר רַבִּי שְׁמַעוֹן.

וְחֻקֵּי אֲמָרִים:

שֶׁלֶשׁ עַל שְׁלֹשׁ מְכוּוֹנוֹת" (משנה כלים כה, ז).

42. כט, א

רש"י

מסיקין בתמרים. דאגב דמטלטל להו לאכילה חזו נמי להסקה:
אכלן. ביו"ט אין מסיקין בגרעינין ביו"ט דהוה להו נולד: **והשתא מגליין.** הלכך נולד הוה:
והא דרב. דאמר לרי יהודה אין מסיקין בגרעינין לאו בפירוש איתמר:
אכל תמרי. בחול:
לבוכיא. כירה של רעפים שקורין טיולי"ש {טיולי"ש: **רעפים**} והיא חלולה וספרים שכתוב בהן לבי תפי היינו נמי כירה והוא תרגום של בית שפיתת שתי קדרות:
קשייתא. גרעינין:
בר פחתני. בן גדולים:
אכל תמרי. ביום טוב:
פרסייתא. תמרים טובים ומתבשלים יפה וכל אוכל שלהם נפרש מעל גרעיניהן ואין הגרעינין ראויין לטלטל ואפ"ה לטלטלן למישידינהו לחיותא אלמא לא קיבלה מיניה:
בארמייתא. דאין מתבשלות יפה ואין האוכל נפרש מהן ומשתייר בגרעיניהן וחזו לאדם:
אגב אימייהו. שיש עוד מאמן עליהן:
מרבה. עליהן ומבטלן ברוב:

אמר רב יהודה אמר רב:

מסיקין - בכלים,
 ואין מסיקין - בשברי כלים,
 דברי רבי יהודה.
 ורבי שמעון: מתיר.

מסיקין - בתמרון,
 אכלן - אין מסיקין בגרעיניהן,
 דברי רבי יהודה.
 ורבי שמעון: מתיר.

מסיקין - באגוזים.
 אכלן - אין מסיקין בקליפותיהן,
 דברי רבי יהודה.
 ורבי שמעון: מתיר.

וצריכא.

דאי אשמעינן קמייתא - בההיא קאמר רבי יהודה, משום דמעיקרא כלי והשתא שבר כלי, והוה ליה 'נולד', ואסור,
 אבל תמרים דמעיקרא גרעינין והשתא גרעינין - אימא שפיר דמי.
 ואי אשמעינן: גרעינין - הוה אמינא: דמעיקרא מכסיין והשתא מיגליין.
 אבל קליפי אגוזין, דמעיקרא מיגלו והשתא מיגלו,
 אימא: שפיר דמי.

צריכא.

והא רב לאו בפירוש איתמר, אלא מכללא איתמר.
 דרב אכל תמרי ושדא קשייתא לבוכיא.
 אמר ליה רבי חייא: בר פחתני! כנגדו ביום טוב אסור.

קיבלה מיניה, או לא קיבלה מיניה?

תא שמע:

דכי אתא רב לבבל, אכל תמרי ושדא קשייתא לחיותא.
 מאי לאו בפרסייתא, ולא קיבלה.

לא,

בארמייתא. הואיל וחזי אגב אימייהו.

אמר ליה רב שמואל בר בר חנה לרב יוסף:
 לרבי יהודה דאמר: "מסיקין בכלים, ואין מסיקין בשברי כלים",
 כיון דאדליק בהו פורתא, הוה ליה שברי כלים,
 וכי קא מהפך - באיסורא קא מהפך!

דעבד קרב מתנה.

דאמר רב מתנה אמר רב:
 עצים שנשרו מן הדקל לתנור ביום טוב,
 מרבה עצים מוכנין, ומסיקין.

43. כט, א-ב

רפ"י

רבי המנונא אמר. מתניתין בפחות משלשה טפחים על שלשה טפחים פליגי לענין טומאה:

ומקולי מטלניות. מטלניות הקלות בעיניו דומיא דמתוקנות לפקוק מרחץ דמידי דלא חשיב הוא וקיפול דנקט במתניתין משום הבהוב דנקט דוקא ולפלוגתא דהדלקה תנא קיפול: **פחות משלשה כו'.** דאילו שלשה על שלשה חשיבי ולא בטלי ואע"ג דקילי כגון סמרטוטין:

שהתקינו לכך. שהקצו לכך: **לפקוק המרחץ.** נקבים שהמים באים דרך שם למרחץ: **ולנער בו את הקדרה.** לאחוז בהן שולי הקדרה ולנערה לתוך התמחוי:

בין מן המוכן. לקמיה מפרש: **הניחו בקופסא.** גלי דעתיה דחשיב ליה:

במגוד. קביל"א {קיביל"א: **יתד, וו, זיז}** דגרע מקופסא ועדיף מאחורי הדלת ואחורי הדלת עדיף מזרקו לאשפה ומוכן דר' אליעזר היינו קופסא ושלא מן המוכן מגוד ואחורי הדלת:

ומאי קרי ליה שלא מן המוכן. הואיל ולרבי אליעזר חשיב לקבולי טומאה דלגבי קופסא לאו מוכן הוא:

ורבי יהושע סבר כו'. ומוכן דרבי יהושע מגוד ואחורי הדלת ושלא מן המוכן זרקו לאשפה: **ומאי קרי ליה.** למגוד מוכן הואיל ולר' יהושע בטל דלגבי אשפה דאיירי בה רבי יהושע מוכן הוא ורבי עקיבא תלאו במגוד קרי מוכן ואחורי הדלת שלא מן המוכן:

והדר ביה ר' עקיבא לגבי ר' יהושע. ומטהר אף במוכן: **מדקתני** במתניתין פתילת הבגד דמשמע שעדיין בגד הוא קצת וחשבו בעיניו ואפי"ה קאמר רבי עקיבא במתניי טהורה היא אלמא הדר ביה:

של בגד. משמע שקפלה מבגד הבגד משמע שקפל הבגד עצמו שלם ולענין הדלקה כדאוקימנא לעיל טעמא דרבי אליעזר דבעי פתילה מחורכת שתדלק יפה:

[**פתילת הבגד, שקיפלה, ולא הבהבה, רבי אליעזר אומר: טמאה היא, ואין מדליקין בה. רבי עקיבא אומר: טהורה היא ומדליקין בה.**]

רבי המנונא אמר: **הכא בפחות משלשה על שלשה עסקינן,** ומקולי מטלניות שנו כאן, **ואזדא רבי אליעזר לטעמיה, ורבי עקיבא לטעמיה.**

דתנן: **"פחות משלשה על שלשה, שהתקינו: לפקוק בו את המרחץ, ולנער בו את הקדרה, ולקנח בו את הרחיים, בין מן המוכן, ובין שאין מן המוכן - טמא, דברי רבי אליעזר. ורבי יהושע אומר: בין מן המוכן ובין שלא מן המוכן - טהור. רבי עקיבא אומר: מן המוכן - טמא, ו'שלא מן המוכן' - טהור"** (כלים כח, ב).

ואמר עולא, ואיתימא רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: **הכל מודים: זרקו באשפה - דברי הכל טהור, הניחו בקופסא - דברי הכל טמא. לא נחלקו אלא - שתלאו במגוד, או שהניחו לאחורי הדלת. רבי אליעזר סבר: מדלא זרקו באשפה, דעתיה עילויה.**

כט, ב

ואמאי⁶⁷ קרי ליה: 'שלא מן המוכן'?

דלגבי קופסא לאו 'מוכן' הוא.

ורבי יהושע סבר: מדלא הניחו בקופסא, בטולי בטליה.

ואמאי⁶⁸ קרי ליה: 'מוכן'?

דלגבי אשפה 'מוכן' הוא.

ורבי עקיבא: בתלאו במגוד - סבר כרבי אליעזר, בהניחו מאחורי הדלת - סבר לה כרבי יהושע.

והדר ביה רבי עקיבא לגביה דרבי יהושע.

ממאי?

אמר רבא:

מדקתני "פתילת הבגד".

מאי איריא דתני "פתילת הבגד"? ליתני 'פתילה של בגד'!

מאי "פתילת הבגד"? עדיין בגד הוא.

⁶⁷ ע"פ הגהות הב"ח.

⁶⁸ ע"פ הגהות הב"ח.

44. כט, ב

רפ"י

מתני'

שתהא מנטפת. ויתקיים הנר
שתהא השמן מטפטף כל שעה
לתוך הנר וטעמא משום גזרה
שמה יסתפק הימנו וכיון
שהקצהו לנר חייב משום מכבה
ואפי' אותה שפופרת של חרס
דמאיסא ליה גזרינן:

אבל אם חיברה. ליכא למיחש
דמשום איסור שבת בדיל
מיניה:

ויתן ראש הפתילה. השני שהוא
יוצא דרך הנקב האחר שבנר
לשאוב ושמן נמשך דרך
הפתילה לראש הדולק:
ורבי יהודה מתיר. דלא גזר:

גמ'

דלא מיפסק. מידי שהוא מונח
בתוך חלל הנר למעלה מכיסוי:
דמפסקא. שהרי אצל הנר
מונחת ויש כאן הפסק וליכא
למימר גופיה הוא אימא מודה
דנגזור:

משנה

לא יקוב אדם שפופרת של ביצה,
וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר, בשביל שתהא מנטפת.
ואפילו היא של חרס.

ורבי יהודה מתיר.

אבל אם חברה היוצר מתחילה - מותר,
מפני שהוא נלי אחד.

לא ימלא אדם קערה של שמן ויתננה בצד הנר,
ויתן ראש הפתילה בתוכה, בשביל שתהא שואבת.
ורבי יהודה מתיר.

גמרא

וצריכא.

דאי אשמעינן "שפופרת של ביצה", בהא קאמרי רבנן דכיון דלא מאיסא אתי לאסתפוקי מיניה,
אבל "של חרס" דמאיסא - אימא: מודו ליה לרבי יהודה.

ואי אשמעינן "של חרס" בהא קאמר רבי יהודה,

אבל בההיא - אימא: מודי להו לרבנן.

ואי אשמעינן הנך תרתמי,

בהני קאמר רבי יהודה משום דלא מיפסק,

אבל "קערה" דמיפסקא אימא מודי להו לרבנן.

ואי אשמעינן בההיא, בההיא קאמרי רבנן,

אבל בהני תרתמי, אימא מודו לרבי יהודה.

צריכא.

רש"י

תנא אם חיברה. בעה"ב עצמו
מבעוד יום בסיד או בחרסית
מותר:
כעין יוצר. שחברה שפיר:

45. כט, ב

"ואם חברה היוצר מתחלה - מותר" וכו'.

תנא:

"אם חברה⁶⁹: בסיד,

ובחרסית - מותר".

והא אנו "יוצר" תנו!

מאי "יוצר"? כעין יוצר.

⁶⁹ אם חברה בעל הבית. גירסת כת"י מינכן ועוד.

46. כט, ב

כ"י

דשישא רצפה של שיש דלא עביד בה חריץ: **לעילא מרבי יצחק** לפניו: **כדשתיקו ליה חבריא** רבי טרפון וזקנים שמפני שלא אמרו לו דבר דימה והעיד דמותר: **נפק מיניה חורבה** וינהגו היתר בדבר ור' יצחק סבירא ליה כרבי יהודה דדבר שאין מתכוין אסור ואע"ג דבשיש לא עביד חריץ. גזר אטו עיליתא דעלמא: **ריש כנישתא** מפטיר כנסיות המכניס ומוציא ומיישב תלמידים ותינוקות: **דבצרה** שם מקום כי זבח לה' בבצרה (שעיה לד): **כר' שמעון** דאמר גורר אדם: **דלא אפשר** אלא בגרירה שאין יכול לטלן בידו: **מחלוקת בקטנים** ואע"ג דאפשר בטלטול שרי רבי שמעון הואיל ואין מתכוין לחרץ ור' יהודה סבר כיון דאפשר אסור: **קתני גדולים** מטה: **וקתני קטנים** כסא ורבי יהודה פליג עליה דתנן במסכת ביצה רבי יהודה אומר כל הכלים אין נגררים דאי לאו משום פלוגתייהו למה לי למיתני גדולים השתא קטנים שרי רבי שמעון גדולים מיבעיא אלא תנא קטנים משום ר' שמעון ותנא גדולים משום רבי יהודה: **דומיא דכסא** קטנים ובהא הוא דאסר רבי יהודה אבל בגדולים שרי: **כסא דומיא דמטה** גדולים ובהא הוא דשרי רבי שמעון אבל בקטנים אסר: **מוכרין כדרך** כסות של כלאים לובשו בשוק כדי להראותו למוכרו דלא אסרה תורה אלא לבישה שהיא להתחמם כדרך כל הלובשים והעלאה דומיא דלבישה נמי דמיתהני בה: **ובלבד שלא יתכוין כו'** ור' שמעון הוא דאזיל בתר כוונה: **והצנועים** כשרים שמרחיקין עצמן מכל לזות שפתים: **והא הכא דאפשר** לכל אדם למעבד שלא על ידי איסור ואפילו הכי שרי:

תניא:

"אמר רבי יהודה:

פעם אחת שבתנו בעליית בית נתזה בלוד והביאו לנו שפופרת ביצה, ומלאנוה שמן, ונקבנוה, והנחנוה על פי הנר, והיה שם רבי טרפון וזקנים, ולא אמרו לנו דבר! אמרו לו: משם ראיה! שאני בית נתזה דרדיון הו'."

אבין ציפוראה גרר ספסלא בעיליתא דשישא לעילא מרבי יצחק בן אלעזר. **אמר ליה:** אי שתוקי לך כדשתיקו ליה חבריא לרבי יהודה - נפיק מיניה חורבא. **גזירה עלייתא דשישא** אטו עלייתא דעלמא.

ריש כנישתא דבצרה גרר ספסלא לעילא מרבי ירמיה רבה.

אמר ליה: כמאן?

כרבי שמעון.

אימר דאמר רבי שמעון בגדולים דלא אפשר, אבל בקטנים מי אמר?!

ופליגא דעולא,

דאמר עולא:

מחלוקת בקטנים, אבל בגדולים דברי הפל מותר.

מתיב רב יוסף:

"דבי שמעון אומר:

גורר אדם: מטה,

כסא,

וספסל,

ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ."

קתני גדולים, וקתני קטנים - קשיא לתרווייהו!

עולא מתרץ לטעמיה,

ורבי ירמיה רבה מתרץ לטעמיה.

עולא מתרץ לטעמיה,

"מטה" דומיא ד"כסא".

ורבי ירמיה רבה מתרץ לטעמיה,

"כסא" דומיא ד"מטה".

מתיב רבה:

"מוכרין כסות מוכרין בדרך,

ובלבד שלא יתכוין: בחמה - מפני החמה,

ובגשמים - מפני הגשמים.

והצנועין מפשילין במקל לאחוריהו" (משנה כלאים ט, ה).

והא הכא, דאפשר למיעבד כצנועין,

דכי קטנים דמי,

וכי לא מתכוין שרי רבי שמעון לכתחלה!

תיבתא דרבי ירמיה רבה!

תיבתא.

47. כט, ב - ל, א

רס"י

מתני'

מפני נכרים. כגון פרסיים שהיה להם יום חג שאין מניחין אור אלא בבית עבודת אלילים שלהם:
ומפני הלסטיין. שלא יראו שיש שם אדם ויבאו עליו:
ומפני רוח רעה. הבאה עליו וכשאינו רואה נוח לו:
פטור. ובגמרא מפרש לכולה:
כחס על הנר. שראוהו שמתקלקל וחס עליו וכבה את הפתילה:
הנר. קרויזיזי"ל {**קרויזיזי"ל**: **מנורה**} חייב. ובגמרא מפרש לה:
פטר בכולן. מפרש בגמרא (דף לא:):
שהוא עושה פחם. בכיבוי זה והוי מלאכה הצריכה לגופה כדאמר בגמרא:

גמ'

מדקתני סיפא. כחס על הנר כוי חייב חטאת אם שגג בשבת ששכח שהוא שבת או סבר שכיבוי מותר בשבת:
ש"מ ר' יהודה היא. דאמר: מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה דכיבוי זה אין צריך לגופו אלא לצורך דבר אחר שלא תדלק הפתילה או שלא יפקע הנר ואין לך כיבוי הצריך לגופו אלא כיבוי של פחמין כשעושיין אותו וכיבוי של הבהוב פתילה שהכיבוי נעשה להאחזי בו האור מהר כשירצה להדליקו וכיון דרבי יהודה היא רישא דפטר משום חולה וה"ה לשאר פטורי דמתניתין:
אי. דאית בהו סכנת נפשות ומשום פקוח נפש שרי להו ליתני מותר לכתחלה:
חייב מיבעי ליה. הואיל ורבי יהודה היא דלא פטר ליה משום דאינה צריכה לגופה:
והא דתני רבי אושעיא. בהדיא אבל אסור:
ורי שמעון היא. דפטר ליה משום אינה צריכה לגופה:

משנה

המכבה את הנר:
מפני שהוא מתירא: מפני גוים,
ומפני ליסטים,
מפני רוח רעה,
מפני החולה שיישן - פטור.
כחס על הנר,
כחס על השמן,
כחס על הפתילה - חייב.
רבי יוסי:
פטור בכולן,
חוץ מן הפתילה,
מפני שהוא עושה פחם.

גמרא

מדקתני סיפא: "חייב" - ששמע מינה: רבי יהודה היא. ל, א
רישא במאי עסיקנא?
אי בחולה שייש בו סכנה - מותר' מיבעי ליה!
ואי בחולה שאין בו סכנה - 'חייב חטאת' מיבעי ליה!
 לעולם,
בחולה שייש בו סכנה, ובדין הוא דליתני 'מותר',
ואידי דבעי למתני סיפא "חייב", תנא נמי רישא "פטור".

והדתני רבי אושעיא:

"אם בשביל החולה שיישן - לא יכבה,
ואם כבה - פטור אבל אסור!"

ההיא בחולה שאין בו סכנה,
 ורבי שמעון היא.

48. ל, א-ב

רש"י

שאלו שאלתא. שאלו שאלה: לעילא מר' תנחום. לפניו וכן לשון הש"ס והמקרא שרפים עומדים ממעל לו (ישעיה ו') ועל שם שיראים להתקרב לפניו עומדין מרחוק:

דמן נוי. מקום: **באישא.** חולה תרגום של רעה בישתא:

פתח ואמר. כך היו רגילין לפתוח באגדה תחילה והוא דומה לשאלה ודרש:

כי לכלב חי. כלומר גדולים החיים ופקוח נפש: **אן היא.** אנה הלכה:

והזרת ואמרת. לסתור דברי עצמך:

לא קשיא. איהו גופיה הוה מפרש להו:

דאמר ר' יוחנן. קרא קא דריש במתים חפשי:

ושבח אני את המתים. שעסקו בחייהם בתורה ומצות ומתו ראויים לשבחם אפילו מצדיקים חיים שגדולים הן במיתות מבחייהן:

עמד משה. ואין לך צדיק ממנו ולא נענה בזכותו:

ד"א ושבח אני את המתים. הראשונים מן החיים של עכשיו שהראשונים טובים מאלה תדע שמתקיימות גזרותיו של משה ואין מתקיימות גזירות שרים של עכשיו:

ותקן כמה תקנות. כי ההיא דתני במגילה (דף ד. ולב.): משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענייניו של יום:

על אותו עון. דבת שבע:

דבקו שערים. של בית קדשי הקדשים:

כ"ד רננות. רנה תפילה תחינה כתובים בתפילת שלמה עד כ"ד ויש אומרים כ"ד ברכות דתענית ולא נהירא):

רהטו שערים בתריה למבלעיה. סברי דעל עצמו אמר מלך הכבוד א"ל שערים מי הוא זה מלך הכבוד אמר איהו ה' עוזו וגבור (תהלים כד):

שונאי דוד. משפחת שאלו שמעי וכיוצא בו:

שאלו שאלה זו לעילא מרבי תנחום דמן נוי: מהו לכבות בוצינא דנורא מקמי באישא בשבתא?

פתח ואמר:

אנת שלמה, אן חכמתך? אן סוכלתנותך?

לא דיידך שדברייך סותרין דברי דוד אביך, אלא שדברייך סותרין זה את זה:

דוד אביך אמר: **"לא המתים יהללו יה"**⁷⁰ (תהלים קטו, יז),

ואת אמרת **"ושבח אני את המתים"**⁷¹ (קהלת ד, ב).

והזרת ואמרת **"כי לכלב חי הוא טוב מן הארניה המת"** (קהלת ט, ד)!

לא קשיא:

הא דקאמר דוד: **"לא המתים יהללו יה"**.

הכי קאמר: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות, שכיין שמת - בטל מן התורה ומן המצות ואין להקדוש ברוך הוא שבח בו.

והיינו דאמר רבי יוחנן:

מאי דכתיב: **"במתים חפשי"**⁷² (תהלים פח, ו)?

כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות.

ודקאמר שלמה **"ושבח אני את המתים שכבר מתו"** (קהלת ד, ב).

שכשחטאו ישראל במדבר:

עמד משה לפני הקדוש ברוך הוא ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה,

וכשאמר **"זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך"**⁷³ (שמות לב, יג) - מיד נענה.

ולא יפה אמר שלמה **"ושבח אני את המתים שכבר מתו"** (קהלת ד, ב)?!

דבר אחר:

מנהגו של עולם שר בשר ודם גזור גזרה ספק מקיימין אותה ספק אין מקיימין.

ואם תמצוי לומר: מקיימין אותה בחיי מקיימין אותה, במותו אין מקיימין אותה.

ואילו משה רבינו גזר כמה גזירות ותיקן כמה תקנות וקיימות הן לעולם ולעולמי עולמים.

ולא יפה אמר שלמה **"ושבח אני את המתים"** (קהלת ד, ב)?!

דבר אחר:

"ושבח אני את המתים, שכבר מתו מן החיים, אשר המה חיים עדנה" (קהלת ד, ב),

כדרך יהודה אמר רב.

דאמר רב יהודה אמר רב:

מאי דכתיב **"עשה עמי אות לטובה ויראו שנאי ויבשו"**⁷⁴ (תהלים פו, יז)?

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, מחול לי על אותו עון.

אמר לו: מחול לך.

אמר לו: עשה עמי אות בחיי.

אמר לו: בחיך - איני מודיע, בחיי שלמה בנגד - אני מודיע.

כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה.

אמר שלמה עשרים וארבעה רננות (מלכים א, ח) - ולא נענה.

פתח ואמר: **"שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד"** (תהלים כד, ז).

דהטו בתריה למיבלעיה אמרו: **"מי הוא זה מלך הכבוד"**⁷⁵ (תהלים כד, ח).

אמר להו: **"ה' עוזו וגבור"** (תהלים כד, ח).

חזר ואמר: **"שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד"**.

מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה" (תהלים כד, ט-י) - ולא נענה.

⁷⁰ לא המתים יהללו יה ולא כל ירדי דומה

⁷¹ ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה

⁷² במתים חפשי כמו חללים שכבי קבר אשר לא זכרתם עוד והמה מידך נגודו

⁷³ זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בה ונתדר אלהם ארבה את ורעכם כמכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתו לזרעכם

ונחלו לעולם

⁷⁴ עשה עמי אות לטובה ויראו שנאי ויבשו מי אתה ה' עזרתני ונחמתני

⁷⁵ מי זה מלך הכבוד ה' עוזו וגבור ה' גבור מלחמה

כיון שאמר "ה' אלהים אל תשב פני משיחה, זמרה לחסדי דוד עבדך" (דברי הימים ב' ו, מב) - מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד לשולי קדירה. וידעו ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון. ולא יפה אמר שלמה: "ושבח אני את המתים שפבר מתו" (קהלת ד, ב)!

ר"י

דיום הכפורים. שאכלו ושתו בחנוכת הבית כדכתיב את החג שבעת ימים ושבעת ימים כדאמרינן במועד קטן (דף ט.): **ודקאמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מאריה המת**. לאו לענין חשיבותא אמרו אלא לענין הלכות שבת ומיט: **קיצו**. העתידות לבוא עלי: **מדת ימי**. כמה ימי חיי: **מה חדל אני**. באיזה יום אני חדל ובטל מן העולם: **אמות באחד בשבת**. שיוכלו להתעסק בי ובהספדי: **כי טוב יום בחצריך**. כלומר כבר אמרת לפני טוב יום שאתה עומד בחצרי ועוסק בתורה מאלף עולות שעתידי בנך שלמה להעלות כדכתיב (מלכים א ג) אלף עולות יעלה שלמה וגו': **כל יומא דשבתא**. של כל שבתות השנים: **הוה יתיב וגריס**. שלא יקרב מלאך המוות אליו שהתורה מגינה ממות כדאמרינן בסוטה (דף כא.): **סליק ובחיש באילני**. מנענע המלאך באילנות להשמיע קול תימה: **וכלבים של בית אבא רעבים**. לשתי שאלות הללו הוצרך: **ולא יפה אמר כו'**. שלתקנת הכלבים לא הצריכוהו לשנות טלטול נבילה ואת האריה המת אסרו לטלטל אלא על ידי כבר או תינוק לייא שהקדימוהו תשובת הכלב לתשובת האריה לשון רבותי: **ולענין שאילתא**. דמהו לכבות: **דשאלנא קדמיכון**. דרך ענה אמר דהוה ליה למימר דשאלתון קדמי: **קרויה נר**. נר אלהים נשמת אדם (משלי כ): **מוטב תכבה נרו כו'**. לאו מהכא יליף חלול שבת דפיקוח נפש נפקא לן מוחי בהם ולא שימות בהם אלא להטעימן הדבר באגדה המושכת את הלב לפי שהיו באים לשמוע הדרשה נשים ועמי הארץ והיו צריכין הדרשנין למשוך את לבבם:

והיינו דכתיב: **"ביום השמיני שלח את העם, ויברכו את המלך, ויילכו לאהליהם שמחים וטובי לב, על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו"** (מלכים א' ח, טו). **"וילכו לאהליהם"** - שמצאו נשותיהן בטרהרה. **"שמחים"** - שנהנו מזיו השכינה. **"וטובי לב"** - שנתעברו נשותיהן של כל אחד ואחד, וילדה זכר. **"על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו"** - שמחל לו על אותו עון. **"ולישראל עמו"** - דאחיל להו עון דיום הכפורים.

ודקאמר שלמה: **"לכלב חי הוא טוב מן האריה המת"**⁷⁶ (קהלת ט, ד) - כדרך יהודה אמר רב. דאמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב: **"הודיעני ה' קצו ומדת ימי מה היא, אדעה מה חדל אני"** (תהלים לט, ה)? אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, **"הודיעני ה' קצו"** (תהלים לט, ה)? אמר לו: גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם. **"ומדת ימי מה היא"** (תהלים לט, ה)? גזרה היא שאין מודיעין לבשר ודם מדת ימיו של אדם. **"ואדעה מה חדל אני"** (תהלים לט, ה)? אמר לו: בשבת תמות. אמות באחד בשבת. אמר לו: כבר הגיע מלכות שלמה בנך, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא. אמר לו: **"כי טוב יום בחצריך מאלף"**⁷⁷ (תהלים פד, יא) - טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה, מאלף עולות שעתידי שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח. כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא. ההוא יומא דבעי למינח נפשיה, קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה, דלא הוה פסק פומיה מגירסא. אמר: מאי אעביד ליה? הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה. אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני. נפק למיחזי. הוה סליק בדרגא איפחית דרגא מתניתיה, אישתיק ונח נפשיה. שלח שלמה לבי מדרשא: אבא מת ומוטל בחמה, וכלבים של בית אבא רעבים. שלחו ליה: חתוך נבלה ונח לפני הכלבים. ואביה, הנח עליו כבר או תינוק וטלטלו.

ולא יפה אמר שלמה: **"כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת"** (קהלת ט, ד)!

לב

ולענין שאילה דשאלנא קדמיכון: נר - קרויה "נר", ונשמתו של אדם - קרויה "נר"⁷⁸ (משלי כ, כז), מוטב תכבה נר של בשר ודם מפני נרו של הקדוש ברוך הוא.

⁷⁶ כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטוחו כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת
⁷⁷ כי טוב יום בחצריך מאלף בהרתי הסתופף בבית אלהי מדור באהלי ושע
⁷⁸ נר ה' נשמת אדם הפש כל חדרי בטן

49. ל, ב

רפ"י

תחלתו וסופו. וכ"ש שיש עוד בינתיים:
קודם השמש. אם יעמול בתורה שקדמה לשמש יש יתרון:
לצוות. צוותא שולאיש {שול"ץ: שעשוע}:
 מהולל. משובח:
משחוק שמשחק עם הרשעים. שנותן להם שעה משחקת כדי להאכילן חלקן ולטורדן מן העולם הבא:
שמחה של מצוה. כגון הכנסת כלה:
שחוק. שחוק ממש שאין דעת שחוק מיושבת עליו ואפילו אינו של לצון מ"מ אין בו יישוב:
קלות ראש. לצון:
קחו לי מנגן. מצוה היא להשרות עליו שכינה: (קהלת יב, ג).

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה. ומפני מה לא גנוזהו?
 מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה.

"תחילתו דברי תורה".
 דכתיב: **"מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש"** (קהלת א, ג),
 ואמרי דבי רבי ינאי:
"תחת השמש" - הוא דאין לו, קודם **"שמש"** - יש לו.
 "סופו דברי תורה".
 דכתיב: **"סוף דבר הכל נשמע את האלהים ורא זאת מצותיו שמור כי זה כל האדם"** (קהלת יב, ג).

מאי **"מי זה כל האדם"**?

אמר רבי אליעזר:
 כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה.

רבי אבא בר כהנא אמר:
 שקול זה כנגד כל העולם כולו.

שמעון בן עזאי אמר, ואמרי לה **שמעון בן זומא** אמר:
 לא נברא כל העולם כולו אלא לצוות לזה.

ומאי **"דבריו סותרין זה את זה"**?

כתיב: **"טוב פעם משחוק"**⁷⁹ (קהלת ז, ג),
 וכתיב: **"לשחוק אמרתי מהולל"**⁸⁰ (קהלת ב, ב)!

כתיב: **"ושבחתני אני את השמחה"**⁸¹ (קהלת ח, טו),
 וכתיב: **"ולשמחה מה זה עשה"** (קהלת ב, ב)!

לא קשיא:

"טוב פעם משחוק" - טוב פעם שכועס הקדוש ברוך הוא על הצדיקים בעולם הזה, משחוק שמשחק הקדוש ברוך הוא על הרשעים בעולם הזה.
"לשחוק אמרתי מהולל" - זה שחוק שמשחק הקדוש ברוך הוא עם הצדיקים בעולם הבא.
"ושבחתני אני את השמחה" - שמחה של מצוה,
"ולשמחה מה זה עשה" - זו שמחה שאינה של מצוה.

ללמדך: שאין שכינה שורה - לא מתוך עצבות,
 ולא מתוך עצלות,
 ולא מתוך שחוק,
 ולא מתוך קלות ראש,
 ולא מתוך שיחה,
 ולא מתוך דברים בטלים,

⁷⁹ טוב פעם משחק מי ברע פנים ויטב לב

⁸⁰ לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זה עשה

⁸¹ ושבחתני אני את השמחה אשר אין טוב לאדם תחת השמש מי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילונז בעמלו ימי חייו אשר נתן לו האלהים תחת השמש

רס"י

לדבר הלכה. צריך לפתוח במילי
 דבדיחותא ברישא :
לחלום טוב. אם בא לישן מתוך
 שמחה מראין לו חלום טוב :
נוטפות מר. מרירות מחמת
 אימה :
ובדחי רבנן. נפתח לבם מחמת
 השמחה :

אלא מתוך דבר שמחה של מצוה.
 שנאמר: "ועתה קחו לי מנגון והיה מנגון ותהי עלי יד ה'" (מלכים ב' ג, טו).

אמר רב יהודה:
 וכן לדבר הלכה.

אמר רבא:
 וכן לחלום טוב.

איני, והאמר רב גידל אמר רב:
 כל תלמיד חכם שישב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר, תכנינה,
 שנאמר: "שפתותיו שושנים נוטפות מור עבר"⁸² (שיר השירים ה, יג).
 אל תקרי "מור עבר", אלא "מר עבר".
 אל תקרי "שושנים" אלא "ששונים"!

לא קשיא:
 הא - ברבה,
 והא - בתלמיד.

ואיבעית אימא:
 הא והא ברבה,
 ולא קשיא:
 הא - מקמי דלפתח,
 הא - לבתר דפתח.

כי הא דרבה,
 מקמי דפתח להו לרבנן,
 אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן,
 לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעטא.

⁸² לחין פעווגת הבשם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נוטפות מור עבר

50. ל, ב

רָשָׁי

מעזי פנים. שלא יזיקוני :
ומעזות פנים. שלא יצא עלי שם
 ממזרות דהוא עז פנים :
בדברי תורה. מותר לענות
 כאולתו :
הרה ויולדת יחדינו. ביום שהרה
 זה יולדת ולד אחר כמו תרנגולת
 וכיון שמשמשת בכל יום נמצאת
 יולדת בכל יום דהכי משמע
 קרא בכל עת שהיא מתעברת
 יולדת שממהרת לגמור צורת
 הולד לזמן מועט :
בא ואראך. טרח לענותו כאולתו
 כדי להעמיד דברי תורה על
 מכוננו :
ליגלג. זו אולת :
צלף. מין אילן הטוען ג' מיני
 פירות אביונות וקפריסין
 ולולבין וכי איתיה להאי ליתיה
 להאי כדאמר בריש חזקת
 הבתים :
פיסת בר. משמע גלוסקאות
 שרחבות כמין פס יד ומשמע כלי
 מילת כמו כתונת פסים :
בר. כמו לשבור בר (בראשית
 מב) ולענין כלי מילת בר נקי
 כמו ברה כחמה (שיר ו) :
כמהין ופטריות. שיוצאין כמות
 שהן בליה אחד ורחבין ועגולין
 כגלוסקאות :
נברא בר קורא. סיב כמין לבוש
 מצוייר גדל סביבות הקור של
 דקל כשהוא רך קור ענף האילן
 כשהוא רך יוצא בכל שנה קודם
 שיתקשה קרוי קור :

ואף ספר משלי בקשו לגנוז,
 שהיו דבריו סותרין זה את זה.
 ומפני מה לא גנוזהו?
 אמרי: ספר קהלת לאו עיינינו ואשכחינו טעמא?! הכי נמי ליעיינו!

ומאי "דבריו סותרים זה את זה"?

כתיב: **"אל תען כסיל פאולתו"**⁸³ (משלי כו, ד),
 וכתיב: **"ענה כסיל פאולתו"**⁸⁴ (משלי כו, ה)!

הא - בדברי תורה,
 הא - במילי דעלמא.

כי הא דההוא דאתא לקמיה דרבי,
 אמר ליה: אשתך אשתי, ובניך בני.
 אמר ליה: רצונך שתשיתה כוס של יין? שתה ופקע.

ההוא דאתא לקמיה דרבי חייא,
 אמר ליה: אמך אשתי ואתה בני.
 אמר ליה: רצונך שתשיתה כוס של יין? שתה ופקע.

אמר רבי חייא: אהניא ליה עלותיה לרבי דלא לשווייה בני ממזירי.
 דרבי כי הוה מצלי אמר: "הי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתצילני היום מעזי פנים ומעזות פנים".

בדברי תורה מאי היא?

כי הא דיתיב **רבן גמליאל** וקא דריש:
 עתידה אשה שתלד בכל יום,
 שנאמר **"הרה ויולדת יחדינו"** (ירמיהו לא, ז).

ליגלג עליו אותו תלמיד, אמר: **"אין כל חדש תחת השמש"**⁸⁵ (קהלת א, ט)!
 אמר לו: בא ואראך דוגמתן בעולם הזה. נפק אחוי ליה תרנגולת.

ותו:

יתיב **רבן גמליאל** וקא דריש:

עתידים אילנות שמוציאין פירות בכל יום,
 שנאמר: **"ונשא ענף ועשה פרי"**⁸⁶ (יחזקאל יז, כג),
 מה ענף גדל בכל יום אף פרי בכל יום.

ליגלג עליו אותו תלמיד, אמר: והכתיב **"אין כל חדש תחת השמש"** (קהלת א, ט)!
 אמר לו: בא ואראך דוגמתם בעולם הזה. נפק אחוי ליה צלף.

ותו:

יתיב **רבן גמליאל** וקא דריש:

עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת.
 שנאמר: **"והי פסת-בר בארץ"**⁸⁷ (תהילים עב, טז).

ליגלג עליו אותו תלמיד ואמר: **"אין כל חדש תחת השמש"** (קהלת א, ט)!
 אמר ליה: בא ואראך דוגמתן בעולם הזה. נפק אחוי ליה כמיהין ופטריות.
 ואפלי מילת - נברא בר קורא.

⁸³ אל תען כסיל פאולתו פון תשוה לו גם אתה

⁸⁴ ענה כסיל פאולתו פון יהיה חכם בעיניו

⁸⁵ מה שהיה הוא שיהיה ומה שגעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש

⁸⁶ בחר מרחם ישראל אשתלנו ונשא ענף ועשה פרי והוה לארץ אדיר ושכנו תחתיו כל צפור כל כנף בצל דליותיו תשכנה

⁸⁷ והי פסת-בר בארץ בראש הריסודעש כלבטון פרוו ויציעו מעיר קעשב הארץ

51. ל, ב - לא, א

רש"י

שהמרו. נתערבו כמו שממירין את היונים דסנהדרין (דף כו :):
מי כאן הלל. כלום כאן הלל ולשון גנאי לנשיא ישראל:
מפני מה ראשן של בבליים סגלגלות. בלונ"ה {בישלונק"ש: מוארכים יתר על המידה} בלעז שאינו עגול לישנא אחרינא ראשן של בבליים סגלגל עגול:
תרוטות. רכות:
שדרים בין החולות. והרוח נושבת ונכנס בתוך עיניהם ובמקום אחר מפרש תרוטות לשון עגולות בית מושב שלהן ואף כאן אני אומר כן ומפני שדרים בין החולות שינה אותם המקום שלא יהא סדק של עיניהם ארוך כשלנו ויכנס בו החול וכן רגליהם של אפרקיים רחבות שלא יטבעו בבצעי המים ורבותינו מפרשים שדרים בין בצעי המים והולכין יחפין ומתפשטין רגליהן לפי שהמנעל דוחק הרגל ומעמידו על דפוס שלו:
כדי הוא הלל. ראוי לכך:

תנו רבנן:

"לעולם יהיה אדם ענוותן בהלל ואל יהא קפדן בשמאי."

לא,א

מעשה בשני בני אדם ^ שהמרו זה את זה, אמרו: כל מי שילך ויקניט את הלל יטול ארבע מאות זוז. אמר אחד מהם: אני אקניטנו. אותו היום ערב שבת היה, והלל חפף את ראשו.

הלך ועבר על פתח ביתו, אמר: מי כאן הלל, מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאול. אמר לו: שאל בני.

שאל: מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות? בני, שאלה גדולה שאלת, מפני שאין להם חיות פקחות.

הלך והמתין שעה אחת, חזר, אמר: מי כאן הלל, מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאול. אמר לו: שאל.

שאל: מפני מה עיניהן של תרמודיין תרוטות? אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת, מפני שדרין בין החולות.

הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר: מי כאן הלל, מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו, אמר לו: בני, מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאול. אמר לו: שאל בני.

שאל: מפני מה רגליהם של אפרקיים רחבות? אמר לו: שאלה גדולה שאלת, מפני שדרין בין בצעי המים.

אמר לו: שאלות הרבה יש לי לשאול ומתירא אני שמא תכעוס. נתעטף וישב לפניו, אמר לו: כל שאלות שיש לך לשאול שאל. אתה הוא הלל שקורין אותך "נשיא ישראל"?

אמר לו: הן.

אמר לו: אם אתה הוא, לא ירבו כמותך בישראל.

אמר לו: בני, מפני מה?

אמר לו: מפני שאבדתי על ידך ארבע מאות זוז.

אמר לו: הוי זהיר בדוחק.

כדי הוא הלל, שתאבד על ידו ארבע מאות זוז וארבע מאות זוז והלל לא יקפיד".

52. לא, א

רש"י

הוציאו בניזיפה. דתניא הבא לקבל דברי חברות חוץ מדבר אחד וכן גר הבא להתגייר וקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו במסכת בכורות (דף ל:):
גייריה. וסמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו דלא דמיא הא לחוץ מדבר אחד שלא היה כופר בתורה שבעל פה אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה והלל הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו:
אפיך ליה. כגון תשר"ק:
לאו עלי קא סמכת. מנין אתה יודע שזו אלף וזו בית אלא שלמדתיך וסמכת עלי דעל פה נמי סמוך על דברי:
אמת הבנין. מקל שהוא אמת אורך ומוודים בו אורך הבנין שהיו הוציאו עם האומיו כד

תנו רבנן:

"מעשה בגוי אחד שבא לפני שמאי. אמר לו: במה תורות יש לכם? אמר לו: שתים - תורה שבכתב, ותורה שבעל פה. אמר לו: שבכתב - אני מאמינה, ושבעל פה - איני מאמינה. גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב. גער בו והוציאו בניזיפה. בא לפני הלל וגייריה. יומא קמא אמר ליה: אלף, בית, גימל, דלת. למחר אפיך ליה, אמר ליה: והא אתמול לא אמרת לי הכי! אמר ליה: לאו עלי דידי סמכת? על פה נמי סמוך עלי.

שוב מעשה בגוי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה בולגה בשאני עומד על רגל אחת! דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה. אמר ליה: 'דעלך סני לחברך לא תעביד' - זו היא כל התורה בולגה, ואיך פירושה הוא זיל גמור.

שוב מעשה בגוי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש, ושמע קול סופר שהיה אומר: "ואלה הנגדים אשר יעשו השן ואפוד"⁸⁸ (שמות כח, ד), אמר: הללו למי? אמרו לו: לכהן גדול. אמר אותו גוי בעצמו: אלך ואתגייר בשביל שישמיני בהן גדול. בא לפני שמאי, אמר ליה: גיירני על מנת שתשימני בהן גדול. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל וגייריה. אמר לו: כלום מעמידין מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות, לך למוד טכסיסי מלכות. הלך וקרא, כיון שהגיע "וזהר הקרב יומת" (במדבר א, נא)⁸⁹ אמר ליה: מקרא זה על מי נאמר? אמר לו: אפילו על דוד מלך ישראל. נשא אותו גר קל וחומר בעצמו: ומה ישראל שנקראו בנים למקום ומתוך אהבה שאהבם ה' קרא להם: "בני בכרי ישראל"⁹⁰ (שמות ד, כב), כתיב: "וזהר הקרב יומת" (במדבר א, נא), גר הקל שבא במקלו ובתרמילו, על אחת כמה וכמה! בא לפני שמאי, אמר לו: כלום ראוי אני להיות בהן גדול? והלא כתיב בתורה: "וזהר הקרב יומת" (במדבר א, נא)!

לימים נדדו וגו' שלשתן במקום אחד, אמרו: קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם, ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה.

⁸⁸ ואלה הנגדים אשר יעשו השן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט ועשו בגדי קדש לאהרן אחיה ולבניו לכהנו לי
⁸⁹ ובנסע המשכן יורידו אתו הלויים ובחנת המשכן יקימו אתו הלויים וזהר הקרב יומת
⁹⁰ ואמרת אל פרעה מה אמר ה' בני בכרי ישראל

53. לא, א-ב

רש"י

סדר זרעים. שעל אמונת האדם סומך להפריש מעשרותיו כראוי:
חוסן. לשון יורשין ועל ידי אשה נולדו יורשין:
סדר נזיקין. מושיען מזהיר לפרוש מהזיק ומהתחייב ממון:
דעת. עדיף מחכמה:
היא אוצרו. הוא עיקר החשוב בעיניו לאצור ולעשות סגולה לזכרון:
קבעת עתים. לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה הוצרך לקבוע עתים לתורה דבר קצוב שלא ימשך כל היום לדרך ארץ:
בפריה ורביה. היינו חוסן: צפית לישועה לדברי הנביאים:
הבנת דבר מתוך דבר. היינו דעת:
קב חומטין. ארץ מלחה ומשמרת את הפירות מהתלע:
ואינו חושש. למוכרה בדמי חטין דלאו אונאה היא שהרי שמירתן בכך:
יראת שמים דומה. לפתחים חיצונים שדרך להם נכנסים לפנימיים כך אם ירא שמים הוא נעשה חרד לשמור ולעשות ואם לאו אינו חש לתורתו:
בהי עייל. באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימים:
(ואנא) אמינא לך. כלומר אתה מיעטת בשבחו:

אמר ריש לקיש:

מאי דכתיב: **"והיה אמונת עתיה חסן וישועות חכמת ודעת"**⁹¹ (ישעיהו לג, ו)?
"אמונת" - זה סדר זרעים.
"עתיה" - זה סדר מועד.
"חסן" - זה סדר נשים.
"ישועות" - זה סדר נזיקין.
"חכמת" - זה סדר קדשים.
"ודעת" - זה סדר טהרות.
 ואפילו הכי, **"יראת ה' היא אוצרו"** (ישעיהו לג, ו).

אמר רבא:

בשעה שמכניסין אדם לדין, אומרים לו: נשאת ונתת באמונה?
 קבעת עתים לתורה?
 עסקת בפריה ורביה?
 צפית לישועה?
 פלפלת בחכמה?
 הבנת דבר מתוך דבר?
 ואפילו הכי, אי **"יראת ה' היא אוצרו"** (ישעיהו לג, ו) - אין, אי לא - לא.

משל לאדם שאמר לשלוחו:

העלה לי פור חישין לעלייה.
 הלך והעלה לו.
 אמר לו: עירבת לי בהן קב חומטון?
 אמר לו: לאו.
 אמר לו: מוטב אם לא העלית.

תנא דבי ישמעאל:

"מערב אדם קב חומטון בכור של תבואה, ואינו חושש".

אמר רבה בר רב הונא:

כל אדם שיש בו תורה ואין בו איראת שמים, **לא, ב** דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות, ומפתחות החיצונות לא מסרו לו, בהי עייל?

מכריו רבי ינאי:

חבל על דלית ליה דרתא, ותרעא לדרתא עבד.

אמר רב יהודה:

לא ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו אלא כדי שיראו מלפניו, שצאמר: **"והאלהים עשה שיראו מלפניו"**⁹² (קהלת ג, יד).

רבי סימון ורבי אלעזר הוו יתבי. חליף ואזיל רבי יעקב בר אחא.

אמר ליה חד לחבריה: ניקו מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא.

אמר ליה אידך: ניקו מקמיה דגבר בר אוריין הוא.

אמר ליה: אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא, ואמרת לי את בר אוריין הוא!?

תסתיים דרבי אלעזר הוא דאמר דגבר דחיל חטאין הוא.

דאמר רבי יוחנן מושום רבי אלעזר:

⁹¹ והיה אמונת עתיה חסן וישועות חכמת ודעת יראת ה' היא אוצרו

⁹² ודעתי מי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע והאלהים עשה שיראו מלפניו

רש"י

הן יראת ה'. יחידה היא היראה בעולם:

אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר: "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה"⁹³ (דברים י, יב). וכתוב: "ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה"⁹⁴ (איוב כח, כח), שכן בלשון יוני קורין לאחת - "הן". תסתיים.

⁹³ ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאחבה אותו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך
⁹⁴ ויאמר לאדם הן יראת אדני היא חכמה וסוד מרע בינה

54. לא, ב

רש"י

מי שאכל שום וריחו נודף כו'. פירוקא הוא כלומר הכי קאמר קרא אם רשעת מעט אל תוסף על רשעך דמי שאכל שום וריחו נודף כבר לחבריו כלום יחזור ויאכל עוד אחר ויהיה נודף יותר לזמן ארוך:

חרדין ועצבין. נוטריקון דחרצובות:

כאולם. שפתחו פתוח ורחב: זה דרכם. לעיל מיניה כתיב קרבם בתימו לעולם דהיינו קבורה והדר כתיב זה דרכם כסל למו כלומר יודעין הם שזו דרכם אבל כסל למו כליותיהם מחופין בחלבם מהשיב כליותיהם מחשבת סופם ושמה תאמר מחמת החלב שכחו והרי הם שוגגין ת"ל ואחריהם את העתיד לבא לנפשם אחרי אובדם בפיהם ירצו ויספרו תמיד ואעפ"כ אינן חוזרין:

דרש רב עולא:

מאי דכתיב: "אל תרשע הרבה"⁹⁵ (קהלת ז, יז)?

"הרבה" - הוא דלא לירשע, הא קמעט - לירשע!?

אלא: מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר, ויהא ריחו נודף!?

דרש רבא בר רב עולא:

מאי דכתיב: "מי אין תרצבות למוותם ובריא אולם" (תהלים עג, ד)?

אמר הקדוש ברוך הוא: לא דיין לירשעים שאינם חרדין ועצבין מיום המיתה, אלא שלבם בריא להן כאולם.

והיינו דאמר רבה:

מאי דכתיב: "זה דרכם כסל למו"⁹⁶ (תהלים מט, יד)?

יודעין רשעים שדרכם למיתה,

ויש להם חלב על כסלם.

שמה תאמר שכהה היא מהן?

תלמוד לומר: "ואחריהם בפיהם ירצו סלה" (תהלים מט, יד).

⁹⁵ אל תרשע הרבה ואל תהי סכל למה תמוות בלא עתך
⁹⁶ זה דרכם כסל למו ואחריהם בפיהם ירצו סלה

55. לא, ב

רפ"י

אפי' בפתיחה נמי ליפטר. דחס על הפתיחה נמי אינה צריכה המלאכה לגופה דמלאכה היינו כיבוי וכיבוי עצמו אינו צריך לו דאם לא הובערה מעולם הוה ניחא ליה אם מתחלה הובהבה הואיל וחס עליה כי אית בה טפי הוה ניחא ליה בה :

לעולם כר' יהודה סבירא ליה.

דמשום אין צריכה לגופה לא מיפטר הואיל וצריכה לדבר אחר מלאכת מחשבת הוא וכי מכבה לה משום חייסא דשמך ונר היינו טעמא דפטור קסבר דסותר ע"מ לבנות במקומו הוי סותר כל מקלקל דשבת הוי פטור דלאו היינו מלאכת מחשבת וסותר דתנן באבות מלאכות דמייחייב סותר ע"מ לבנות הוא ואינו יכול לבנות אלא אם כן סותרו והשתא לאו קלקול הוא ור"י סבר דאם במקומו חוזר ובונה הוא דמייחייב אסתירה ואי לא לא ומכבה דומיא דסותר הוא וכן קורע דומיא דסותר ולהכי תנן הקורע ע"מ לתפור וכן מוחק תנן ע"מ לכתוב דכולם סותר ניהו הלכך על הפתיחה חייסה דידיה אינה אלא להדליק הלכך מכבה על מנת להדליק היינו במקומו אבל כי חס על הנר או על השמן ועל הפתיחה אינו חס ואינו חושש אם משליכה אפי' צריך לשמן להדליק בו פתיחה אחרת לאחר זמן בתוך נר זה אין זה סותר ע"מ לבנות במקומו שאין הכיבוי וההבערה לא בשמן ולא בנר אלא בפתיחה הלכך לא שייכא סתירה ובנין אלא בפתיחה וכיון דאין מחשבת סופו לחזור ולהדליק פתיחה זו אין כאן עוד בנין במקום סתירה ודקתני שהוא עושה פחם כלומר מפני שהם עושין פחם מתחלתה ועומדת לחזור ולהאחזי בה אור ואיכא בנין במקום סתירה ורבותינו מפרשין נר ושמן איכא למימר מיבעי ליה למידי אחריני ולא להדליק ולי נראה שאין צריכין אנו לדחוק זה דמשום דאיכא למימר לית לן למיפטריה שהרי הוא יודע למה חס עליהן וסתם נר אינו אלא להדליק בו פתיחה :

ומשכן סותר על מנת לבנות שלא במקומו הוא. שהיו סותרין אותו בחנייה זו ונוסעים למקום אחר וחונים וחוזרים ומקימין אותו :

כר' שמעון. דפטר ליה משום דאין צריכין לגופה וכחס על הפתיחה היינו טעמא דמייחייב כגון שצריך להבהבה שלא הובהבה מבעוד יום דכיבוי זה צריך לגופו שיהא הלהב נוח לאחוז בה כשיבא להדליקה :

שהוא עושה פחם. שהוא מתכוין ממש לעשותה כמין פחם עכשיו אלמא בכבוי הצריך לגופו מייירי ולא קתני שנועשית פחם מתחלתו שהובהבה דנמצאי למימר טעמא משום דבת בנין היא דאיכא בנין במקום סתירה מה שאין כן בשמן ונר דלא שייך בהו בנין וסתירה :

"נחם על הנר, נחם על השמן, נחם על הפתיחה - חייב. רבי יוסי: פוטר בכבולו, חוץ מן הפתיחה, מפני שהוא עושה פחם."

רבי יוסי כמאן סבירא ליה?

אי כרבי יהודה סבירא ליה - אפילו בהנך נמי ליחייב!

ואי כרבי שמעון סבירא ליה - פתיחה נמי ליפטר!

אמר עולא:

לעולם כרבי יהודה סבירא ליה,

וקסבר רבי יוסי: סותר על מנת לבנות במקומו - הוי סותר.

על מנת לבנות שלא במקומו - לא הוי סותר.

אמר ליה רבה:

מכדי כל מלאכות ילפינן להו ממשכן,

והתם סותר על מנת לבנות שלא במקומו הוא!

אמר ליה:

שאני התם, כיון דכתיב: **"על פי ה' יחנו"**⁹⁷ (במדבר ט, כג), כסותר על מנת לבנות במקומו.

ורבי יוחנן אמר:

לעולם כרבי שמעון סבירא ליה, ומאי שנא פתיחה?

כדאמר רב הוננא, ואיתא רב אדא בר אבהו:

הכא בפתיחה שצריך להבהבה עסקינן דבההיא אפילו רבי שמעון מודי, דקא מתקן מנא.

אמר רבא:

דיקא נמי, דקתני: **"שהוא עושה פחם"**,

ולא קתני: 'מפני שנועשית פחם'.

שמע מינה.

⁹⁷ על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה

56. לא, ב - לב, א

רפ"י

משנה

על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן: על שאינן זהירות בנדה, בחלה, ובהדלקת הנר.

גמרא

"נדה" - מאי טעמא?

אמר רבי יצחק:

היא - קלקלה בחדרי בטנה, לפיכך - תלקה בחדרי בטנה.

תינח "נדה",

"חלה" ו"הדלקת הנר" - מאי איכא למימר?

כדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא,

אמר הקדוש ברוך הוא: רביעית דם נתתי בכם, על עסקי דם הזהרתי אתכם.

לב, א

"ראשית"⁹⁸ (ירמיהו ב, ג) - קראתי אתכם,

ועל עסקי "ראשית"⁹⁹ (במדבר טו, כ) הזהרתי אתכם.

נשמה שנתתי בכם קרויה "נר"¹⁰⁰ (משלי כ, כז),

על עסקי נר - הזהרתי אתכם,

אם אתם מקיימים אותם - מוטב,

ואם לאו - הריני נוטל נשמתכם.

ומאי שנא "בשעת לידתן"?

אמר רבא:

נפל תורא חידד לספינא.

אביי אמר:

תפיש תירוס אמתא, בחד מחטרא ליהוי.

רב חסדא אמר:

שבקיה לרואי, דמנפשיה נפיל.

מר עוקבא אמר:

רעיא חגרא ועיזי ריהטון - אבב חוטרא מילי, ואבי דרי חושבנא.

רב פפא אמר:

אבב חנואתא נפיש - אחי ומרחמי.

אבב בזיוני - לא אחי ולא מרחמי.

מתני'

בשעת לידתן. בגמרא מפרש

מאי שנא שעת לידתן: גמי הכי

גרסינן בנדה מאי טעמא:

בחדרי בטנה. מקור דמה:

קלקלה. מרדה:

רביעית דם. חיי אדם תלויין

בה:

ראשית קראתי אתכם. ראשית

תבואתה (ירמיהו ב):

עסקי ראשית. ראשית

עריסותיכם (במדבר טו):

הריני נוטל נשמתכם. ותאבד

רביעית דמכם ויכבה נרכם

ויבטל שם ראשיתכם ונשים

נצטוו על כך כדאמרין

בבראשית רבה היא איבדה

חלתו של עולם שעל ידה נטרד

אדה"ר שנתרם כחלה וכבתה

נרו של עולם ושפכה דמו ועוד

שצרכי הבית תלויין בה:

נפל תורא. לארץ שהוא עומד

לשחיטה הכל אומרים חדדו

לסכינא עד שלא יקום ויהא

טורח להשליכו כך הואיל

ואיתרע מזלה מזומנת

פורענותה לבא:

תפיש תירוס אמתא. תרבה

פשעים השפחה וכולן תלקה

בחבטה אחת: תפיש תרבה:

תירוס. פשע והתרסה:

מחטרא. בטדור'ר {בטידור'ר:א:

הכאה} בלע"ז כלומר אשה

עומדת ליסורי לידה על עונשה

של חוה ומצרפין לה עונשין

הרבה לאותו מלקות:

שבקיה לרואי. לשיכור אינך

צריך להפילו שהוא יפול מאליו

כך האשה עומדת לילד

משנתעברה והיא צריכה לבקש

להקב"ה לפתוח רחמה והוא

נמנע והיא מתה מאליה כל הני

משל הדיוט נינחו:

רעיא חגרא ועיזי רהיטין. קלים

לרוץ ואינו יכול להגיען

ולהלקותן על סרחונן:

אבב חוטרא מילי. כשהיא באה

לפני גדרות צאן שם הוא מדבר

עמה להלקותה על פשעה ואבי

דרי לבית הדיר של צאן באין

לחשבון. גדרות צאן מתרגמינן

חוטרין דען (במדבר לב) כלומר

האשה כשהיא בבריאות פעמים

שזכיותיה תולין ואין כח

במקטרג להזכיר עונה אבל

משהגיעה לפתח הסכנה וצריכה

לנסים שם מזכירין עונותיה

ומעשיה אם ראויה היא לנס אם

לאו:

אבב חנואתא נפיש אחי

ומרחמי. לפתח החנות

שמחלקים בו מזונות ויש שם

עושר הרבה אחים והרבה

אוהבים יש הכל נעשים

אוהבים:

מרחמי. אוהבים:

אבב בזיוני. במקום שיש הפסד

ועוני לא אחי ולא מרחמי כך

בשעת הסכנה הורע מזלה

וחשיבותה וחדלו פרקליטין

שלה:

⁹⁸ קדש ישדאל לה' ראשית תבואתה כל אכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם יהוה

⁹⁹ ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה כתרומת גרן פו תרימו אתה

¹⁰⁰ נר ה' נשמת אדם חפש כל חדדי בטן

57. לב, א

רפ"י

וגברי היאך מיבדקי. מעשים
 שלהם להזכיר עונם וזכותם:
כעין גשר. כל מקום סכנה כגון
 קיר נטוי ויוצא לדרך:
דילמא מיפקיד. נכרי דינא על
 חטאיו ומתפיסנא בהדיה:
 מברא ספינה שעוברין בה את
 הנהר:
בדיק. הספינה שלא יהא בה
 נקב:
מנכין. פוחתין:
קטנתי מכל החסדים. הוקטנו
 ונתמעטו זכויותי בשביל
 החסדים אשר עשית וגוי:
יומא דשותא. שמנשבת בו הרוח
 דרומית חזקה המפלת חומות
 ועוקרת אילנות:
לביגי דקלי. שלא יפיל הרוח
 דקל עליו: ממנו להביא ראייה
 מאחר שהוא נופל צריך למצוא
 ממנו וממעשיו ראייה לזכות:

וגברי היא מיבדקי?

אמר ריש לקיש:
 בשעה שעוברים על הגשר.

"גשר" ותו לא?!

אימא: כעין גשר.

רב לא עבר במברא דיתבי ביה גוי.
 אמר: דילמא מיפקיד ליה דינא עליה ומתפיסנא בהדיה.

שמואל לא עבר אלא במברא דאית בה גוי,
 אמר: שטנא בתרי אומי לא שליט.

רבי ינאי בדיק ועבר.

רבי ינאי טעמיה,
 דאמר: לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס, שפא אין עושין לו נס.
 ואם עושין לו נס - מנכין לו מזכותיו.

אמר רבי חנין:

מאי קראה?

"קטנתי מכל החסדים ומכל האמת"¹⁰¹ (בראשית לב, יא).

רבי זירא ביומא דשותא, לא נפיק לביני דיקלא.

¹⁰¹ קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך פי במקלי עברתי את הדרך הזה ועתה הייתי לשני מחנות

58. לב, א

רפ"י

מששת ימי בראשית. דכתיב קורא הדורות מראש (ישעיה מא) שנגלו לפניו הדורות ומעשיהם וקנס פורענותם: **שהרי.** כשניתנה תורה עדיין לא נפל זה והכתוב קראו נופל: **על ידי חיוב.** בע"ה זה שלא קיים מצות מעקה: אומרים העומדין שם: **שכן דרך כל המומתים מתודין.** כדתנן בסנהדרין שכל המתודה יש לו חלק כו' שכן מצינו בעבן שאמר לו יהושע כו' בפי נגמור הדין (סנהדרין דף מד:): **לשוק.** מצויים שם מריבות ובעלי דינים נכרים וישראלים: **דומה כמו שנמסר לסרדיוט.** להוליכו לפני השופט: **חש בראשו.** חששא בעלמא מיחוש קל: **נתנוהו בקולר.** הוי טפי משנמסר לסרדיוט וגרוע מעולה לגרדום שאין דנין שם אלא להריגה ועל סרחון חמור וצריך פרקליטין גדולים: **עלה למטה.** שחלה הרבה שצריך לעלות וליפול למשכב: **ואלו הן פרקליטין.** שעושה למטה רצוי לבי"ד של מעלה תשובה ומעשים טובים: **באותו מלאך.** שמליץ עליו זכות והוא אחד מני אלף ואפילו הוא עצמו מעיד עליו חובה ניצול באחת של זכות שנאמר מליץ אחד מני אלף במליצתו של מלאך אין אלא אחת מאלף להגיד ישרו ומשמע נמי שהמלאך המליץ הוי אחד מני אלף דהא מלאך כתיב מכלל דהשאר מגידים עליו חובה אלא מדלא כתיב אם יש עליו מליץ מלאך אחד מני אלף איכא למידרשיה אמלאך ואמליצה:

אמר רב יצחק בריה דרב יהודה: לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם יחלה אומרים לו: הבא זכות והפטר.

אמר מר עוקבא:

מאי קראה?

"מי יפל הנפל ממנו" ¹⁰² (דברים כב, ח),

"ממנו" - להביא ראיה.

תנא דבי רבי ישמעאל:

"מי יפל הנפל ממנו" (דברים כב, ח) - ממנו ראוי זה ליפול מששת ימי בראשית,

שהרי לא נפל, והכתוב קראו "נופל".

אלא שמגלגליו זכות על ידי זכאי, וחובה על ידי חייבי.

תנו רבנן:

"מי שחלה ונטה למוות,

אומרים לו: התודה,

שכן כל המומתין מתודין.

אדם יוצא לשוק - יהי דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט.

חש בראשו - יהי דומה בעיניו כמי שנתנוהו בקולר.

עלה למטה ונפל - יהי דומה בעיניו כמי שהעלוהו לגרדום לידון,

שכל העולה לגרדום לידון: אם יש לו פרקליטין גדולים - ניצול,

ואם לאו - אינו ניצול.

ואלו הן פרקליטיו של אדם: תשובה,

ומעשים טובים.

ואפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה,

ואחד מלמד עליו זכות - ניצול,

שנאמר: "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ושרו.

ויהנוגו ויאמר פדעו מרדת שחת" ¹⁰³ (איוב לג, כג-כד).

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר:

אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה ואחד לזכות - ניצול,

שנאמר: "מליץ אחד מני אלף" (איוב לג, כג).

¹⁰² מי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך מי יפל הנפל ממנו

¹⁰³ כג אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ושרו. כד ויהנוגו ויאמר פדעו מרדת שחת מצאתי כפר

59. לב, א-ב

רש"י

יולדות. בשעת לידתן :
שלוש עבירות. הנך דמתניתין :
ילדות. בחורות ואפילו שלא בשעת לידה :
רבי אחא אומר. הילדות מתות על עון שמכבסות :
ארנא. כך היו קורין מגדלות שלהם פריטי"י {יפרייט"א : ארון} ובלשונינו משטי"ר {מישטיי"ר : מזנון, קיטון לשמירת דברי-אוכל וכלי-בית} : בית עם לשון ביזוי שמתקבצין בו הכל :
ולארוך הקדש ארנא. אין קורין אותו ארון הקדש :
בדקי. עונות שבדקין אותן בהן בשעת סכנה כרבנן דאמרי יולדות :
דבקי. שמדבקין ומקרבין מיתה לפני זמנה כר"י אלעזר דתני ילדות :
ונמסרו לעמי הארץ. שלא מסרו לבי"ד למנות שומרין לדבר והאמינה תורה את כל אדם עליהן והן הן גופי תורה שחברים אוכלין פתן וסומכין שניטל ממנו חלה ותרומה ומעשרות והקדש נמי מסור לכל אדם להקדיש וחל הקדש ע"פ כל אדם והן גופי תורה שהיינו צריכים לחוש במטלטלין שמא הקדישו וחזר בו ואע"ג דתקון רבנן דמאי מ"מ תורה האמינתו ורבתי מפרשים הלכות הקדש כגון יין לנסכים כדמפרש בחומר בקדש (חגיגה דף כז :) שעמי הארץ נאמנים עליו וקשיא לי אי מדרבנן קאמר דחשיב מאי דהימנוהו רבנן לא הוה ליה למיתני תרומות ומעשרות דרבנן לא הימנוהו :
אם אין לך לשלם. עולות והקדשות שתדור :
משכבך. אשתך :
אל תתן את פיך. בנדר לחטיא את בשרך לחייב את בניך :
לפני המלאך. גובר של הקדש :
כי שגגה. בשוגג קפצתי לנדור ולא אשלם :
על קולך. בשביל קול נדריך :

תנו רבנן:

"על שלש עבירות נשים מתות יולדות.
רבי אלעזר אומר:
 נשים מתות ילדות.
רבי אחא אומר:
 בעון שמכבסות צואת בניהם בשבת.
ויש אומרים:
 על שקורין לארון הקודש 'ארנא'."

תניא:

"**רבי ישמעאל בן אלעזר אומר**:
 בעון שני דברים עמי הארצות מתים:
 על שקורין לארון הקודש: 'ארנא'.
 ועל שקורין לבית הפנסת: 'בית עם'."

תניא:

"**רבי יוסי אומר**:
 שלשה בדקי מיתה נבראו באשה,
 ואמרי לה: שלשה דבקי מיתה. נדה,
 וחסלה,
 והדלקת הנר."

חדא - כרבי אלעזר.

וחדא - כרבנן.

תניא:

"**רבי שמעון בן גמליאל אומר**:
 הלכות הקדש,
 תרומות ומעשרות - הן הן גופי תורה,
 ונמסרו לעמי הארץ."

לב,ב

תניא:

"**רבי נתן אומר**:
 בעון נדרים מיתה אשה של אדם.
שנאמר: "אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחת ידי?" (משלי כב, כז).
רבי אומר:
 בעון נדרים בנים מתים נפשו קטנים,
שנאמר: "אל תתן את פיך לחטיא את בשרך,
 ואל תאמר לפני המלאך פי שגגה היא,
 למה יקצה האלהים על קולך ויחבל את מעשה ידיך?" (קהלת ה, ה).
 איזה הן מעשה ידיו של אדם?
 הוי אומר בניו ובנותיו של אדם."

תנו רבנן:

"בעון נדרים בנים מתים,

רס"י

לשוא הכיתי. בתמיה וכי בחנם הכיתים אינו אלא בשביל המוסר דהיינו תורה לא לקחו לא למדו לשון לקח: על עסקי שוא. ששקרו בנדריהם דדמי לשבועה: והא בעון נדרים אמר בברייתא קמייתא ומשני ההיא קמייתא בתר הד איתמר דמעיקרא אמר בעון ביטול תורה ובתר דשמע מר' אלעזר דשמע מר' שמעון אבוה דהוה רביה דרבי בעון נדרים אמר איהו נמי הכי: **מקרא נדרש**. למען ירבו ימיכם וימי בניכם נדרש לפניו קאי אקרא דלקמיה דמשתעי במזוזה ולא לפני פניו ולמדתם אותם את בניכם: **ולפני פניו**. ואף בעון בטול תורה קאמר: **גם בכניף**. בשביל כניף שבטלת מצותם נמצאו עליך חובת דם נפשות אביונים נקיים בנים קטנים שלא חטאו: **כמחותרת**. שאין לה פצימין הכי אמר קרא לא במחותרת פתחיהן מצאתים שלמים במצותי כי על כל אלה הכיתי דהאי קרא בתר לשוא הכיתי את בניכם כתיב: **בכנף איש יהודי**. בשכר הכנף יחזיקו בכנף עשרה אנשים מכל לשון הרי שבע מאות לשבעים לשון וארבע כנפות יש לו הרי אלפים ושמונה מאות:

דברי רבי אלעזר ברבי שמעון. רבי יהודה הנשיא אומר: בעון ביטול תורה.

בש'למא למאן דאמר: "בעון נדרים" - כדאמרן, אלא למאן דאמר: "בעון ביטול תורה" - מאי קראה?

דכתיב: "לשוא הפיתי את בניכם מוסר לא לקחו"¹⁰⁴ (ירמיה ב, ל).

רב נחמן בר יצחק אומר:

למאן דאמר בעון נדרים נמי מהכא: "לשוא הפיתי את בניכם" (ירמיה ב, ל) על עסקי שוא.

מכדי, רבי יהודה הנשיא היינו רבי, ורבי "בעון נדרים" קאמר!

בתר דשמעה מרבי אלעזר ברבי שמעון.

פליגי בה רבי חייה בר אבא ורבי יוסי,

חד אמר: בעון מזוזה.

וחד אמר: בעון ביטול תורה.

למאן דאמר: "בעון מזוזה" - מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו. ולמאן דאמר: "בעון ביטול תורה" - מקרא נדרש לפניו ולפני פניו,

פליגי בה רבי מאיר ורבי יהודה.

חד אמר: בעון מזוזה,

וחד אמר בעון ציצית.

בש'למא למאן דאמר: "בעון מזוזה" - דכתיב: "וכתבתם על מזוזות ביתך"¹⁰⁵ (דברים יא, כ), וכתבי בתריה: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם"¹⁰⁶ (דברים יא, כא). אלא למאן דאמר: "בעון ציצית" - מאי טעמא?

אמר רב כהנא, ואיתימא שילא מרי:

דכתיב: "גם בכניף נמצאו דם נפשות אביונים נקיים"¹⁰⁷ (ירמיה ב, לד).

רב נחמן בר יצחק אומר:

למאן דאמר: "בעון מזוזה" נמי מהכא,

דכתיב: "לא במחותרת מצאתים" (ירמיה ב, לד) - ש'עשו פתחים כמחותרת.

אמר ריש לקיש:

כל ה'היר בציצית זוכה ומשמשין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים.

שנאמר: "כה אמר ה' צבאות בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מפל לשנות הגוים,

והחזיקו בכנף איש יהודי לאמור נלכה עמכם"¹⁰⁸ (זכריה ח, כג).

¹⁰⁴ לשוא הפיתי את בניכם מוסר לא לקחו אכלה חרבכם נביאיכם פאריה משחית

¹⁰⁵ וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך

¹⁰⁶ למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על-הארץ

¹⁰⁷ גם בכניף נמצאו דם נפשות אביונים נקיים לא-במחותרת מצאתים פי על-כל-אלה.

¹⁰⁸ כה אמר ה' צבאות בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מפל לשנות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמור נלכה עמכם פי שמענו אלהים עמכם

60. לב, ב - לג, א

כ"י

שנאת חנם. שלא ראה בו דבר עבירה שיהא מותר לשנאותו ושונאו:
מריבה רבה. מדה כנגד מדה:
ובניו קטנים מתים. אהבתו ניטלת ממנו היינו נמי במדה:
במכונס. באוצרות יין ושמן ומתוך כך באה מארה בשערים שמוכרים ביוקר:
בחלה. בעון חלה:
והפקדתי. כמו לא נפקד ממנו איש (במדבר לא) אמעט את מה שעליכם שכנסתם כבר:
השמים נעצרים. ומתוך שאין גשמים היוקר הוה:
ושכר אבד. שכר ריוח:
ציה גם חוס. ציה כמו צווי דברים שצויתי אתכם בשעת החוס היינו תרומות ומעשרות:

סימן: שגא חלה תרומה נגזלת דינא שבועה שיפוקתא גילויא ויבלותא.

תניא:

רבי נחמיה אומר:

בעון שנאת חנם - מריבה רבה בתוך ביתו,

ואשתו מפלת נפלים,

ובניו ובנותיו מתים נשהו קטנים.

רבי אלעזר רבי יהודה אומר:

בעון חלה - אין ברכה במכונס,

ומארה משתלחת בשערים,

וזרעיו זרעים ואחרים אוכלין.

שנאמר: "אף אני אעשה זאת לכם:

והפקדתי עליכם: בחלה,

את השחפת,

וזאת הקדחת - מכלות עינים ומדיבת נפש,

וזרעתם לריק וזרעכם ואכלהו אויביכם" (ויקרא כו, טז).

אל תקרי "בחה" אלא "בחלה".

ואם נותניו מתברכין,

שנאמר: "וראשית ערסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך"¹⁰⁹ (יחזקאל מד, ל).

בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים - נעצרו מלהוריד טל ומטר,

והיוקר הוה,

והשכר אבד,

ובני אדם רצין אחר פרנסתו ואין מגיעין,

שנאמר: "ציה גם חוס יגזלו מימי שלג שאול חטאו" (איוב כד, יט).

מאי משמע?

תנא רבי ישמעאל:

"בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם,

יגזלו מבם מימי שלג בימות הגשמים.

ואם נותניו - מתברכין,

שנאמר: "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי,

ובחגוני נא בזאת אמר ה' צבאות,

אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די" (מלאכי ג, י).

מאי "עד בלי די"?

אמר רמי בר חמא¹¹⁰ אמר רב:

עד שיכלו שפתותיכם מלומר "די".

בעון גדל - הגובאי עולה,

והרעב הוה,

ובני אדם אוכלים בשר בנייהו ובנותיהו.

שנאמר: "שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שמרון,

העשקות דלים הרצצות אביונים"¹¹¹ (עמוס ד, א),

אמר רבא:

¹⁰⁹ וראשית כל בכורי כל וכל תרומות כל מכל תרומותיכם לכהנים ויהיה וראשית ערסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך
¹¹⁰ ע"פ מסורת הש"ס.

¹¹¹ שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שמרון העשקות דלים הרצצות אביונים האמרת לאדניהם הביאה ונשתה (עמוס ד, א).
 וגם אני נתתי לכם נקיון שנים בכל עריכם וחסר לחם בכל מקומותיכם ולא שבתם עדי נאם ה' (עמוס ד, ו).

לג,א

כגון הני נשי מחוּזָא אֲדַאֲקְלוּ וְלֹא עֲבָדוּ.

וְכַתְּיב: "הַכִּיטִי אֶתְכֶם בְּשִׁדְפוֹן וּבִדְרוֹן,

הַרְבוֹת גְּנוּתֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם וְתַאנִיכֶם וְזִיתֵיכֶם יֹאכַל הַגִּזְם"¹¹² (עמוס ד, ט),

וְכַתְּיב: "וַיִּתֵּר הַגִּזְם אֶכַל הָאֲרֵבָה וַיִּתֵּר הָאֲרֵבָה אֶכַל הַיֵּלֶק וַיִּתֵּר הַיֵּלֶק אֶכַל הַחֲסִיל"¹¹³ (יואל א, ד).

וְכַתְּיב: "וַיִּגְזֹר עַל יְמִין וָרַעַב וַיֹּאכַל עַל שְׂמַאל וְלֹא שָׁבְעוּ אִישׁ בְּשֵׁר זָרְעוֹ יֹאכְלוּ"¹¹⁴ (ישעיהו ט, יט),

אֶל תִּקְרִי "בְּשֵׁר זָרְעוֹ" אֵלָּא "בְּשֵׁר זָרְעוֹ".

בְּעוֹן: עֵינֵי הַדִּין,

וְעִוְוֹת הַדִּין,

וְקַלְקוּל הַדִּין,

וּבִישׁוּל תּוֹרָה - חֶרֶב,

וּבִיזָה רַבָּה,

וְדָבָר,

וּבַצּוֹרֶת בָּא,

וּבְנֵי אָדָם אוֹכְלִין וְאִינּוּ שׁוֹבְעִין,

וְאוֹכְלִין לַחֲמֵם בְּמִשְׁקָל.

דְּכַתְּיב: "וְהִבַּאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נִקְמַת נִקְמַת בְּרִית"¹¹³ (ויקרא כו, כה).

וְאִין "בְּרִית" אֵלָּא תּוֹרָה,

שְׁנַאֲמַר: "אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמֵם וְלַיְלָה"¹¹⁴ (ירמיהו לג, כה).

וְכַתְּיב: "בְּשִׁבְרֵי לֶכֶם מִטָּה לַחֵם וְאִפּוֹ עֶשֶׂר נְשִׁים"¹¹⁵ (ויקרא כו, כו).

וְכַתְּיב: "יַעַן וּבִיעַן בְּמִשְׁפָּטֵי מֵאִסוֹ"¹¹⁶ (ויקרא כו, מג).

בְּעוֹן: שְׁבוּעַת שְׂוֵא,

וּשְׁבוּעַת שְׁקָר,

וְחִילוּל שִׁבְת,

וְחִילוּל הַשֵּׁם - חִיָּה רַעָה רַבָּה,

וּבְהִמָּה כְּלָה,

וּבְנֵי אָדָם מִתְמַעֲטִין,

וְהַדְרָכִים מִשְׁתוּמְמִין.

שְׁנַאֲמַר: "וְאִם בְּאֵלָה לֹא תִסְרוּ לִי"¹¹⁷ (ויקרא כו, כג),

אֶל תִּקְרִי "בְּאֵלָה" אֵלָּא "בְּאֵלָה".

וְכַתְּיב: "וְהִשְׁלַחְתִּי בְכֶם אֶת חַיֵּת הַשְּׂדֵה"¹¹⁸ (ויקרא כו, כב),

וְכַתְּיב בְּשְׁבוּעַת שְׁקָר: "וְלֹא תִשְׁבְּעוּ בְשֵׁמִי לְשִׁקֵּר וְחַלְלַת אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ"¹¹⁹ (ויקרא יט, יב).

וּבְחִלוּל הַשֵּׁם כְּתִיב: "וְלֹא תַחַלְלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי"¹²⁰ (ויקרא כב, לב).

וּבְחִלוּל שִׁבְת כְּתִיב: "מִחַלְלֵיהֶּ מוֹת יוֹמֵת"¹²¹ (שמות לא, יד),

וְיִלְיָף "חִילוּל" "חִילוּל" מִשְׁבוּעַת שְׁקָר.

בְּעוֹן שְׁפִיכוּת דָּמִים - בֵּית הַמִּקְדָּשׁ חֶרֶב,

וּשְׂכִינָה מִסֵּתֶלֶקֶת מִיִּשְׂרָאֵל,

שְׁנַאֲמַר: "וְלֹא תַחְנִיפוּ ... וְלֹא תִטְמֵא אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בָּהּ,

אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ"¹²¹ (במדבר לה, לג-לד).

הֲאֵתֶם מִטְמְאִים אוֹתָהּ,

אִינְכֶם יוֹשְׁבִים בָּהּ,

רַס"י

דַּאֲכַלְן וְלֹא עֲבָדוּ. וְנִמְצָא שְׁגוּלוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן וְעוֹד מֵתוֹךְ שְׁמִלּוּמֵדוֹת בְּמֵאֲכַל וּבִמְשַׁתְּה גוֹרְמוֹת לְבַעֲלִים לְגוּזֹל:

וְכַתְּיב. בַּהֲהִיא פְרָשָׁה נִבְּוֹאֵת עֵמוֹס הַכִּיטִי אֶתְכֶם בְּשִׁדְפוֹן וְסִפִּיָּה דְקָרָא כְרַמֵּיכֶם וְזִיתֵיכֶם יֹאכַל הַגִּזְם וְכַתְּיב בִּיּוֹאֵל יִתֵּר הַגִּזְם דְּמִשְׁמַע שֶׁהַגִּזְם אִינוּ אֵלָּא תַחֲלַת מַכָּה וְאַחֲרֵיהּ בְּאִים אַרְבָּה וְחֲסִיל אֲלֵמָא גּוּבְאֵי עוֹלָה בְּעוֹן גָּזֵל וְכִיּוֹן דְּמִינֵי גּוּבְאֵי עוֹלִין רַעַב הוּוּהּ וְכִיּוֹן דְּהִרְעַב הוּוּהּ כְּתִיב בִּישְׁעִיָּה וַיִּגְזֹר עַל יְמִין וָרַעַב וְגוֹ' וְסִפִּיָּה דְקָרָא אִישׁ בְּשֵׁר זָרְעוֹ יֹאכְלוּ:

עֵינֵי הַדִּין. שְׂמֵאֲחֲרִין הַדִּיּוּנִין לְדוֹנוּ וְלֹא לְשֵׁם שְׁמִים אֵלָּא לְאַחַר שֶׁהוּבֵרַר לְהוֹן הַדִּין מִשְׁהִין אוֹתוֹ:

עוֹת הַדִּין. שְׂמֵעוּוֹתֵין אוֹתוֹ מִזִּידִין:

קַלְקוּל הַדִּין. שְׂלֵא הִיוּ מֵתוּנִין בּוּ לְעִיָּין כֹּל צִרְכֵן וְנִתְקַלְקַל מֵאֵלֵיוּ: חֶרֶב וּבִיזָה רַבָּה כו'. דְּכַתְּיב נִקְמַת בְּרִית וְאִין בְּרִית אֵלָּא תּוֹרָה דְּכַתְּיב אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמֵם וְלַיְלָה וְהַגִּית בּוּ יוֹמֵם וְלַיְלָה וְכַתְּיב חֶרֶב וְעַל יַדִּי חֶרֶב דְּהִינּוּ מִשְׁלַחַת גִּירוּי מִלַּחְמָה הַבִּיזָה בָּאָה וְכַתְּיב וְשִׁלַּחְתִּי דְבַר הַרִי דְבַר וְכַתְּיב בְּשִׁבְרֵי לֶכֶם מִטָּה לַחֵם הַרִי בְּצוֹרֶת וְכַתְּיב בְּסוּף כֹּל הַקְּלָלוֹת יַעַן וּבִיעַן בְּמִשְׁפָּטֵי מֵאִסוֹ הַרִי עֵינֵי וְעִוְוֹת וְקַלְקוּל בְּכֹלל:

שְׁבוּעַת שְׂוֵא. כֹּל הַמְשַׁנָּה אֶת הַיְדוּעַ כְּגוֹן עַל הָאִישׁ שֶׁהוּא אִשָּׁה שְׁבוּעַת שְׁקָר שְׂאִין בְּדָאוֹת נִיכְרַת וּמֵאִמִּין שְׁקָר לְבִרְיוֹת: וְהַדְרָכִים מִשְׁתוּמְמִין. מֵאִין עוֹבֵר:

אֵלָּא בְּאֵלָה. וַיֵּשׁ בְּמִשְׁמַע בִּין שְׂוֵא בִין שְׁקָר וְכַתְּיב בְּשְׁבוּעַת שְׁקָר וְחַלְלַת וּבִשְׁבַת וּבְחִילוּל הַשֵּׁם כְּתִיב חִילוּל וְגַמְרִינֵן מִשְׁבוּעָה:

חִילוּל הַשֵּׁם. אָדָם גְּדוֹל שְׁבִנֵי אָדָם לְמַדִּים הִימְנוּ וְאִינוּ נֹהֵר בְּמַעֲשָׂיו נִמְצָאוּ הַקְּטָנִים מְזוֹלְזִין בְּתוֹרָה עַל יְדוּ וְאוֹמְרִים זֶהוּ מִבִּין שְׂאִין מִמֶּשׁ בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְנִמְצָא הַשֵּׁם מִתְחַלֵּל נַעֲשֶׂה דְבָרֵיו חוֹלִין:

¹¹² הכיטי אתכם בשִׁדְפוֹן וּבִדְרוֹן הַרְבוֹת גְּנוּתֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם וְתַאנִיכֶם וְזִיתֵיכֶם יֹאכַל הַגִּזְם וְלֹא שָׁבְתֶם עַדִּי נֹאֵם יְהוָה

¹¹³ וְהִבַּאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נִקְמַת נִקְמַת בְּרִית וְנֹאסַפְתֶּם אֶל עֲרִיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דְבַר בְּתוֹכְכֶם וְנִתְתֶם בְּיַד אוֹיֵב

¹¹⁴ כֹּה אָמַר ה' אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמֵם וְלַיְלָה חֲקוֹת שְׁמִים וְאָרֶץ לֹא שְׁמִיתִי

¹¹⁵ בְּשִׁבְרֵי לֶכֶם מִטָּה לַחֵם וְאִפּוֹ עֶשֶׂר נְשִׁים לַחֲמֵם בְּתוֹךְ אֶחָד וְהִשִּׁיבוּ לַחֲמֵם בְּמִשְׁקָל וְאֶכְלֶתֶם וְלֹא תִשְׁבְּעוּ

¹¹⁶ וְהָאָרֶץ תִּעֲזֹב מִיָּדְךָ אֶת שְׁבִתֶיהָ בְּהִשְׁמָהּ מִיָּהָם וְהִם יִדְעוּ אֶת עֲוֹנֵם יַעַן וּבִיעַן בְּמִשְׁפָּטֵי מֵאִסוֹ וְאֶת חֲקוֹתֵי גְעֵלָה נִפְשָׁם

¹¹⁷ וְאִם בְּאֵלָה לֹא תִסְרוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי קִרִי

¹¹⁸ וְהִשְׁלַחְתִּי בְכֶם אֶת חַיֵּת הַשְּׂדֵה וְשִׁפְלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת בְּהֵמַתְכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנִשְׁמִי דְרִיכֵיכֶם

¹¹⁹ וְלֹא תִשְׁבְּעוּ בְשֵׁמִי לְשִׁקֵּר וְחַלְלַת אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה

¹²⁰ וְלֹא תַחַלְלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' מִקְדָּשְׁכֶם

¹²¹ לֹא תַחְנִיפוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ מִי הַדָּם הוּא יַחְנִיף אֶת הָאָרֶץ וְלֹא תִטְמֵא אֶת הָאָרֶץ לֹא יִכְפַּר לְדָם אֲשֶׁר שִׁפַּךְ בָּהּ מִי אִם בְּדָם שְׂכָמוֹ. לֹא תִטְמֵא אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ מִי אֲנִי ה' שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

רָשׁ"י

אין אני שוכן. חורבן הבית במשמע שאין משכני בתוכם: **כי את כל התועבות**. בפרשת עריות כתיב: **ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם**. דהיינו ע"ז וכתיב בתריה ואתכם אזרה בגוים וכתיב ושמונו עליה אויביכם היושבים בה הרי שהם גולין ואויביהם יושבין במקומן: **שבתותיה**. שמיטין: **ואתם בארץ אויביכם**. ולעיל מיניה כתיב ושמונו עליה אויביכם: **לא ישמח**. הרי צרות וגזירות ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם הרי צועקין ואינם נענין בעון מה כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה ועוד ידו נטויה לשון ועד כל שנותיו של אדם שהן ע"י שנה יד הדין נטויה עליו לבטל זכותיו בעון זה: **הכל יודעין כו'**. ולא הוצרך לאדם לפרש למה נכנסה והמנבל פיו בכך אפילו כו': **שוחה עמוקה**. מוכנת לפי זרות למי שפיו זרה: **זעום ה' יפול שם**. זעם של זרות היושב אצלו ושומע קרוי זעומו של הקב"ה:

ואיני שוכן בתוכה.

בעון: גלוי עריות, ועבודה זרה,

והשמיטת שמיטין ויובלות - גלות בא לעולם, ומגלין אותן,

ובאין אחרים יושבין במקומן.

שנאמר: "כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ" ¹²² (ויקרא יח, כז-כח).

וכתיב: "ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה" ¹²³ (ויקרא יח, כה).

וכתיב: "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה" ¹²⁴ (ויקרא יח, כח).

ובעבודה זרה כתיב: "ונתתי את פגריכם" ¹²⁵ (ויקרא, כו, ל).

וכתיב: "והשמותי את מקדשיכם ... ואתכם אזרה בגוים" ¹²⁶ (ויקרא כו, לא-לג).

בשמיטין ויובלות כתיב: "אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה, ואתם בארץ אויביכם ... כל ימי השמה" ¹²⁷ (ויקרא כו, לד).

בעון נבלות פה - צרות רבות,

וגזירות קשות מתחדשות,

ובחורי שונאי ישראל מתים,

יתומים ואלמנות צועקין ואינן נענין.

שנאמר: "על כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתמיו ואת אלמנותיו לא ירחם,

מי כלו חנף ומרע וכל פה דבר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה" (ישעיה ט, ז)

מאי "ועוד ידו נטויה"?

אמר רב חנן בר רבא:

הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה.

אלא כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבועים שנה לטובה - הופכין עליו לרעה.

אמר רבה בר שילא אמר רב חסדא:

כל המנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם,

שנאמר: "שוחה עמוקה פי זרות" ¹²⁸ (משלי כב, יד).

רב נחמן בר יצחק אמר:

אף שומע ושותק,

שנאמר: "זעום ה' יפול שם" (משלי כב, יד).

¹²² **מי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ**. כח ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה פאשר קאה את הגוי אשר לפניכם

¹²³ **ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה והקיא הארץ את ישיביה**

¹²⁴ **ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה פאשר קאה את הגוי אשר לפניכם**

¹²⁵ **והשמידתי את כמתיכם והכרתי את חמניכם ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם ונעלה נפשי אתכם**

¹²⁶ **לא ונתתי את עריכם הרבה והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניהחכם**. לב והשמותי אני את הארץ ושמונו עליה איביכם הישבים בה. **לג ואתכם**

אזרה בגוים והריקתי אחריכם הרב והיתה ארצכם שוממה ועריכם יהיו הרבה

¹²⁷ **אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם אז תשב הארץ והרצת את שבתתיה**

¹²⁸ **שוחה עמוקה פי זרות זעום ה' יפול שם**

61. לג, א

רש"י

הממרק עצמו. מפנה לבו לכך ממרק עצמו משאר עסקים להתעסק בעבירות: **תמרוק ברע**. הממרק ברע: הדרוקן. חולי הוא: **של עבירה עבה**. הבאה בשביל עבירה עבה בשרו מתקשה ועב ונפוח בעובי: **תפוח**. שייני"ס {שייני"ש: מוגלה} נפוח עורו על בשרו ומים בינתיים ונראה כזכוכית ורך מתוכו: **דק**. בשרו דק וכחוש: **מי מפיס**. מי מטיל גורל להבחין ולהודיע שאינו של עבירה עכשוו יאמרו עלי שעברתי על דת ואין הכל יודעין בגי סימנים שאמרנו ופעמים שמשתיין: **ידענא ביה**. שמחמת רעב בא לו ואין צריך לחשדו: **והא רבא דאמר**. כלומר למה חש בו והא לא הרעיב את עצמו מדקאמר ידענא ביה בנחמני מכלל דהמרעיב עצמו רע בעיניו ואי משום שהיה משהה נקביו ואמרינן בבכורות (דף סד:): צאא רבה הדרוקן רבה שעל שהיית נקבים הוא בא: **הא איהו אמר נפיש קטילי קדר**. רבים הרוגי נקבים ממותי הדרוקן של רעב קדר לשון קדרה על שם ששופך כקדרה: **דאנסי ליה רבנן בעידניה**. התלמידים הקבועים להם עת לפניו אונסין אותו להשחות נקביו: **סימן לגסות הרוח עניות**. בפרק האיש מקדש (קדושין דף מט:): מפרש מאי עניות עניות דתורה: **אסכרה**. חולי המתחיל במעיים וגומר בגרון הנקרא בונמלאין {בו'ן מלני"ט: פצע חמור}:

אמר רב אושעיא:
 כל הממרק עצמו לעבירה - חבורות ופצעין יוצאים בו.
שנאמר: "חבורות פצע תמרוק ברע"¹²⁹ (משלי כ, ל).
 ולא עוד אלא שהוא נדון בהדרוקן,
שנאמר: "וממות חדרי בטן" (משלי כ, ל).

אמר רב נחמן בר יצחק:
 סימן לעבירה הדרוקן.

תנו רבנן:

"שלשה מיני הדרוקן הן: של עבירה - עבה, ושל רעב - תפוח, ושל בשפים - דק",

שמואל הקטן חש ביה.
אמר: רבונו של עולם, מי מפיס?
 איתסי.

אביי חש ביה.

אמר רבא:
ידענא ביה בנחמני דמכפין נפשיה.

רבא חש ביה.

והא רבא הוא דאמר: נפיש קטילי קדר מנפיהי כפון.

שאני רבא דאנסי ליה רבנן בעידניה בעל כורחיה.

תנו רבנן:

"ארבעה סימניו הן: סימן לעבירה - הדרוקן, סימן לשנאת חנם - ירקון, סימן לגסות הרוח - עניות, סימן ללשון הרע - אסכרה".

¹²⁹ חבורות פצע תמרוק ברע וממות חדרי בטן

62. לג, א-ב

כ"י

על המעשר. האוכל פירותיו טבילים והוא במיתה בידי שמים וזוהי מיתתו מדה במדה דדרך גרונו נכנס במעיו:
יסכר. אסכרה:
לכרם. זה בית המדרש שיושבין שורות שורות ככרם כך מפורש בירושלמי בברכות:
מכה זו. אסכרה:
ראש המדברים. במצות המלך שצוה עליו לדבר תחלה בכל מקום כדלקמן:
פה גומר. לשון הרע והוא בא על כך לפיכך מתחיל במעיים ומסיים בפה שהלב מבין לספר לשון הרע ובודה הדברים מלבו:
פה גומר. הכל יוצא מן הגרון:
דברים טמאים סלקא דעתך. וכי עונשה מיתה דבשלמא לשון הרע עונשה מיתה דכתיב (תהלים קא) מלשני באתר רעהו אותו אצמית:
מתוקנין. מעושרים שהטבל במיתה בידי שמים כדיליף באלו הן הנשרפים (סנהדרין דף פג.).
בעון בטול תורה. דענוש נמי מיתה כדאמרן מקרא נדרש לפני פניו למען ירבו ימיכם הא אם לא תלמדו יתמעטו:
נשים יוכיחו. שאינן מצוות על דברי תורה דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם ומתות באסכרה אמר להן אף הן מבטלות את בעליהן:
תינוקות יוכיחו. שאינן בני לימוד אמר להן אף הן בעון שמבטלים את אביהם להוליכן לחמה ולצונן ולפייסן באגוזים:
של בית רבן. לא בטלין ולא מבטלין:
אם לא תדעי לך. לשמור מצותי צאי לך ובקשי רחמים בזכות עקבי הצאן אבות הראשונים שהיו רגלי הצאן וחזוקם ורעי בזכותן את גדיותיך תינוקות שלך שלא יתפשו על משכנות הרועים רועי הדור ופרנסיו:
ש"מ אף על לשון הרע. ולא פליג אמעשר דהא קאמר הכא שהם אוכלין דברים שאינן מתוקנין:

לג,

תנו רבנן:

"אסכרה באה לעולם - על המעשר.
רבי אלעזר ברבי יוסי אומר:
 על לשון הרע."

אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי:
 מאי קראה?

"והמלך ישמח באלהים יתהלל כל הנשבע בו מי יסכר פי דוברי שקר" (תהלים סג, יב).

איבעיא להו:

רבי אלעזר ברבי יוסי "על לשון הרע" קאמר,
 או דילמא:
 אף על לשון הרע נמי קאמר?

תא שמע:

"נשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה,
 היו שם רבי יהודה ורבי אלעזר ברבי יוסי ורבי שמעון ונשאלה ונאלה זו בפניהם:
 מכה זו מפני מה מתחלת בבני מעיים וגומרת בפה?
 נענה רבי יהודה ברבי אלעאי 'ראש המדברים בכל מקום' ואמר:
 אף על פי שכליות יועצות, ולב מבין, ולשון מחתך - פה גומר.
 נענה רבי אלעזר ברבי יוסי ואמר:
 מפני שאוכלין בה דברים טמאים.

"דברים טמאים" סלקא דעתך?!

אלא שאוכלין בה דברים שאינן מתוקנים.

נענה רבי שמעון ואמר:

בעון ביטול תורה.

אמרו לו: נשים יוכיחו!

שמבטלות את בעליהן.

גוים יוכיחו!

שמבטלין את ישראל.

תינוקות יוכיחו!

שמבטלין את אביהן.

תינוקות של בית רבן יוכיחו!

התם ברבי גוריון,

דאמר רבי גוריון, ואיתימא רב יוסף ברבי שמעיה:

בזמן שהצדיקים בדור - צדיקים נתפסים על הדור,

אין צדיקים בדור - תינוקות של בית רבן נתפסים על הדור.

אמר רבי יצחק בר זעירי, ואמרי לה אמר רבי שמעון בן נזירא:

מאי קראה?

"אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן"¹³⁰ (שיר השירים א, ח),

ואמרין: גדיים הממושקנין על הרועים.

שמע מינה:

אף על לשון הרע נמי קאמר.

שמע מינה.

¹³⁰ אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ודעי את גדייתך על משכנות הרועים

63. לג, ב - לד, א

ואמאי קרו ליה: "ראש המדברים בכל מקום?"

רפ"י

בן גרים. בן גר וגירות היה :
 של אומה זו. רומיים :
 שווקין. סדר מושב שווקי
 עירות וחוצותיהן :
 וסיפר דבריהם. לתלמידים או
 לאביו ואמו ולא להשמיען
 למלכות ושמעו על ידו
 למלכות :
 יתעלה. להיות ראש המדברים :
 איברי להו חרובא. לאכול
 פירותיו ועינא דמיא לשתות :
 בחלא. בחול שהיו פושטין
 בגדיהם שלא יבלו ומכסין
 ערותן בחול :
 כרבי. חורשים :
 ועוסקין בחיי שעה. דאפשר על
 ידי נכרים והקב"ה הוא מחלק
 מזון וריוח לעושי רצונו :
 משפט רשעים בגיהנם י"ב
 חודש. שטאמר (ישעיה סו)
 ואשם לא תכבה והיה מדי חדש
 בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא
 כל בשר אף הנדונים בו במשמע
 מה שבתות למינוי שלהם אף
 חדשים למינוי שלהן והאי ודאי
 במושע גיהנם משתעי דכתיב
 לעיל מיניה ויצאו וראו בפגרי
 האנשים הפושעים בי הכי תני
 לה בסדר עולם (פ"ו) :
 די לעולם. בעוסקי תורה אני
 ואתה :
 תרי מדאני. חבילות של הדס
 להריח בשבת :
 מדאני. כמו מעדנות כימה (איוב
 לח) :
 אריך. מתקן ומחליק :
 פילי. בקעים סדקים מחמת
 החול :
 וקמצווחו ליה. לר' שמעון
 שהדמעות מלוחין ומכאיבין את
 המכה בתחלתן :

דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון, ויתבי יהודה בן גרים גבייהו.
 פתח רבי יהודה ואמר: כמה נאים מעשיהו של אומה זו: תקנו שווקים,
 תקנו גשרים,
 תקנו מרחצאות.

רבי יוסי שתק.

נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר:

כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן: תקנו שווקין - להושיב בהן זונות,
 מרחצאות - לעדן בהן עצמן,
 גשרים - ליתול מהן מכס.

הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם, ונשמעו למלכות.

יהודה שעילה - יתעלה.

יוסי ששתק - יגלה לציפורי.

ושמעון שגניה - יהרג.

אזל הוא ובריה, טשו בי מדרשא.

כל יומא הוה מייתי להו דביתהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי.

כי תקיף גזירתא אמר ליה לבריה: נשים דעתן קלה עליהו, דילמא מצערי לה ומגליא לן.

אזלו טשו במערתא. איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא,

והוו משלחי מנייהו והוו יתבי עד צוארייהו בחלא.

וכך כולי יומא גרסי.

בעידן צלוי לבשו מיכסו ומצלו, והדר משלחי מנייהו, כי היכי דלא ליבלו.

איתבו תריסר שני במערתא.

אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא, אמר: מאן לודעיה לבר יוחאי דמית קיסר ובטיל גזרתיה.

נפקו.

חזו אינשי דקא כרי וזרעי, אמר: מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה!?

כל מקום שנותנין עיניהן מיד נשרף.

יצתה בת קול ואמרה להם: להחריב עולמי יצאתם?! חזרו למערתכם!

הדור אזול איתבו תריסר ירחי שתא. אמרי: משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש.

יצתה בת קול ואמרה: צאו ממערתכם!

נפקו.

כל היכא דהוה מחי רבי אלעזר, הוה מסי רבי שמעון.

אמר לו: בני, די לעולם אני ואתה.

בהדי פניא דמעלי שבתא חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא ורהיט בין השמשות.

אמרו ליה: הני למה לך?

אמר להו: לכבוד שבת.

ותיסקי לך בחד!

חד - כנגד "זכור"¹³¹ (שמות כ, ח),

וחד - כנגד "שמור"¹³² (דברים ה, יב).

אמר ליה לבריה: חזי כמה חביבין מצות על ישראל.

יתבי דעתיהו.

שמע רבי פנחס בן יאיר חתניה ונפק לאפיה.

עייליה לבי בנייה, הוה קא אריך ליה לבישריה.

חזי דהוה ביה פילי בגופיה. הוה קא בכי וקא נתרו דמעט עיניה וקמצווחא ליה.

אמר לו: אוי לי שראיתיך בכך.

אמר לו: אשריך שראיתיך בכך, שאילמלא לא ראיתיך בכך לא מצאת בי כך.

דמעיקרא כי הוה מקשי רבי שמעון בן יוחי קושאי, הוה מפרק ליה רבי פנחס בן יאיר תריסר פירוקי.

לסוף כי הוה מקשי רבי פנחס בן יאיר קושאי הוה מפרק ליה רבי שמעון בן יוחאי עשרין וארבעה פירוקי.

¹³¹ זכור את יום השבת לקדשו

¹³² שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלהיך

רש"י

אתקין מילתא. כדרך שעשה יעקב כשניצול מיד עשו: **שלם בגופו.** שנתרפא מצלעתו: **שלם בתורתו.** שלא שכח תלמודו מפני טורח הדרך: **תיקן להם.** דברי חן וחנייה ולי נראה מויקן את חלקת השדה לשון תיקון: **ואית להו צערא לאקופי.** שהיה אותו שוק שהספק בו מקום מעבר העיר לרבים והכהנים לא היו יכולין ליכנס שם מפני טומאה וצריך להקיף דרך אחר ארוך: **איכא זידע דאיתחזק טהרה.** בהאי שוק מימיו שלא היה בית הקברות גמור ולא ניתן לפנותו: **כאן קיצץ בן זכאי.** שתלן ועקרן לאחר גידולן: **תורמסי תרומה.** הצריכות לשמון בטהרה וגם הוא היה כהן כדאמרין [בתוספתא דפרה] (פ"ג) אם מה שעשו ידי שכחתי: **עבד איהו נמי הכי.** היה מקצץ תורמסין ומשליכן שם ונעשה נס וצף המת במקום שהוא שם וציינו למקום הקבר הכי מפרש בפסיקתא דפרשת העומר ובסדר זרעים ירושלמי: **היית.** במעמד: **ונמנית.** הסכמת לדעתנו להיות מן המנין: **מפרכסות זו את זו.** את שער חברתה להיות נאה: **גל מעצמות.** כמות שנקרב בשרו ונפל מזמן הרבה:

אמר: הואיל ואיתרחיש ניסא איזיל אתקין מילתא, דכתבי: **"ויבא יעקב שלם"**¹³³ (בראשית לג, יח).

ואמר רב:

שלם בגופו,

שלם בממונו,

שלם בתורתו.

"ויהן את פני העיר" (בראשית לג, יח),

אמר רב:

מטבע תיקון להם.

ושמואל אמר:

שנוקים תיקון להם.

ורבי יוחנן אמר:

מרחצאות תיקון להם.

אמר: איכא מילתא דבעי לתקוני?

לד א אמרו ליה: איכא דוכתא דאית ביה ספק טומאה ^ ואית להו צערא לכהנים לאקופי.

אמר איכא איניש דידע דאיתחזק הכא טהרה?

אמר ליה ההוא סבא: כאן קיצץ **בן זכאי** תורמסי תרומה.

עבד איהו נמי הכי,

כל היכא דהוה קשי - טהריה,

וקל היכא דהוה רפי - צייניה.

אמר ההוא סבא: טיהר בן יוחי בית הקברות!

אמר ליה: אילמלי לא היית עמנו,

ואפילו היית עמנו, ולא נמנית עמנו - יפה אתה אומר.

עכשיו שהיית עמנו, ונמנית עמנו, יאמרו: זונות מפרכסות זו את זו, תלמידי חכמים לא כל שכן?!

יהב ביה עיניה, ונח נפשיה.

נפק לשוקא חזייה ליהודה בן גרים,

אמר: עדיין יש לזה בעולם?!

נתן בו עיניו ועשהו גל של עצמות.

¹³³ ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ פנעו בבאו מפדן ארם ויהן את פני העיר

64. לד, א

רפ"י

מתני'

עם חשכה. שאם ימהר להזכירם מבעוד יום יפגעו ויאמרו עדיין יש שהות: **עשרתם**. פירות האילן לסעודת שבת שאף אכילת עראי של שבת קובעת למעשר כדאמרין במסכת ביצה (דף לד:). דשבת עונג איקרי מכל שהוא הוי עונג: **ערבתם**. ערובי תחומין וחצירות והני תרי שייכי למימרינהו בלשון שאלה דשמא כבר עשו אבל בנר לא שייך הדלקתם דדבר הנראה לעין הוא: **ספק חשכה**. כגון בין השמשות אין מעשרין את הודאי דתיקון מעליא הוא אע"ג דשבות בעלמא היא קסבר גזרו על השבות אף על בהשי"מ: **ואין מטבילין את הכלים**. דהוי נמי שבות כדאמרין במסכת ביצה (דף יח.). דנראה כמתקן כלי: **ואין מדליקין את הנרות**. כ"ש דספיקא דאורייתא היא וזו ואין צריך לומר זו קתני: **אבל מעשרין את הדמאי**. דלא דמי למתקן דרוב ע"ה מעשרין הן: **ומערבין**. עירוב ובגמרא פריך הא תנן לעיל עם חשכה ערבתם מקמי דליהוי ספק: **וטומנין את החמין**. נותנין בקופה של מוכין להיות חומם משתמר בהן אבל משחשכה ודאי אין טומנין בהן כדמפרש בגמ':

גמ'

משנה

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שָׁבֵת עִם חֲשֻׁכָה: **עֲשֵׂרְתֶם? עֲרַבְתֶם? הַדְּלִיקוּ אֶת הַנֵּר!**

סָפֵק חֲשֻׁכָה סָפֵק אֵינוֹ חֲשֻׁכָה: אֵין מַעֲשֵׂרִין אֶת הַהוֹדָאֵי, וְאֵין מַטְבִּילִין אֶת הַכֵּלִים, וְאֵין מַדְלִיקִין אֶת הַנְּרוֹת. אֲבָל: מַעֲשֵׂרִין אֶת הַדְּמָאֵי, וּמְעַרְבִין, וְטוֹמְנִין אֶת הַחֲמִין.

גמרא

מנא הני מילי?

אמר רבי יהושע בן לוי: **אמר קרא: "וידעת מי שלום אהלך ופקדת נודך ולא תחטא"** (איוב, ה, כד).

אמר רבה בר רב הונא:

אף על גב דאמור רבנן:

"שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שָׁבֵת עִם חֲשֻׁכָה: **עֲשֵׂרְתֶם? עֲרַבְתֶם? הַדְּלִיקוּ אֶת הַנֵּר!**"

צריך למימרינהו בניהויתא, כי היכי דליקבלינהו מיניה.

אמר רב אשי:

אנא לא שמייע לי הא דרבה בר רב הונא, וקיימתי מסברא.

.65. לד, א

רש"י

עם חשכה. מבעוד יום הוא ויש שהות לעשר ולערב:
בעירובי תחומין. תיקון מעליא דאסמכוה רבנן תחומין אקראי ואפי' למאן דאמר תחומין דרבנן כדאמרינן בעירובין (דף נא.) ילפינן מקום ממקום ומקום מניסה כו' אבל עירובי חצרות חומרא בעלמא הוא ולא מיקרי שביתה מעלייתא וספקא דבין השמשות שפיר דמי:

הא גופא קשיא:

אמרת "שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה",

"עם חשכה" - אין

ספק חשכה ספק אינו חשכה - לא.

והדר תני:

"ספק חשכה, ספק אינו חשכה - מערב!"

סימן: בגופיא זימרא, ציפרא בחבלא דמילתא.

אמר רבי אבא אמר רבי חייא בר אשי אמר רב:

לא קשיא:

כאן - בעירובי תחומין,

כאן - בעירובי חצרות.

66. לד, א

רש"י

בין השמשות קונה עירוב.
 שהוא תחילת קדושת היום:
נאכל. שאכלו כלב או אדם:
שעירב עליו מבעוד יום. הניח
 עירוב לסוף התחום מבעוד יום
 ולא הספיק להחשיך ממש עד
 שנאכל בין השמשות:
שניהם קנו עירוב. דלגבי האי
 שנאכל בין השמשות משוינן ליה
 ליליא ואמרינן כבר קדש היום
 בעוד העירוב קיים וקנה עירוב
 דהלכה כר' יוסי דאמר בעירובין
 (דף לה.) ספק עירוב כשר ולגבי
 דהאי שהונח עליו בין השמשות
 ונתקיים עד שחשכה משוינן
 לבין השמשות יממא ועדיין לא
 קדש היום כשהונח ונמצא
 שהיה שם כבר בשעת קניית
 עירוב:
בתרא ליקני. זה שהונח עליו בין
 השמשות:
קמא לא ליקני. שהרי נאכל
 מבעוד יום:
ה"ג ספקא דרבנן היא. כלומר
 הא מילתא דמספקא לן אי בין
 השמשות יממא או ליליא
 במילתא דרבנן איתרע לן
 בעירובי תחומין דרבנן וכל
 ספקא דרבנן לקולא:

ואמר רבא:

אמרו לו שנים: צא וערב עלינו,
 לאחד - עירב עליו מבעוד יום,
 ולאחד - עירב עליו בין השמשות.
 זה שעירב עליו מבעוד יום - נאכל עירובו בין השמשות,
 וזה שעירב עליו בין השמשות - נאכל עירובו משחשכה,
 שניהם קנו עירוב.

מה נפשך?

אי בין השמשות יממא הוא - בתרא ליקני, קמא לא ליקני!
 ואי בין השמשות ליליא הוא - קמא ליקני, בתרא לא ליקני!

בין השמשות - ספקא הוא,

וספקא דרבנן - לקולא.

67. לַד, א-ב

רש"י

ה"ג אמר רבא מפני מה אמרו
 אין טומנין בדבר שאינו מוסיף
 הבל כגון צמר ומוכין:
 משחשכה. כדתנן במתניתין:
 וטומנין את החמין טעמא
 דספק חשכה הא ודאי חשכה.
 אין טומנין וסתם הטמנה בדבר
 שאינו מוסיף הבל דאילו בדבר
 המוסיף הבל אפילו מבעוד יום
 אסור כדתנן בפ"ד (דף מז:) אין
 טומנין לא בגפת כו' גזירה שמא
 ימצא קדרתו שנצטננה כשירצה
 להטמינה וירתחנה תחילה
 ונמצא מבשל בשבת:
אי הכא בין השמשות נמי
ניגזר. דהא שבות מעלייתא היא
 דהא איכא גזירת איסור
 דאורייתא ותנא דמתניתין אית
 ליה דגזרו על השבות ביה"ש
 דקתני אין מעשרין את הודאי:
רותחות הן. שסמוך לביה"ש
 הוא מעבירם מעל האור וליכא
 למיחש לשמא נצטננה
 וירתחנה:
מפני מה אמרו אין טומנין
בדבר המוסיף הבל ואפילו
מבעוד יום. כדתנן לקמן לא
 בגפת ולא בזבל ואף על גב
 דסתם הטמנה מבעוד יום הוא
 דהא אסרינן משחשכה:
ברמץ. אפר המעורב בגחלים:
ויטמין. דהא מבעוד יום הוא:
גזירה שמא יחתה בגחלים.
 משחשכה שבא לבשל הקדרה
 שלא בשלה כל צרכה וגזרו אף
 בבישלה כל צרכה עד שיגרוף או
 שיקטום והכי מסקינן בפרק
 כירה (דף לו:) דאמר רבי קטמה
 והובערה משהין עליה חמין
 שהוחמו מבעוד יום כל צרכן
 ותבשיל שבישל כל צרכו וכן
 אמר רבי יוחנן:

אמר רבא:

מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל, משחשכה?
 גזירה שמא ירתיה.

אמר ליה אביי:

אי הכי, בין השמשות נמי ניגזר!

אמר ליה:

סתם קדירות - רותחות הן.

ואמר רבא:

מפני מה אמרו: "אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום?"
 גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בה גחלת.

אמר ליה אביי:

ויטמין.

גזירה, שמא יחתה בגחלים.

68. לד, ב

רש"י

מִן הַיּוֹם וּמִן הַלַּיְלָה. כלומר ספק יש בו משניהם:
ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה.
 הרי ג' ספיקות לפיכך מטילין עליו חומר שני הימים ולקמן מפרש למאי הילכתא שייד לומר שמא יש בו משניהם:
מאדימין. שנראה אדמומית חמה בעבים:
הכסוף. השחיר:
התחתון. תחתון של כיפת הרקיע הסמוכה לארץ:
עליון. גובהה של כפה אינה ממהרת להכסוף ולקמן פריך מאי קאמר דקשיא סיפא ארישא:
חצי מיל. זהו שיעור אורך בין השמשות ולאחר חצי מיל הוא לילה:
כהרף עין. כשיעור קריצת עין ברפיון ולא בחזקה:
זה נכנס. הלילה נכנס והיום יוצא יציאת זה עם כניסת זה כשהם מתפרשין קרי בין השמשות וכל דמקמי הכי הוא יום מעליא:
למאי הילכתא. יטילו עליו ספק שמא משניהם יש בו בשלמא ספק כולו מן היום איכא למימר לענין מוצאי שבת להביא אשם תלוי ספק כולו מן הלילה לענין לילי שבת אלא חומר שניהם למאי הילכתא:
ראה שני ביה"ש. זיבה דזב מטמא בימים ובראיות בין שראה שתיים ביום אחד בין שראה שתיים בשני ימים רצופים בין שראה אחת בשני ימים כגון בין השמשות חשיב ליה כשתי ראיות משום ימים דלפינן מלזכר ולנקבה מה נקבה בימים אף זכר בימים וראיות בגופיה מיפרשא כדתניא במגילה (דף ח.) מנה הכתוב שתיים וקראו טמא כו':
ספק לטומאה ולקרבן. ספק טמא ספק טהור ספק חייב קרבן עם הטומאה ספק אינו חייב קרבן אבל טמא שבעה דזב בעל שתי ראיות או שני ימים כל תורת טומאת זבין עליו ושלישי מביאתו לידי קרבן וזה שראה שני בין השמשות ספק יום אחד הוא וטמא בשני ראיות או שני ימים רצופין הן וטמא נמי בתורת ימים ספק ב' ימים שאין רצופין הן וטהור מטומאת שבעה אלא כבעל קרי בעלמא דלאו שתי ראיות ביום אחד איכא ולא שני ימים רצופין איכא ספק שהן ג' ימים רצופין דזב גמור הוא אף לקרבן כיצד שמא בין השמשות הראשון כולו מן היום וביה"ש השני כולו מן הלילה ונמצא יום אחד הפסק בינתיים וטהור או שניהם מן היום דהוה להו שני ימים רצופין וכן אם שניהם מן הלילה הוה להו נמי שני ימים רצופין או שמא אם הראשון מן הלילה והשני מן היום הוה להו נמי שתי ראיות ביום אחד וטמא שבעה בכל אלו ואין כאן קרבן או שמא שתייהן הראיות היו מקצתן ביום ומקצתן בלילה ויש כאן שלשה רצופים וכן אם הראשונה מקצתה ביום ומקצתה בלילה והשניה כולה מן הלילה או הראשונה כולה מן היום והשניה מקצתה ביום ומקצתה בלילה הוה להו ג' ימים רצופין וטעון קרבן הלכך ספק אף לקרבן ומביא חטאת העוף הבאה על הספק ואין נאכלת דשמא לאו בר קרבן הוא ומליקת חולין נבלה:
ראה אחת ביה"ש ספק לטומאה. שמא מקצתה ביום ומקצתה בלילה והיינו חומר ב' ימים וטמא ז' או שמא כולה או מן היום או מן הלילה ואין כאן אלא אחת:

תנו רבנן:
"בין השמשות: ספק מן היום ומן הלילה? ספק כולו מן היום? ספק כולו מן הלילה?"
מטילין אותו לחומר שני ימים.
ואיזהו הוא בין השמשות?
משתשקע החמה,
כל זמן שפני מזרח מאדימין.
הכסוף התחתון, ולא הכסוף העליון - בין השמשות.
הכסוף העליון והשוק לתחתון - זהו לילה,
דברי רבי יהודה.
רבי נחמיה אומר:
כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל.
רבי יוסי אומר:
בין השמשות - כהרף עין,
זה נכנס, וזה יוצא. ואי אפשר לעמוד עליו."

אמר מר:
"מטילין אותו לחומר שני ימים".
 למאי הלכתא?
 אמר רב הונא בריה דרב יהושע:
 לענין טומאה,
 כדתנן:
"דאף שני ימים, בין השמשות - ספק לטומאה ולקרבן.
ראף יום אחד בין השמשות - ספק לטומאה" (זבים א, 1).

69. לַדְּבָרִים - לְהַאֲמִיר

רָשָׁי

פְּנֵי מִזְרַח מֵאֲדִימִים. עֲדִיין לֹא
הִכְסִיף אֶפְרַיִם תַּחְתּוֹן:
כְּרוֹךְ וּתְנִי. שְׁנֵי הַדְּבָרִים בְּכַרְךָ
אֶחָד בְּתוֹרָה אַחַת:
וּאִזְדוּ לְטַעֲמֵיהוּ. דְּרַבָּה סִבֵּר
שִׁיעוּר בֵּיהִ"ש נִפִישׁ וְרַב יוֹסֵף
סִבֵּר זוּטֵר:
פְּלַגָּא דְדִנְקָא. אֶחָד מִיִּיב בְּמִיל
דְּשִׁיעוּרָא דְרַבָּה תַּלְתָּה רִיבְעֵי
מִילָא הֵיִינוּ תַשְׁעָה פְּלִגֵי דִנְקָא
וּשִׁיעוּרָא דְרַב יוֹסֵף שְׁמוֹנָה פְּלִגֵי
דִנְקָא. דִּנְקָא שְׁתוּת:
וּחִילוּפָה. אִיפְלִיגוּ רַבָּה וְרַב יוֹסֵף
בְּחַלְתָּא דֵהתָם שִׁיעוּרָא דְרַב
יוֹסֵף נִפִישׁ מִדְּרַבָּה רַבָּה דְאִמֵּר
הִכָּא תַלְתָּא אִמֵּר הַתָּם תְּרִי וְרַב
יוֹסֵף דְאִמֵּר הִכָּא תְּרִי אִמֵּר הַתָּם
תַּלְתָּא:
חַלְתָּא. כּוּרְתָּ: שְׂרִי לְטַלְטוּלָה. דְתוֹרַת כְּלִי
עֲלִיה:
בֵּת תַּלְתָּא. גְּדוּלָה יוֹתֵר מִדְּאִי
וְאִין תוֹרַת כְּלִי עֲלִיה:

הָא גּוֹפָה קָשְׁיָא:
אָמְרַת: "אִיזְהוּ בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת? מִשְׁתַּשְׁקַע הַחֲמָה, כָּל זְמַן שְׁפַנֵּי מִזְרַח מֵאֲדִימִין".
הָא הִכְסִיף הַתַּחְתּוֹן, וְלֹא הִכְסִיף הָעֲלִיּוֹן - לִילָה הוּא.
וְהִדֵּר תְּנָא: "הִכְסִיף הַתַּחְתּוֹן, וְלֹא הִכְסִיף הָעֲלִיּוֹן - בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת!"

אָמַר רַבָּה אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל:
כְּרוֹךְ וּתְנִי:
"אִיזְהוּ בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת?"

מִשְׁתַּשְׁקַע הַחֲמָה, כָּל זְמַן שְׁפַנֵּי מִזְרַח מֵאֲדִימִין.
וְהִכְסִיף הַתַּחְתּוֹן וְלֹא הִכְסִיף הָעֲלִיּוֹן נְמִי בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת,
הִכְסִיף הָעֲלִיּוֹן וְהִשְׁוֶה לַתַּחְתּוֹן - לִילָה".

וְרַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל:
מִשְׁתַּשְׁקַע הַחֲמָה, כָּל זְמַן שְׁפַנֵּי מִזְרַח מֵאֲדִימִין - יוֹם.
הִכְסִיף הַתַּחְתּוֹן וְלֹא הִכְסִיף הָעֲלִיּוֹן - בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת.
הִכְסִיף הָעֲלִיּוֹן וְהִשְׁוֶה לַתַּחְתּוֹן - לִילָה.

וּאִזְדוּ לְטַעֲמֵיהוּ.

דְּאִיתְמַר:
שִׁיעוּר בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת בְּכַמָּה?
אָמַר רַבָּה אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל:
שְׁלֹשָׁה חֲלָקֵי מִיל.

מֵאִי "שְׁלֹשָׁה חֲלָקֵי מִיל"?
אִילִימָא: תַּלְתָּא פְּלִגֵי מִילָא - נִימָא: מִיל וּמְחָצָה!
אָלָא: תַּלְתָּא תִילְתֵי מִילָא - נִימָא מִיל!

אָלָא: תַּלְתָּא רִיבְעֵי מִילָא.

וְרַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל:
שְׁנֵי חֲלָקֵי מִיל.

מֵאִי שְׁנֵי חֲלָקֵי מִיל?
אִילִימָא: תְּרִי פְּלִגֵי מִילָא - לִימָא: מִיל!
וְאָלָא: תְּרִי רִבְעֵי מִילָא - לִימָא: חֲצֵי מִיל!

לְהַא אָלָא: אִתְרִי תִילְתֵי מִילָא.

מֵאִי בִינֵיהוּ?

אִיכָּא בִינֵיהוּ:
פְּלַגָּא דְדִנְקָא.

וּחִילוּפָה בְּחַלְתָּא

דְּאָמַר רַבָּה:

חַלְתָּא בֵּת תְּרִי כּוּרִי - שְׂרִי לְטַלְטוּלָה,

וּבֵת תַּלְתָּא כּוּרִי - אָסוּר לְטַלְטוּלָה.

וְרַב יוֹסֵף אָמַר:

בֵּת תַּלְתָּא כּוּרִי - נְמִי שְׂרִי.

רַס"י

בעי מיניה דמר. רבה :
בשעת מעשה. שהייתי צריך לדבר :
כמאן. הא דאפי' בתרתי כורי לא שרא :
קש. זנבות שבולין אשטריי"ס {אישטריי"ס: קש} ובור ספינה אלכסנדריית. ספינה גדולה שפורשים בה לים הגדול ומי הים מלוחין ועושין כלי גדול כמין בור ונותנין לתוכו מים יפים :
לח. אין בו גודש :
שהן כוריים. ששים סאה . בלבש שהגודש מחזיק שליש בכלים שלהם שהיו עשויין כים שעשה שלמה גובהן כחצי רחבן והם עגולים :
טהורין. דאיתקש כלי עץ לשק דמיטלטל מלא וריקן וזהו אינו מיטלטל מלא דגדול יותר מדאי ואם יטלטלוהו ישבר בידיהם :

בת ארבעה כורי - אסור.

אמר אביי:

בעי מיניה דמר בשעת מעשה, ואפילו בת תרי כורי - לא שרא לי.

כמאן?

כהאי תנא,

דתנן:

"בְּוֹרֵת הַקֶּשֶׁ,

וּבְוֹרֵת קָנִים,

וּבֹר סְפִינָה אֶלְכְּסַנְדְּרִית,

אִף עַל פֵּי שֵׁ: יֵשׁ לָהֶם שׁוֹלִים,

וְהוּ מַחְזִיקוֹת אַרְבַּעִים סָאָה בְּלַח,

שֶׁהֵן כּוֹרִיִּים בִּיבֹשׁ - טְהוֹרִים" (כלים טו, א).

אמר אביי:

שמע מינה: האי גודשא תילתא הוי.

70. לה, א

רש"י

דאוי. מביט ערב שבת לראות
 אם יש שם אדמומית חמה:
פנים המאדימים את המזרח.
 לערב חמה שוקעת במערב
 וזהרורי החמה מאדימין את
 המזרח כחלון דכשהחמה נכנסת
 בה מאדמת כותל שכנגדה:
וסימנך כוותא. חלון כמו
 שפירשתי:

[**"כל זמן שפני מזרח מאדימין"**].

אב"י חזייה לרבא דקא דאוי למערב.
 אומר ליה: והא תניא: **"כל זמן שפני מזרח מאדימין"**!
 אומר ליה: מי סברת **"פני מזרח"** ממש?
 לא, פנים המאדימין את המזרח.

איכא דאמרי:

רבא חזייה לאב"י דקא דאוי למזרח.
 אומר ליה: מי סברת **"פני מזרח"** ממש?
 פנים המאדימין את המזרח.

וסימנך: כוותא.

71. לה, א

רס"י

כרמל. הר שעל שפת הים וחמה סמוך לשקיעתה נראית על ראשי ההרים ובכדי שירד ויטבול ויעלה הוי לילה:
כמין כברה. סלע עגול ועשוי ככברה:
זהו בארה של מרים. שהיה מתגלגל עם ישראל במדבר בזכותה של מרים דכתיב (במדבר כ) ותמת שם מרים וסמיד ליה ולא היה מים לעדה:
טהור. מלקבל טומאה וטובלין בו דלאו ככלי דמי להיות המים הנובעין ממנו כשאובין ואין לך מעין מיטלטל אלא בארה של מרים:

"רבי נחמיה אומר:

בדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל".

אמר רבי חנינא:

הרוצה לידע שיעורו של רבי נחמיה, יניח חמה בראש הפרמל, וירד ויטבול בים ויעלה, וזהו שיעורו של רבי נחמיה.

אמר רבי חייא:

הרוצה לראות את בארה של מרים, יעלה לראש הפרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים, וזו היא בארה של מרים.

אמר רב:

מעין המיטלטל - טהור. וזהו בארה של מרים.

72. לה, א-ב

רש"י

כהנים טובלין בו. ואע"פ שצריכין הערב שמש אחר טבילה לאכול בתרומתן קסבר יממא הוא ויש שהות אחריו לשקיעת החמה:

ספק הוא. לדידיה הואיל וקרי ליה בין השמשות כוליה ספקא הוא ושמא טבלו בלילה ואין כאן הערב שמש: אלא בין השמשות דרבי יוסי לרבי יהודה לא גרסינן דהא בהדיא אמר שמואל בין השמשות דר' יהודה כהנים טובלין בו ומאן דגרס ליה מפרש הכי אלא בין השמשות דר' יוסי לרבי יהודה והכי אתמר בין השמשות דר' יוסי לרבי יהודה כהנים טובלין בו ואשמעינן שמואל דבין השמשות דר' יוסי קדים לדר' יהודה ותחילת בין השמשות דר' יהודה לר' יוסי ליליא הוא ודר' יוסי לר' יהודה יממא הוא והא בעי הערב שמש נהי דלר' יהודה יממא הוא מיהו היכי טביל הא בין השמשות דר' יהודה ספק לילה הוא וכיון דבין השמשות דר' יוסי כהרף עין מקמי דסליק מטבילה שלים ועייל בין השמשות דר' יהודה וספק לילה הוא ואין כאן הערב שמש ולא מילתא היא דליכא למימר דר' יוסי קדים מדקאמר בסיפא אלא דרבי יהודה לר' יוסי ופרכינן פשיטא ואי הוה לן לספוקי דדילמא דר' יוסי קדים מאי פשיטותא טובא אשמעינן שמואל דאשמעינן דבין השמשות דר' יהודה קדים:

פשיטא. דלר' יוסי כהנים טובלים בו בדר' יהודה דהא ספקא דר' יוסי כהרף עין וכל למעלה הימנו יממא הוא ושיעוריה דר' יהודה נפש טובא ומעריב שמישה:

בין השמשות דר' יוסי מישך שייך בדרי יהודה. בסופו הוא נכלל וכי שלים דר' יהודה ליליא הוא אפי' לר' יוסי וכי טביל בסוף בין השמשות דר' יהודה תו ליכא הערב שמש קא משמע לן שמואל דכל בין השמשות דר' יהודה לר' יוסי יממא הוא וכשר לטבילה והדר מתחיל דר' יוסי והוא הערב שמש:

בשלמא הלכה כר' יהודה לענין שבת לחומרא. כלומר מדקאמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה להכי והלכה כר' יוסי להכי ש"מ מספקא ליה הלכך על כרחך לחומרא בעי למיזיל ובשלמא כי אמר הלכה כר' יהודה לענין שבת איכא. למימר דלחומרא אמרה ובע"פ אמר שאם עשה בו מלאכה מביא אשם תלוי אבל במוצ"ש לא עבדינן כוותיה למימרא דביה"ש דידיה ליליא הוא:

אילימא לטבילה. דס"ל דכהנים טובלין בדרי יהודה כדקאמר ר' יוסי והא לר' יוחנן דר' יהודה ספיקא הוא מדלענין שבת קאי כוותיה לחומרא:

אלא לאכילה. וכולה מילתא דר' יוחנן לחומרא דלא תימא כי שלים בין השמשות דר' יהודה ליליא הוא וניכול וממילא נמי לענין מוצאי שבת לא אמרינן כר' יהודה דנימא דר' יוסי ליליא הוא ושרי:

[רבי יוסי אומר:

בין השמשות - כהרף עין, זה נכנס, זה יוצא. ואי אפשר לעמוד עליו"]

אמר רבי יהודה אמר שמואל:

בין השמשות דרבי יהודה,

כהנים טובלים בו.

למאן?

אילימא: לרבי יהודה - ספקא הוא!

אלא בין השמשות דרבי יהודה לרבי יוסי כהנים טובלים בו.

פשיטא!

מהו דתימא: בין השמשות דרבי יוסי מישך שייך בדרבי יהודה,

קא משמע לן: דשלים בין השמשות דרבי יהודה,

והדר מתחיל בין השמשות דרבי יוסי.

אמר רבה בר חנה אמר רבי יוחנן:

הלכה כרבי יהודה - לענין שבת,

והלכה כרבי יוסי - לענין תרומה.

בשלמא "הלכה כרבי יהודה לענין שבת", לחומרא.

אבל "לענין תרומה" מאי היא?

אילימא: לטבילה - ספקא היא!

אלא: לאכילת תרומה.

לה, ב

דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים בין השמשות דרבי יוסי.

אמר רב יהודה אמר שמואל:

כוכב אחד - יום,

שנים - בין השמשות,

שלושה - לילה.

תניא נמי הכי:

"כוכב אחד - יום,

שנים - בין השמשות,

שלושה - לילה.

אמר רבי יוסי:

לא נוכבים גדולים הנראין ביום,

ולא נוכבים קטנים שאין נראין אלא בלילה.

אלא בינונים."

73. לה, ב

רס"י

בשני בין השמשות. ערב שבת ומוצאי שבת בהעלם אחד אין כאן עוד אשם תלוי אלא חטאת:

ממה נפשך. אי ליליא הוא חייב על ערב שבת ושל מוצאי שבת אינו כלום ואי יממא הוא חייב על מוצאי שבת ואין של ערב שבת כלום וכגון דעבד ליה כל בין השמשות דליכא לספוקי להאי בתחילתו ולהאי בסופו:

בשיעורי דרבנן. בין השמשות: **אתלו.** הדליקו את הנר מבעוד יום:

חזו תרנגולין. היושבים על הקורות מבעוד יום וכן העורבים בשדה:

אדאני. עשב הקרוי מלו"א {מלו"א: חלמית (צמח בר)} ועלין שלו נוטין לצד החמה שחרית כפופין למזרח ובחצי היום זקופין ולערב כפופים מאד למערב:

אמר רבי יוסי ברבי זבידא:

העושה מלאכה בשני בין השמשות, - חייב חטאת, ממה נפשך.

אמר ליה רבא לשמעיה:

אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן, אדשמשא אריש דיקלי אתלו שרגא.

ביום המעונן מאי?

במתא - חזי תרנגולא.

בדברא - עורבי.

אי נמי אדאני.

74. לה, ב

רָשׁ"י

שש תקיעות. אף התרועות במנין דסדר שלהן תקיעה תרועה ותקיעה:
להבטיל ממלאכה שבשדות. ויהא להן שהות ליכנס לעיר:
להבטיל העיר. ממלאכה:
והחנויות. ממקח וממכר:
לחלוץ תפילין. והדלקת נר ברביעית:
להדביק פת בתנור. ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניה שהיו ממהירים התקיעות כדי להוסיף מחול על הקדש:
ותוקע ומריע ותוקע. הרי שש:
ושובת. חל שבת עליו:
מלעדור. מלחפור:
ויכנסו כולם כאחד. שלא יחדו הנכנסים באחרונה לומר שעסקו במלאכתן אחר ששמעו קול השופר שאין הכל מכירין מי קרובים ומי רחוקים:
תריסין. הן דלתות החנויות ומסלקין אותן ומניחן ע"ג יתדות ומוכרין עליהן תבלין ושאר דברים ולערב מחזירין אותן לפתחים:
חמין. מים חמין למזוג בהן יין לשתות:
סילק המסלק. קדרות העשויות להסתלק למאכל הלילה:
והטמין המטמין. את הראויות למחרת:
חזן הכנסת. שמש הציבור:
להוליך שופרו לביתו. שהיה גג מיוחד בגובה העיר ואמצעיתה לתקוע שם ומשם מוליכו לביתו אלמא אכתי לא נקיט קדושת שבת עליהו:
לשיעורין. פעמים שביתו קרוב פעמים שביתו רחוק:
בראש גגו. שתקע שם:
שאין מטלטלין. אפילו ברשות היחיד:

תנו רבנן:

"שש תקיעות תוקעין ערב שבת: תקיעה ראשונה - להבטיל את העם ממלאכה שבשדות.

שניה - להבטיל עיר וחנויות.

שלישית - להדליק את הנר.

דברי רבי נתן.

רבי יהודה הנשיא אומר:

שלישית - לחלוץ תפילין,

ושוהה כדי צליית דג קטן,

או כדי להדביק פת בתנור,

ותוקע ומריע ותוקע, ושובת.

אמר רבן שמעון בן גמליאל:

מה נעשה להם לבבליים, שתוקעין ומריעין ושובתין מתוך מריעין.

"תוקעין ומריעין"? הווי להו חמשה!

אלא: שתוקעין וחוזרין ותוקעין ומריעין, ושובתין מתוך מריעין.

מנהג אבותיהן בידיהו".

מתני ליה רב יהודה לרב יצחק בריה:

שניה - להדליק את הנר.

כמאן?

לא כרבי נתן,

ולא כרבי יהודה הנשיא.

אלא: שלישית להדליק את הנר.

כמאן?

כרבי נתן.

תנא רבי ישמעאל:

"שש תקיעות תוקעין ערב שבת:

התחיל לתקוע תקיעה ראשונה - נמנעו העומדים בשדה מלעדור ומלחרוש,

ומלעשות כל מלאכה שבשדות.

ואין הקרובין רשאי ליכנס עד שיבואו רחוקין,

ויכנסו כולם כאחד.

ועדיין חנויות פתוחות ותריסין מונחין.

התחיל לתקוע תקיעה שניה - נסתלקו התריסין וננעלו החנויות.

ועדיין חמין מונחין על גבי פייה,

וקדירות מונחות על גבי פייה.

התחיל לתקוע תקיעה שלישית - סילק המסלק,

והטמין המטמין,

והדליק המדליק.

ושוהה כדי צליית דג קטן,

ותוקע ומריע ותוקע ושובת.

אמר רבי יוסי ברבי חנינא:

שמעתי שאם בא להדליק אחר שש תקיעות מדליק,

שהרי נתנו חכמים שיעור לחזן הכנסת להוליך שופרו לביתו.

אם כן, נתת דבריך לשיעורין!

אלא מקום צנוע יש לו לחזן הכנסת בראש גגו, ששם מניח שופרו.

שאין מטלטלין: לא את השופר,

ולא את החצוצרות".

רפ"י

והתניא שופר מיטלטל. לפי שכפוף ראשו וראוי לשאוב בו מים ולשתות התינוק: **חצוצרות**. פשוטה ואינה ראויה אלא לתקוע והוי דבר שמלאכתו לאיסור ואסור משום מוקצה: **לתינוק עני**. שעל הציבור לפרנסו: **הא ר' יהודה**. שופר מיטלטל וחצוצרות אינן מיטלטלין דמוקצה הוא אבל שופר תורת כלי עליו כדאמרן לעיל: **הא**. דקתני תרוייהו מטלטלין ר' שמעון היא דלית ליה מוקצה: **הא**. דקתני אף שופר אין מטלטלין ר' נחמיה דאמר אפי' תרוד אפי' טלית אין ניטלין אלא לצורך תשמישו המיוחד ועיקר שופר לאו לגמוע מים קאי: **ומאי שופר**. דקתני בההיא דר' נחמיה דאקדמית בה לחצוצרות לאיסורא וכיון דתני אין מטלטלין את השופר תו לא צריך למתני חצוצרות דכ"ש היא הואיל ואינו ראוי לגמע בו תינוק אלא שופר דתנא רישא הוא חצוצרות וחצוצרות דתנא בסיפא הוא שופר דאישתנו שמייהו כדרב חסדא: **לשופר של ראש השנה**. אין תוקעין אלא באותו שעם הארץ קורין חצוצרות והוא שופר או אם בא עם הארץ לשאול במה יתקע אומרים לו בחצוצרות: **צפצה**. פסולה ללולב ועלה שלה עגול וקנה שלה לבן כדאמרן בסוכה: **פתורה**. מתחילה היו קורין לגדול פתורה ולקטנה פתורתא ועכשיו נשתנו: **אף אנו נאמר**. אף אנו יכולים להוסיף אדרב חסדא לומר שגם זה נשתנה: **הובלילא**. מתחילה היו קורין להמסס הובלילא ולבית הכנסות בי כסי ועכשיו נשתנו:

והתניא:

"שופר - מיטלטל,

וחצוצרות - אינם מיטלטלין!"

אמר רב יוסף:

לא קשיא:

כאן - בקיד,

כאן - בצבור.

אמר ליה אביי:

ובקיד למאי חזי?

לוא, הואיל וראוי לגמע בו מים^א לתינוק.

בציבור נמי חזי לגמע לתינוק עני!

ותו,

הא דתניא:

"נשם שמתלטלין את השופר כן מטלטלין את חצוצרות,"

מני?

הא - רבי יהודה.

הא - רבי שמעון.

הא - רבי נחמיה.

ומאי שופר נמי?

חצוצרות. כדרב חסדא.

דאמר רב חסדא:

הני תלת מילי אישתני שמיהו מכי קרב בית המקדש:

'חצוצרתא' - שופרא.

'שופרא' - חצוצרתא.

למאי נפקא מינה?

לשופר של ראש השנה.

'ערבה' - צפצה,

'צפצה' - ערבה.

למאי נפקא מינה?

ללולב.

'פתורה' - פתורתא,

'פתורתא' - פתורה.

למאי נפקא מינה?

למקח וממכר.

אמר אביי:

אף אנו נאמר: 'הובלילא' - בי כסי.

רש"י

המסס. הוא הסמוך לבית הכסות עשוי סגלגל כמין כדור ובתוכו קליפות קליפות הרבה כגלגל של ריחים וקורין צינפיי"ל {צינפיי"ל: המסס, הקיבה השלישית של מעלי-הגירה} ודפנו דק מאד:

בית הכסות. סוף הכרס שקורין פאנצ"א {פנצ"א: בטן (כאן בהוראה מיוחדת של החלק הראשון בקיבת מעלי הגירה)} ויש בו עובי שקורין דובלון {דובלון: פימה, כפל של שומן} ותוכו עשוי כמין כוס עובי בית הכסות דופן כפולה ודבוקין הכפלים זה בזה בשומן:

מצד א'. שלא ניקב אלא א' מן הכפלים כשרה שחבירו סותמו:

מב' צדדין. שניקבו שניהם טריפה ובבית הכסות הוא דאיכא לפלוגי בין צד א' לשני צדדין אבל בהמסס אפי' מצד א' שלא נראה הנקב לחוץ אין זו סתימה לפי שהדופן דק מאד:

לגיטי נשים. דקיימא לן בני בבל בקיאין שצריך לכתוב גט לשמה והמביא גט משם אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם ובני שאר ארצות אין בקיאין וצריך ועכשיו בני בורסיף היא בבל ובבל של עכשיו היא בורסיף והן עמי הארץ כדאמרינן בעלמא (סנהדרין דף קט.) בור שאפי שנטלו מימיו ואני אומר נפקא מינה לגיטי נשים לענין שינה שמו ושמה ושם עירו ועירה פסול וצריך לכתוב שם של עכשיו:

'בי כסי' - הובלילא.

למאי נפקא מינה?

למחט שנמצאת בעובי בית הכסות דמצד אחד - כשרה. משני צדדים - טריפה.

אמר רב אשי:

אף אנו נאמר: 'בבל' - בורסיף, 'בורסיף' - בבל.

למאי נפקא מינה? לוב,

לגיטי נשים.

הדרך עלך במה מדליקין